

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ

ΠΕΡΙ ΑΝΕΞΙΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

ΕΥΓΕΝ. ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ

ΠΕΡΙ

ΑΝΕΞΙΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

ΗΤΟΙ

ΠΕΡΙ ΑΝΟΧΗΣ ΤΩΝ ΕΤΕΡΟΘΡΗΣΚΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΥΠΟ

ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ

ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ:

ΤΥΠΟ-ΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ι. Κ. ΛΑΓΟΥΔΑΚΗ

1890

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΕΞΙΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

ΗΤΟΙ

ΠΕΡΙ ΑΝΟΧΗΣ ΤΩΝ ΕΤΕΡΟΘΡΗΣΚΩΝ

---

§ Α'.

Η ΑΝΟΧΗ, τὴν ὁποίαν καθ' ἡμᾶς οἱ Λατῖνοι Tolerantiam λέγουσι, καὶ ἡμεῖς ὄχι ἀπροσφυῶς ἴσως ἠμποροῦμεν νὰ ὀνομάσωμεν Ἀνεξιθρησκείαν, δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μία ἐπεικὴς καὶ πραεῖα διάθεσις ψυχῆς εὐσεβοῦς, ἣτις, κατὰ ζῆλον ἐπιγνώσεως, πρὸς τοὺς ὀπωσοῦν ἀθετοῦντας τὰ τῆς πίστεως μεταχειριζομένα τοὺς εὐλόγους καὶ ἐπιτηδείους τρόπους, εἰς τὴν τούτων μὲν διόρθωσιν, τῶν δὲ ἄλλων τὴν προφυλακὴν, τελευταῖον καὶ ἀπειθοῦντας μακροθύμως καὶ ἀνεξικακῶς τοὺς ὑποφέρει οἰκτείρουσα μὲν τὴν αὐτῶν ζημίαν, προαγαστέλλουσα δὲ καὶ ἐμποδιζουσα τὴν δι' αὐτῶν λήμην τῶν ἄλλων καὶ παρασθοράν· ἀλλ' ὄχι ποτὲ τυρανικῶς, καὶ ὤμῳ, καὶ ἀπαρθρώπως κατ' αὐτῶν ἀγριαίνουσα.

§. Β'.

Θέλομεν τὸν Ἀνεξιθρησκον ζηλωτὴν εὐσεβείας, διὰ τὴν μὴ τὸν ἔχωμεν ἀδιάφορον. Ὁ ἀδιάφορος δὲν πάσχει ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀνάληπτος ἀναισθητεῖ· ὁ ἀναισθητῶν εἰς τί τὴν γυμνάση, καὶ εἰς τί τὴν ἐπιδείξη τὴν αὐτοῦ ἀνοχήν; καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον οὐδὲν διαφέρει, εἴτε τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνο πιστεύεται, ποῖαν ποτὲ θέλει λάβει περὶ τὰ πιστευτέα μέριμναν, φροντίδα, ὅπως ἐπιστροφῆν; Οὐδὲν πρὸς αὐτὸν τὰ τῆς πίστεως, πίστιν διωρισμένως μὴ ἔχοντα. Ἀνεξιθρησκος δὲν γίνεται κυρίως ὁ τοιοῦτος, ἀλλ' εἶναι Ἀθρησκος.

Οἱ παλαιοὶ Ρωμᾶνοι φαίνεται τὴν ἦσαν αὐτῆς τῆς τάξεως· ὅχι πῶς αὐτοὶ δὲν ἐσεβάζοντο τάχα τινὰ θρησκείαν, ἀλλ' ὅτι εἶχον ἐπίσης τὰς πάσας ἀποδεκτάς. Πολλὰ πλησίον εἶναι εἰς τὸ, εἴτε τοῦτο, εἴτ' ἐκεῖνο· Τὸ, καὶ τοῦτο κ' ἐκεῖνο, ὅταν ὁ λόγος εἶναι περὶ σεβάσματος· καὶ ὅστις ἔτοιμος εἶναι τὴν παραδέχεται πᾶσαν πίστιν ἀδιαφόρως, εἴτε ἐκείνως εἴτε οὕτως, δείχνει φανερὰ ὅτι δὲν ἔχει κυρίως καὶ ἀληθῶς πίστιν εἰς τὴν ψυχὴν οὐδεμίαν. Ὑπέταττον αὐτοὶ μὲ τὴν δύναμιν τῶν ὀπλῶν τὰ ἀλλογενῆ ἔθνη, καὶ ὑπετάσσοντο ἀμοιβαδὸν εἰς τὰ τῶν ἀλλογενῶν ἔθνων σεβάσματα, διὰ τὴν δένουν πρὸς ἑαυτοὺς σφικτότερα μὲ τὸν δεσμὸν τοῦ κοινοῦ θρησκευματος τοὺς λαοὺς τοὺς ὑποταχθέντας. Οἱ Θεοὶ τῶν Βαρβάρων ἃς εἶναι (ἔλεγον) ἐναριθμοὶ μὲ τοὺς Θεοὺς τῶν Ρωμᾶνων, μόνον οἱ Βάρβαροι τὴν εἶναι τῶν Ρωμᾶνων ὑπήκοοι· ἃς διοικουσίαν ἀφανῶς καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν κόσμον Θεοὶ πολλοὶ, ὅσοι καὶ θέλουσι μόνον εἰς τὸν φανερὸν κόσμον ἃς μοναρχῆ μία ἢ Ρώμη. Τίς δὲν βλέπει ὅτι ἐδῶ τόπον ἔχει μόνον τὸ πολιτικόν; καὶ ὅτι εἰς τὸ πολιτικόν τοῦτο παραχωρεῖ ἢ εὐσεβεία;

Αὐτός δὲν εἶναι ὁ **Ἀνεξιθρησκος** περὶ οὗ ὁ λόγος· καὶ ἐκεῖνοι ὁποῦ ἐπαινοῦσι τοὺς παλαιούς Ρωμάνους ἐκ τούτου τοῦ μέρους, δείχνουν ὅτι καὶ αὐτοὶ εὐκολὰ ἤθελαν κλίνουσι τὸ γόνυ Diis minorum Gentium.

§ Γ'.

Θέλουμεν ἔτι τὸν **Ἀνεξιθρησκον** ἐπιεικῆ καὶ πρᾶον, ὅχι τυραννικὸν καὶ βίαιον· συμπαθῆ καὶ φιλόανθρωπον, ὅχι ὠμόν καὶ θηριώδη· ἀφορῶντα πρὸς οἰκοδομὴν καὶ πρὸς ἰασιν, ὅχι πρὸς ἀνατροπὴν καὶ ἐξώλειαν· διορθωτὴν συνετὸν, ὅχι ὀρμητικὸν διώκτην. Ἄλλῃως τίς ἢ ἀντίφασις; **Ἀνεξιθρησκος**, καὶ ὅχι **Ἀνεξίκακος**·

Ἡ **Ἀνεξιθρησκεία** διὰ νὰ εἶναι μία ἀρετὴ πρέπει νὰ πατῆ καὶ αὐτὴ εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐπίσης νὰ ἀπέχη καὶ ἀπὸ τὰς δύο ἀκρότητας· τούτέστι καὶ ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν. Ὑπερβολὴ εἶναι ἡ ἀνωτέρω ρηθειῶσα ἀδιαφορία, ἔλλειψις εἶναι ἡ νῦν λεγομένη θηριωδία. Ὑπερβολὴ ἀνεξιθρησκείας ἡ τοῦ ζήλου ἔλλειψις· ἔλλειψις ἡ τοῦ ζήλου ὑπερβολή. Ἡ θρησκεία ἀπὸ τὸ ἐν μέρος, ἡ ἀνοχὴ ἀπὸ τὸ ἄλλο, συνέρχονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ συνιστῶσι τὸ ὄνομα καὶ τὸ πρᾶγμα. Ὁ ἀδιάφορος δὲν εἶναι ἀνεξιθρησκος, διατὶ δὲν ἔχει θρησκείαν, καὶ ὁ θηριώδης δὲν εἶναι, διατὶ δὲν ἔχει ἀνοχὴν. ἐκεῖνος δὲν μεριμνᾷ ἂν σβυσθῆ παντελῶς ἀπὸ τὸν κόσμον ἢ πίστις, ἢ ἂν οὕτως ἐξαλλοιωθῆ ὥστε ὁποῦ νὰ μὴ γνωρίζεται. οὗτος δὲν ἀναπαύεται, ἂν δὲν ἰδῆ νὰ ἐξαλειφθῆ ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἢ μὴ κατ' αὐτὸν πιστεύουσα ἀνθρωπότης· Ἐκεῖνος δὲν ἔχει ζῆλον, οὗτος ζῆλον ἔχει, πλὴν ἀδιάκριτον, καὶ οὐχὶ κατ' ἐπίγνωσιν.

Ἐκεῖνος χωρὶς ζῆλον χιῶν κατάρχρος, οὗτος διὰ τὸν κεκαυτηριασμένον ζῆλον πῦρ καταναλίσκον· ζῆλος λήψεται λαὸν ἀπαιδευτοῦ, καὶ νῦν πῦρ τοὺς ὑπεραντίους ἔδεται. Ὁ ζῆλος μετὰ κρίσεως, ἡ κρίσις μετὰ ζήλου ὀρθοῦσι τὸ ἄγαλμα.

§ Δ'.

Θέλομεν λοιπὸν τὸν Ἀρεξίθρησκον ζηλωτὴν ἐν ἐπιγνώσει. Ἄλλ' εἰς τί ὑφίσταται αὐτῇ ἡ ἐπιγνώσις; καὶ εἰς τί θεμελιούται ἡ κατ' αὐτὴν κρίσις; Ὁ ζῆλος ὁ ὑπὲρ τῆς πίστεως χρέος καὶ ἔργον καὶ ἀγώνισμα ὑποτίθεται νὰ ἔχη, τὴν μεταχείρησιν μόνων ἐκείνων τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα πρὸς ὑπερασπισμὸν τῆς θρησκείας αὐτῇ ἡ πίστις συγχωρεῖ, καὶ τὴν ἀποχὴν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα αὐτῇ ἡ πίστις δὲν ἐπιτρέπει. Καὶ τοῦτο, ὅχι μόνον διατι ὁ εὐσεβὴς καὶ πιστὸς χρεωστέῃ νὰ πράττῃ συμφώνως κατὰ τὴν πίστιν αὐτοῦ, φυλάττων ὅσα αὐτῇ διαγορεύει, ἀπεχόμενος ἀπὸ ὅσα αὐτῇ ἀπαγορεύει· ἀλλὰ καὶ διατι τῶ ὄντι μόνα ἐκεῖνα τὰ ὄργανα καὶ τὰ μέσα εἶναι λυσιτελῆ καὶ ἰσχυρὰ καὶ δραστήρια εἰς προστασίαν τῆς πίστεως, ὅσα ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐσύστησαν, καὶ τὴν ἀπλωσαν, καὶ τὴν ἐστερέωσαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Αὐτὰ δὲ ποῖα εἶναι;

Ἐγὼ ἐδῶ δὲν ὀμιλῶ περὶ τοῦ ἀρχικοῦ καὶ πηγαίου καὶ πρωταιτίου τῆς πίστεως, ὅστις εἶναι ὁ ἄνωθεν φωτισμὸς, καὶ ἡ θεόθεν προχεομένη εἰς τὸν ἄνθρωπον ἑλλαμψίς· δὲν ὀμιλῶ περὶ τῆς ὑπερφυοῦς ἐκείνης πνοῆς, καθ' ἣν τὸ Πνεῦμα ἐνθα θέλει πνεῖ· οὐδὲ περὶ τῆς δραστηρίου χάριτος, ἥτις ἀπορρήτως ἐνστάζεται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστευόντων ἀπὸ

τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν· ἀλλ' ὁ λόγος μου ἀφορᾷ τὰ αἷτια τὰ δεύτερα τὰ ὑπουργικὰ καὶ ἀνθρώπινα· ἀφορᾷ τὰ μέσα ἐκεῖνα τὰ ὅποια καὶ λόγῳ καὶ πράξει διέταξεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τοὺς αὐτοῦ ἀκολούθους, διὰ νὰ τελεσιουργήσουν δι' αὐτῶν τὸ τῆς θεοσεβείας μάθημα, καὶ νὰ ἀπλώσουν τὴν σωτήριον πίστιν εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα· Καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ ἐξῆς. Τὸ κήρυγμα: πορευθέντες κηρῦξάτε κτ. Ἡ ἀκριβὴς καὶ καθαρὰ τῶν ἐνθέων δογμάτων διδασκαλία καὶ ἐκθεσις: μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη κτ. ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ εἰς τὴν διδασκαλίαν ἡ ἀκρόασις, καὶ εἰς τὴν ἀκρόασιν διὰ τῆς ἀκοῆς ἡ πίστις: πῶς γὰρ πιστεύσουσιν οὐ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δ' ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; Τὰ σημεῖα πολλάκις, καὶ αἱ δυνάμεις, καὶ αἱ ἰάσεις καὶ θεραπείαι, ὅταν ἡ θεία πρόνοια εὐκαιρον κρίνη νὰ ἐπιδαψιλεύσῃ εἰς τοὺς κήρυκας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὰ τοιαῦτα χαρίσματα: ἐν τῷ ὀνόματι μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιραῖς, ὄφεις ἀροῦσι κτ. Αἱ πρὸς θεὸν ἐκτενεῖς τῆς Ἐκκλησίας εὐχαί, καὶ αἱ ἐπίμονοι τῶν εὐσεβῶν δεήσεις καὶ ἱκεσίαι, ὑπὲρ τοῦ στηριγμοῦ τῶν περὶ τὴν πίστιν σαλευομένων, κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος: ἐγὼ δὲ ἐδεήθην ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις σου. Ἡ ἴδια ἐτι ἀπὸ τοῦ συμβάντος, ἂν τύχη, πτώματος ἐπιστροφή, καὶ εἰλικρινὴς μετάνοια αὐτοῦ τοῦ διδάσκοντος: σὺ δὲ ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου ὅθεν καὶ ὁ ἐν μετανοίᾳ Δαυὶδ δεόμενος μετὰ τὴν πτώσιν: καὶ πνεύματι ἡγεμονικῶ στήριξόν με ὑπόσχεται στηριχθεὶς ἤδη νὰ διδάξῃ καὶ αὐτὸς τοὺς ἄλλους καὶ νὰ τοὺς ἐπιστρέψῃ: διδάξω ἀνόμους τὰς ὁδοὺς σου, καὶ ἄσεβοις ἐπὶ σὲ ἐπιστρέψουσιν. Πρὸς τούτοις ἡ Θεοφιλὴς ζωὴ, καὶ ἐνάρετος πολιτεία, ἣτις ἀξιοπίστον καθιστῶσα

τὸν κηρύττοντα, ἐνισχύει τὸν κηρυττόμενον τῆς πίστεως λόγον διὰ τοῦ ἀγαθοῦ παραδείγματος, καὶ τὸν δείχνει ἐνεργὸν καὶ καρποφόρον: ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ταῦτόν εἰπεῖν, ἡ πράξις τῆς διδασκαλίας ἡ πρόδρομος: ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν· καθ' ὃν τρόπον ὁ διδάσκων δόκιμος παρίσταται τῷ Θεῷ, ἐργάτης ἀρεπαίσχυτος, ὀρθοτομῶν τὸν λόγον ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ. Ἡ ἄγρυπνος κατὰ πάντα προσοχή, καὶ ἐπίπονος προθυμία, ἡ ὁποία μαρτυρεῖ εἰς τὸν ἀκροατήν, ὅτι ὁ διδάσκων κινεῖται ἄνωθεν, καὶ ὄχι διὰ τέλη ἀνθρώπινα: Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι, κακοπάθησον, ἔργον ποιήσον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον. Ἡ ἐπιμονὴ καὶ συνέχεια τῆς προτροπῆς καὶ διδασκαλίας πότε εἰς τὸ γλυκύτερον κλίνουσα, καὶ πότε, ὅταν ἡ χρεῖα τὸ καλέσῃ, εἰς τὸ αὐστηρότερον: κήρυξον τὸν λόγον· ἐπιστηθὶ εὐκαίρως ἀκαίρως, ἔλεγχον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον, ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ. Ἐπὶ δὲ πᾶσιν αἱ ποιναὶ κατὰ τῶν ἀπειθῶν αἱ πνευματικαί, ἡ ἀκοινωνησία, ὁ ἀφορισμὸς, ὁ ἐπὶ γῆς Ἐκκλησιαστικὸς δεσμὸς, εἰς τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ ὁ δεσμὸς ὁ οὐράνιος: ὅσα ἂν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Μὲ ταῦτα καὶ τοιαῦτα μέσα διετάχθησαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου νὰ ἀπλώσουν τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν· μὲ αὐτὰ τὴν ἐσύστησαν, καὶ μὲ αὐτὰ παρέδωκαν εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν καὶ ἀκολουθούς καὶ μιμητὰς, νὰ ἀγωνίζωνται ἕως τέλους νὰ τὴν ἀπλώσουν καὶ νὰ τὴν συστήσουν. Βίβαια ἐδῶ βίαια καὶ καταδυναστεῖαι δὲν φαίνονται, διωγμοὶ καὶ καταναγκασμοὶ καὶ σωματικαὶ θλίψεις καὶ ἐπήρειαι δὲν ἐπιτρέπονται, ἄρματα δὲν κινουῦνται, πῦρ καὶ σίδηρος δὲν προβάλλονται, αἵματα δὲν ἐκχέονται· καὶ ἂν ἐξεχύθησαν

ποτέ αίματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εὐπρόσδεκτα τῷ Κυρίῳ, αὐτὰ ἦσαν τὰ αίματα τῶν διδασκόντων τὴν θεοσίθειαν, ὄχι τῶν διδασκομένων. Μὲ βιαίους καὶ τυραννικούς τρόπους ἠγωνίσθη ναὶ πολλάκις νὰ στηριχθῇ ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἡ ἀσέβεια· αὐτὸ τὸ ἠξέυρομεν· ἀλλ' ὄχι ποτὲ ἡ ἀληθὴς εὐσέβεια, καὶ ἡ μόνη ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος πρὸς τὸν Χριστὸν πίστις. Ἡ πίστις αὕτη εἶναι ὄλη θεία καὶ οὐράνιος, πῶς καταδέχεται πρὸς ἰδίαν αὐξῆσιν τρόπους γιγαντικούς καὶ βιαίους· τοῦτο εἶναι ἓνα τέλος ὑπερφυῆς καὶ πνευματικόν, καὶ ἐπιζητεῖ τὰ μέσα ἀνάλογα.

Πρόσθετε ὅμως καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ βίαια καὶ δυναστικά μέσα ὑπὲρ τῆς πίστεως, ὄχι μόνον ἐλέγχονται ἀσυγχώρητα καὶ ἀθέμιτα, ὄχι μόνον γνωρίζονται ἀπρεπῆ καὶ ἀνάρμοστα, ἀλλ' εἶτι εἶναι καὶ ἀλυσιτελεῖ καὶ ἀσύμφορα. Ὅποιος μὲ τὸν ἀναγκασμὸν ἐλπίζει νὰ σύρῃ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν ἰδίαν θρησκείαν, δείχνει φανερά πῶς ἢ δὲν ἐννοεῖ τί θέλει νὰ εἰπῇ πίστις, ἢ δὲν καταλαμβάνει τί πράγμα εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἡ θέλησις. Ἡ πίστις ἢ περὶ τὰ θεῖα εἶναι μία θέλησις ὅπου ὑποτάσσεται ἀσμένως εἰς πᾶσαν διδασκαλίαν θεόσδοτον. *Fides in credentium voluntate consistit.* λέγει ὁ Ἱερ. Αὐγ. ἐν τῷ περὶ προορισμοῦ τῶν Ἀγίων. Κεφ. Ε'. ἡ πίστις εἰς τὴν τῶν πιστευόντων ὑψίσταται θέλησιν. Ἡ θέλησις εἶναι μία δύναμις ὅπου κλίνει ἐλευθέρως, ὅταν ὁ νοῦς εὐλογον κρίνῃ τὴν συγκατάθεσιν. Ἡ πίστις εἶναι αὐτοθέλητος, ἡ θέλησις εἶναι αὐτοδέσποτος καὶ ἀπαραβίαστος· λοιπὸν ἡ βία ἀναιρεῖ μὲ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν θέλησιν, καὶ συναναιρεῖ μὲ τὴν θέλησιν καὶ τὴν πίστιν. Ἡ βία ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ νὰ κατανεύσῃ ἢ κεφαλὴ εἰς ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον ἀνανεύει ὁ νοῦς· ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ στόμα, ἐκεῖνο ὅπου

ἀρνήται τὸ φρόνημα ἢ μπορεῖ νὰ κάμη νὰ προσφέρῃ ἢ γλῶσσα, ἐκεῖνο ὅπου δὲν ὑποφέρει ἢ καρδιά· μὰ δὲν ἢ μπορεῖ ποτὲ νὰ γεννήσῃ ἕνα καρπὸν γνησίας καὶ εἰλικρινοῦς πίστεως. Ἡ σωτηριώδης ὁμολογία πρὶν προκύψῃ μὲ τὸν λόγον εἰς τὰ χεῖλη, πρέπει νὰ ριζωθῇ μὲ τὴν πίστιν εἰς τὴν καρδίαν· *καρδιά μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν*. Ἐπίστευσεν; ἡδέως ὁμολογεῖ· ἀλλὰ ὁμολογεῖ βιασθεῖς· ἄρα ἐπίστευσεν; Ἡ βία ἢ μπορεῖ νὰ κάμη ἕνα ὑποκριτὴν, ὄχι ἕνα πιστόν· ἕνα χριστεμπαίκτην, ὄχι ἕνα φιλόχριστον.

§ Ε'.

Τούτων οὕτω κειμένων, πρὸς τὸν ἢ δι' ὅλου ἄπιστον, ἢ ἐν μέρει διεφθαρμένον κατὰ τὴν πίστιν, ἐπειδὴ καὶ ἀνοίκειος καὶ ἀσυντελὲς τῶν βιαίων τρόπων καὶ μέσων ἢ χρῆσις, πρέπει ὁ **Ἀνεξιθρησκος** νὰ μεταχειρίζεται τὴν μέθοδον ἑνὸς ἐμπείρου καὶ ἐπιστήμονος ἰατροῦ. Καὶ ἐδῶ τὸ τέλος τὸ σκοπιμώτατον ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τοῦ νοσοῦντος ἢ ἰασίς. Πρὸς ἰασίς χρειάζονται τὰ πρόσφορα ἰατρικά· καὶ τὸ πρῶτον λοιπὸν ἔργον τῆς **Ἀνεξιθρησκείας** εἶναι ἡ ἐκλογή καὶ ἡ μεταχείρησις τῶν ἰατρικῶν τῶν προσφυστέρων. Ἄν ἔχουν τόπον τὰ ἤπια καὶ ἀνώδυνα, τὰ ὅποια ἢ μποροῦν νὰ θεραπεύσουν χωρὶς νὰ λυπήσουν, ἡ θεραπεία εἶναι δοκιμωτέρα· ὅταν αὐτὰ δὲν ἀρκοῦσι, (κατὰ τὴν τοῦ Σαμαρείτου μέθοδον τοῦ ἐπιχέαντος εἰς τὸν ἀθενῆ του πρῶτα τὸ ἔλαιον ἔπειτα τὸν οἶνον·) ἀντικαθίστανται τὰ στυπτικά καὶ πληκτικά καὶ δριμέα, καὶ τὸ πῦρ ἂν θέλῃς, καὶ ὁ σίδηρος· ἀλλὰ σίδηρος ὅπου νύττει χωρὶς νὰ σφάζῃ, ἀλλὰ πῦρ ὅπου καίει χωρὶς νὰ κατακαύσῃ· ἐπειδὴ ὁ τῆς ἰατρικῆς

ὄρος πάντοτε πρέπει νὰ σώζεται: ἢ ὠφελῆσει, ἢ μὴ βλάπτειν.

Ἄνισως ὅμως ὁ ἀσθενῶν ἀσθενεῖ ἀνίατα· ἂν εἶναι ἀνωφελῆς πρὸς αὐτὸν ἐπίσης καὶ ἡ λιπαρότης τοῦ ἐλαίου, καὶ τοῦ οἴνου ἢ αὐστηρία· ἂν οὔτε τὰ ἥπια, οὔτε τὰ δριμύα δὲν εἶναι ἰκανὰ νὰ ἐξαλείψουν τὸ πάθος· καὶ κατὰ τὸ Γραφικόν: *ἰατρεύσαμεν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ οὐκ ἰάθη* δεύτερον ἔργον εἶναι λογιάζω εἰς τὸν ἱατρόν μας, τὸ νὰ ἀφήσῃ ὡς ἀπεγνωσμένον τὸν κάμνοντα, χωρὶς ὅμως νὰ ἀφήσῃ νὰ τὸν λυπῆται, φιλανθρωπευόμενος καὶ οἰκτεῖρων τὴν ἀνίατον κατάστασιν τοῦ ἐλεεινοῦ ἐκείνου μὲ εὐσπλαγχνίαν καὶ μὲ συμπάθειαν.

Ἄλλ' εἶναι ἐπὶ τούτοις καὶ τρίτον ἱατροῦ ἔργον ἀπαραιτήτον, τὸ νὰ ἔχῃ πρόνοιαν καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἄλλων· ὅθεν βλέπων τὸ κακὸν διαδόσιμον, ἢ αὐτὸς, ἂν ἔχῃ ἐξουσίαν νὰ ἐπιτάξῃ, ἢ πρὸς τοὺς ἐξουσίαν ἔχοντας νὰ παραγγείλῃ τὸ νὰ ἀπομακρύνουν τὸν ἀσθενῆ ἀπὸ τοὺς ὑγιαίνοντας, διὰ νὰ μὴ προσανακωινωθῇ τὸ μίασμα, καὶ αὐξήσῃ τὸ κακὸν εἰς τοὺς πολλοὺς μὲ τὴν μετάδοσιν.

Ἴδου τῆς **Ἀνοχῆς** οἱ κανόνες καὶ εἰς τὰ ἀσθενήματα τῆς θρησκείας. Ἰατρικὰ πρὸς τὸν ἀσθενοῦντα τῇ πίστει ἡμερα καὶ ἀνώδυνα, ἢ ἀπαθῆς καὶ εἰρηνικὴ τῆς ἐκείνου κακοδοξίας ἐκθεσις, ὁ ἀπλοῦς καὶ ἀκέραιος λόγος τῆς τῶν Γραφῶν καὶ τῶν Πατέρων διδασκαλίας, ἢ μετὰ ἀγάπης παραινεσις, ἢ μετὰ πραότητος συμβουλή, ἢ μετὰ ἐλέους ὑποθήκη, τὰ ἀπὸ καρδίας ἐκχεόμενα ὑπὲρ αὐτοῦ δάκρυα. Ἰατρικὰ στυφότερα καὶ αὐστηρότερα, ὁ πεπαρησιασμένος

ζήλος, ὁ ἀνυπόκριτος καὶ ἀπερικάλυπτος ἔλεγχος, ἡ ἐμβρι-
 θῆς ἐπίπληξις, ἡ μετὰ δεινοπαθείας ἐπιτίμησις, ἡ μετὰ
 διαμαρτυρήσεως ἀπειλή, καὶ ἡ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
 κανόνων καὶ ποινῶν παράστασις. Ἀκολούθως, ὅταν οὐδ'
 ἐκεῖνα δὲν ὠφελοῦσιν, οὐδὲ ταῦτα δὲν ἐνεργοῦν, ὑπόλοιπον
 μένει ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ σκληροτραχήλου, καὶ ἡ ἀπόγνωσις·
 καὶ τελευταῖον ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἀποτροπὴ καὶ ἀποχώρησις
 ὡς ἀπὸ μικροῦ καὶ βεβήλου, καὶ ἡ ἀποκοπὴ ἀπὸ
 τοῦ τῆς Ἐκκλησίας σώματος, ὡς μέλους ἤδη νενεκρω-
 μένου καὶ σεσηπότος, διὰ νὰ μὴ φθάσῃ νὰ μεταδώσῃ τῆς
 λύμης καὶ τῆς παραφθορᾶς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μέλη τὰ ὑγι-
 αίνοντα. Τοῦτο ὅμως τὸ ἔσχατον, (τὸ ὅποιον πάντοτε εἶναι
 ἀνάγκη νὰ εὐρίσκεται ἐνωμένον, ὡς εἶπομεν, μετὰ τὰ σπλάγχνα
 μιᾶς φιλανθρώπου καὶ συμπαθοῦς διαθέσεως· (ἐν πάσῃ
 μακροθυμίᾳ·) ἄλλως πρέπει νὰ γίνεταί ἀπὸ τὸν ἐν μέρει,
 καὶ ἰδιοπραγοῦντα Χριστιανόν· ἄλλως ἀπὸ τὸν ἐν ἀξιώματι
 Ἐκκλησιαστικῶν τεταγμένον· ἄλλως ἀπὸ τὸν περιβεβλημέ-
 νον τὸ πολιτικὸν κράτος καὶ ἡγεμονεύοντα· ἐπειδὴ εἰς τὰς
 τρεῖς ταύτας καταστάσεις, μετὰ διαφορὰν ὅμως, ἡμπορεῖ νὰ
 θεωρήσῃ τινὰς τὸν **Ἀνεξίτητον**. Ὅθεν ἡμεῖς ἀκόλου-
 θον κρίνομεν εἰς τὴν προκειμένην σκέψιν, νὰ διαλάβωμεν
 ἐν μέρει, πῶς πρέπει νὰ γυμνάζῃ τὴν πρὸς τοὺς ἑτεροδο-
 ξοῦντας ἀνοχὴν ἀπαξιδιαζῶν χριστιανός· πῶς ἡ Ἐκκλησία·
 πῶς τὸ βασιλικὸν κράτος καὶ ἡ πολιτικὴ δύναμις.

§ 5,

Ἐκαστος τῶν πιστῶν καθ' ἑαυτὸν ἐν μέρει θεωρούμενος
 πρέπει νὰ εἶναι πρὸς τοὺς ἑτερόφρονας καὶ ζηλωτῆς, καὶ
 προσεκτικός· πλὴν καὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ἄλλο μετὰ εὐλογιστίας
 καὶ συνέσεως, μετὰ ἐπιεικείας καὶ μετριότητος.

Πρῶτον ἔστω **ζηλωτής**, ἀλλὰ μὴ **ζητητής** ἐριστικός καὶ φιλόνοικος. **Ζηλωτής** ἂν ἀκούσῃς τὴν κακοφροσύνην ἀποστράφηθι, δεινοπάθησον, λυπήθητι, ἔμφραξον καὶ μετὰς δύο χεῖρας ἀμφοτέρω τὰ ὦτα, καὶ εἰπέ τὸ τοῦ Ἀποστολικοῦ Ἀνδρός Πολυκάρπου: "ὦ Θεέ μου! εἰς τίνα με καιρὸν διετήρησας! "Ἄν ἐρωτηθῆς περὶ τοῦ ἰδίου φρονήματος τοῦ εὐσεβοῦς καὶ ἀληθινοῦ, ὁμολόγησον εὐπαρρησιάστως: οὕτω φρονῶ καὶ οὕτω πιστεύω. "Ἄν ἀπαιτηθῆς λόγον τὸν ὁποῖον ἤξεύρεις ἀπόδος μετὰ πραότητος: ἔτοιμοι δὲ ἄει πρὸς ἀπολογία, παρτὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον, περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος, μετὰ πραότητος καὶ φόβου. Α. Πέτρ. Γ'. 15. "Ἄν εἶσαι πάντῃ ἀπαιδευτος, καὶ δὲν ἤξεύρεις νὰ ἀπολογηθῆς, ἀπόστειλον τὸν ἀντιλέγοντα πρὸς ἐκείνους ὅπου δύνανται νὰ τὸν πληροφορήσουν: ἀπελθὼν (εἰπέ αὐτῷ) δεῖξον σεαυτὸν τοῖς ἱερεῦσι· καὶ μηδὲ σὺ παρὰ τῶν εἰδόντων ἀμελήσῃς ἐρωτῶν νὰ λάβῃς φωτισμὸν καὶ πληροφορίαν· Μὴ γίνου ὅμως αὐτὸς **ζητητής** ὀχληρὸς τε καὶ ἀκαιρος εἰς τρόπον ὅτι νὰ τρέχῃς ὀπίσω τῶν ἑτεροδοξούντων, καὶ νὰ προσκαλῆς τοῦτον κἀκεῖνον εἰς δογματικὰς διαλέξεις καὶ συζητήσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξερθεῖσμοι γεννῶνται, καὶ φιλονεικίαι, καὶ ἔρεις καὶ μάχαι καὶ διαπληκτισμοί, καὶ οὐδὲν ὄφελος. Τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδευτοὺς ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι γεννῶσι μάχας. (Β'. πρὸς Τιμόθ. Κεφ. Β'. 23.)

Δεύτερον ἔστω **ζηλωτής**, ἀλλὰ μὴ πικρὸς, καὶ ταραχώδης, καὶ ἐμπαθὲς ἐλεγκτής, ἂν τύχῃ τις μετὰ τοῦ ἑτεροφρονοῦντος διάλεξις. Καθολικὰ εἰς πάσας τὰς λογικὰς συνουσίας, συμφέρει νὰ μεταχειρίζεται ὁ διαλεγόμενος τὸ ἥσυχον τῆς ψυχῆς, καὶ εἰρηναῖον, καὶ καταστηματικόν, δι'

οὐ καὶ αὐτὸς ὁ λέγων ἐν ἀταράχῳ διαθέσει, καὶ ἐν ἀκύ-
 μωνι λογισμῷ, ἐπιτηδειότερα καὶ ἀκριβέστερα ἤμπορεῖ νὰ
 παραστήσῃ τὸ νόημά του, καὶ ἐκεῖνος ὁ ἀκούων, ἐν ἀκα-
 ταπλήκτῳ φρενὶ καὶ ἀπαροξύντῳ καρδίᾳ καὶ γνώμῃ,
 δύναται νὰ ἀκούσῃ τὸν προσφερόμενον λόγον, καὶ νὰ τὸν
 δεχθῇ· ἐξαιρέτως ὅμως τὸ πρᾶον καὶ ἀόργητον ἀπαιτεῖται
 εἰς τὰς λογοτριβὰς τὰς περὶ τῆς πίστεως. Ἡ περὶ τῶν θείων
 διάλεξις καὶ ὁμιλία πρέπει νὰ γίνεταί θείως. Ἀπαθῆς ὁ
 Θεός· διὸ καὶ τοὺς περὶ αὐτοῦ τι διαλεγομένους, ἐκτὸς
 πάθους χρῆ διαλέγεσθαι· ἔγραφε ποτὲ Χριστοφόρος ὁ Ἐμ-
 ποροκοωμήτης πρὸς Νικόλαον τὸν Παπαδόπουλον, ἀποκρινό-
 μενος μετὰ Εὐαγγελικῆς ἐπιεικειᾶς, εἰς τὰς ἐμπαθεῖς καὶ
 τραχείας τούτου ἀντιρρήσεις· (ἐν Προοιμ. τοῦ περὶ τῆς
 Ἐμπορευσεως Ἐγχειριδίου) Ὁ ἀγὼν ὁ περὶ τῆς πίστεως
 εἶναι ἓνας ἀγὼν πνευματικὸς, καὶ πρέπει νὰ βασιλεύῃ ἐν
 αὐτῷ ἓνα πνεῦμα πραότητος καὶ ἀνεξικακίας, ὄχι ἓνα
 πνεῦμα πολεμικῆς ὀρμῆς καὶ μάχης. *Δουλοῦ Κυρίου οὐ δεῖ
 μάχεσθαι· ἀλλ' ἡπιότερ εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικόν,
 ἀνεξικαχόν, ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθε-
 μένους.* (Β'. πρὸς Τιμόθ. Κεφ. Β'. 23). Ὅταν μὲ τοιαύτην
 εἰρηνικὴν διαθέσειν προστατεύῃ ὁ εὐσεβὴς τὸ δόγμα του,
 ἔχει συνεργὸν καὶ τὴν θεῖαν ἔλλαμψιν· ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν
 πνεῦμα καὶ σοφίαν, ἣ οὐ δύνησονται ἀρτεπειῖν οὐδὲ
 ἀντιστήναι πάντες οἱ ἀρτικείμενοι ὑμῖν. Ἀλλ' ὅταν φυσᾷ
 ἓνα πνεῦμα σφοδρὸν καὶ βίαιον ἀνθρωπίνης ὀρμῆς, ὅταν
 ἐκκλιεταί ἓνα πῦρ ἐμμανὲς καὶ ἀκατάσχετον γήϊνου ζήλου
 καὶ ἐριθείας, δὲν εἶναι νὰ ἐλπίσῃ τινὰς τὴν ἄνωθεν συν-
 δρομὴν καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἐπιστάσιαν. Ἴδου πνεῦμα
 μέγα κραταῖον διαλύον ὄρη καὶ συντριβόν πέτρας, οὐκ
 ἐν τῷ πνεύματι Κύριος. Καὶ μετὰ τὸ πνεῦμα συσσεισμός,

οὐκ ἐν τῷ συσσεισμῷ Κύριος. Καὶ μετὰ τὸν συσσεισμόν πῦρ, οὐκ ἐν τῷ πυρὶ Κύριος. Ἀλλὰ τελευταῖον πάντα ταῦτα τὰ ὀρηκτικὰ καὶ σφοδρὰ καὶ βίαια ἔπαυσαν, καὶ μετὰ τὸ πῦρ φωνὴ αὐρας λεπτῆς. Ἐκεῖ Κύριος. (Βασιλ. Γ'. Κεφ. ΙΘ'. 11. 12.)

Τρίτον ἔστω ὁ πιστὸς **ζηλωτῆς**, ἀλλὰ μὴ **λοιδοροσ** τῆς ἀλλοτρίας θρησκείας καὶ δόξης, μηδὲ ὑβριστικός· ἐπειδὴ τί κέρδος τὸ νὰ ἐξυβρίζη τις ἀλόγως, καὶ νὰ καταβλασφημῇ ἀσελγῶς τὰ τῶν ἑτεροδόξων φρονήματα; Εἰς τὰς ἐπιστολάς τὰς ἀποδιδόμενας τῷ θεσπεσίῳ Διονυσίῳ τῷ Ἀρεοπαγίτῃ, φαίνεται νὰ ἀποδοκιμάζῃ πολλὰ ὁ Πατὴρ τὰς τοιαύτας ὑβρεῖς τῶν ἀλλοτρίων θρησκευμάτων, γράφων πρὸς τινὰ ζηλωτὴν ἀδιάκριτον καὶ ὑβριστὴν ἱερέα ὀνόματι Σώπατρον, ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι μὲ τὰς ὑβρεῖς καὶ λοιδορίας ὑποῦ κατὰ τῶν ἑτεροπίστων κατέχει, κάποιον τι γενναῖον ἐκατόρθωσεν. Ἀναιρεῖ τοίνυν τοῦ Ἄνδρός τὴν ἐσφαλμένην ὑπόληψιν: *Μὴ τοῦτο οἶου ρίπην ἱερῆ Σώπατρε, τὸ εἰς θρησκείαν ἢ δόξαν ὑβρίσαι μὴ ἀγαθὴν φαινομένην· οὐδὲ γὰρ, οὐδ' εἰ κεκριμένως αὐτὴν ἐξελέγξεις, ἤδη τὰ Σωπάτρον καλὰ.* (Ἐπιστ. Γ'). Καὶ τὸν συμβουλεύει νὰ ἀπέχη μὲν ἀπὸ τὸ νὰ κινή γλῶσσαν ὑβριστρῖαν κατὰ τῶν ἄλλων, καὶ νὰ εὐχαριστῆται μόνον εἰς τὸ νὰ ὑπερασπίζεται τὴν ἀλήθειαν. « Οὕτω δὲ ποιήσεις ἐμοὶ πειθόμενος· ἀφέξῃ μὲν αὐτοῦ καθ' ἑτέρων λέγειν, ὑπὲρ ἀληθείας δὲ οὕτως ἐρεῖς, αὐτὸς ὡς πάντῃ εἶναι ἀνεξέλεγκτα τὰ λεγόμενα. (Αὐτ. αὐτ.) Ὁ αὐτὸς ἀποκρινόμενος Πολυκάρπῳ τῷ Ἱεράρχῃ (Ἐπιστ. Ζ') καὶ ἀπολογούμενος πρὸς τὰς ὑβρεῖς καὶ λοιδορίας τοῦ Σοφιστοῦ Ἀπολλοφάνους, τοῦ λοιδοροῦντος αὐτῷ, καὶ πατραλοῖαν ἀποκαλοῦντος αὐτὸν ὡς τοῖς Ἑλλήνων ἐπὶ τοὺς

« Ἕλληνας οὐχ ὁσίως χρώμενον, » ἀποσείει ἐπάνωθεν τοῦ τῆν διαβολὴν, καὶ παρασταίνει, ὅτι ποτὲ δὲν ἠθέλησε νὰ στήσῃ διαλέξεις καὶ λογομαχίας, οὔτε πρὸς ἄλλους, οὔτε πρὸς Ἕλληνας. « Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα πρὸς Ἕλληνας, « ἢ πρὸς ἑτέρους εἰπών. » καὶ ἀποδίδει αἰτίαν εὐλογωτάτην ταύτην, ὅτι χωρὶς ὁ πιστὸς νὰ καταφέρεται κατὰ τῆς δόξης τῶν ἄλλων, ἱκανὸν εἶναι νὰ γνωρίζῃ αὐτὸς, καὶ νὰ ὁμολογῇ ὡς πρέπει, καὶ νὰ διασαφῇ τὴν ἀλήθειαν διατὶ τῆς ἀληθείας φωτὸς δικὴν ἀνατειλάσης, τὸ σκότος τοῦ ψεύδους καθ' ἑαυτὸ ἀναιρεῖται καὶ φυγαδεύεται. « Ἀρκεῖν « οἰόμενος ἀγαθοῖς Ἄνδράσιν εἰ τὸ ἀληθὲς αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ « δυνήσοιντο καὶ γινῶναι καὶ εἰπεῖν, ἢ ὄντως ἔχει. Τούτου « γὰρ ὅ,τι ποτε ἐστὶ κατὰ νόμον ἀληθείας ὀρθῶς ἀποδει- « κνυμένου, καὶ ἀκραιφνοῦς ἐστηκότος, πᾶν τὸ ἑτέρως ἔχον, « καὶ τὴν ἀλήθειαν προσποιούμενον, ἀπελεγθῆσεται καὶ « ἕτερον ὄν τοῦ ὄντως ὄντος, καὶ ἀνόμοιον, καὶ δοκοῦν « ἐκεῖνο μᾶλλον, ἢ ὄν. » Ἐπειτα καθαρώτερον τὴν αἰτίαν ταύτην διασαφήσας, πάλιν ἐπιφέρει τὸ ἐν ἀρχῇ εἰρημέ- νον· « τοῦτο μὲν οὖν ὡς οἶμαι καλῶς ἐγνωκῶς οὐκ ἔσπευσα « πρὸς Ἕλληνα ἢ πρὸς ἑτέρους εἰπεῖν· ἀλλ' ἱκανὸν μοι καὶ « τοῦτο Θεὸς δοίη περὶ ἀληθείας εἰδέναι πρῶτον, ἔπειτα « εἰδόντα ὡς χρὴ λέγειν. »

Πλὴν εἰς ταῦτα ἴσως ἀπορήσεις· καὶ δὲν εἶναι λοιπὸν ἀξιέπαινα καὶ ἀποδεκτὰ τὰ ἀντιρρητικὰ Συγγράμματα τοσοῦτων Πατέρων, τὰ ὅποια οὗτοι συνέγραψαν κατὰ τῶν ἑτεροδόξων; καὶ δὲν χρεωστῆι ὁ πιστὸς νὰ ἀνασκευάζῃ, καὶ νὰ ἀπελέγῃ τὰς τῶν Λίρετικῶν φλυαρίας, καὶ νὰ καταπολεμῇ θρασυνομένην τὴν τούτων ἀσέβειαν; Ὁχι (ἀπαντᾷ ὁ Παχυμέρης ἐν ταῖς Παραφράσεσιν). « Οὐ τοῦτο

« φησὶν ὁ Πατὴρ τὸ μὴ ἐλέγχειν καὶ ἀνατρέπειν τὰς τῶν ἀσεβῶν δόξας: » ἀλλ' ὅτι δὲν συμφέρει τὸ τοιοῦτο νὰ γίνεται κατὰ προηγούμενον λόγον· οὔτε εἶναι πρέπον, μηδεμίᾳς ἀνάγκης καλούσης, καὶ μηδεμίᾳς ὠφελείας ἐπιζομένης, νὰ πηδᾷ ὁ πιστὸς μὲ ὁρμὴν καὶ μὲ προπέτειαν ἄλογον εἰς τὰς ταιαύτας λογομαχίας. Εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγῶνα πρέπει νὰ καταβαίνει ὁ εὐσεβὴς μόνον ὅταν ἡ χρεία τὸ καλῆ, καὶ καταβάς πρέπει νὰ ἀγωνίζεται χωρὶς λαιδορίας καὶ ὕβρεις « οὐ χρὴ κατὰ προηγούμενον « λόγον εἰς τοῦτο ἐνασχολεῖσθαι, τὸ κατ' ἑτέρων λέγειν, « ἀλλὰ τότε λέγειν ὅτε τυχὸν χρεία τοῖς ἄλλοις ὠφελείας, « ὅτε κατισχύει τὸ ψεῦδος, ὅτε σαλεύονται οἱ πιστοί: » καὶ τότε πάλιν προηγουμένως χρεωστῆ νὰ ἐκθέσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἐπομένως δὲ, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον νὰ κατασιγάσῃ τὸ ψεῦδος « τότε γοῦν προηγουμένως μὲν τὸν τῆς ἀληθείας « ἐκτίθεσθαι χρὴ λόγον, καὶ ἠκριβωμένως μετέπειτα δὲ « καὶ ἀντιρρήσει κατὰ τῆς τῶν ἀσεβῶν ἐπαναστάσεως « χρῆσθαι. » Καὶ, τὸ κεφάλαιον, εἰς τὰς τοιαύτας ἀντιλογίας πρέπει νὰ ἔχῃ σκοπὸν ὁ ἀγωνιζόμενος, ὄχι νὰ ἐλέγξῃ καὶ νὰ ὀνειδίσῃ, ἀλλὰ νὰ διδάξῃ καὶ νὰ φωτίσῃ· ὄχι νὰ κερδήσῃ τὴν γνώμην του, ἀλλὰ νὰ κερδήσῃ τὸν ἀδελφόν του. « Μὴ νίκην ζητοῦντα, ἀλλ' ἀδελφῶν διόρθωσιν. » Καὶ οὕτω μὲν ἔστω ἡμῖν ὁ πιστὸς Α'. **Ζηλωτῆς**, ἀλλ' ὄχι ἐριστικὸς καὶ φιλόνομικος **ζητητῆς**. Β'. ἀλλ' ὄχι πικρὸς καὶ τραχὺς **ἐλεγκτῆς**. Γ'. ἀλλ' ὄχι θρασύστομος καὶ λαιδορὸς **ὕβριστῆς** πρὸς τοὺς ἑτερόφρονας.

Ἄλλ' ἔστω δὴ πρὸς τοὺς αὐτοὺς καὶ **προσεκτικὸς**, τὸ ὁποῖον ἦτο τῶν σημειωθέντων ἀνωτέρω τὸ ἕτερον. Προσεκτικὸς δὲ τίνι τρόπῳ θέλει εἶναι; φυλαττόμενος ὅσον

δύναται τὸ ἐκείνων δηλητήριο φάρμακον, καὶ φεύγων τὰς αὐτῶν συνδιατριβὰς καὶ συνομιλίας, ὅταν γνωρίζῃ ὅτι τὸν ἐπιβουλεύονται ὡς ὄφεις τὰς πτέρνας, καὶ ζητοῦν δολίως νὰ παράξουν τὰ ἑαυτοῦ διαβήματα. Εἰς τὴν προσοχὴν ὅμως ταύτην ἀναγκαῖα εἶναι ἄλλη μία προσοχὴ συνετὴ, κεκριμένη, καὶ χριστιανῶ πρόπουσα· καὶ αὕτη ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ ἂν ὁ ἑτεροφρονῶν εἶναι οἰκεῖος, ἢ ἀλλότριος; εἶναι ἡμέτερος, ἢ τῶν ὑπεναντίων; ἐπειδὴ ἔχει διαφορὰν τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο, καὶ μὲ διάφορον τρόπον πρὸς ἐκεῖνον ἢ τοῦτον πρέπει ὁ ζηλωτὴς τῆς εὐσεβείας νὰ φέρεται.

Ὁ τὴν κακοδοξίαν νοσῶν εἶναι τις τῶν ἐκ τῆς αὐλῆς τῆς ἡμετέρας ἐπαγγελιομένων καὶ ὑποκρινομένων; εἶναι τις ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ διασπαράττει ὅμως τὴν μητέρα τὴν Ἐκκλησίαν ὅπου τὸν ἐγέννησεν, ἀθετῶν ἀναισχύτως τὰ ἱερά αὐτῆς δόγματα καὶ ἐντάλματα; καὶ μυκτηρίζει μὲν τὴν ἐν μέρει γινομένην αὐτῶ ὑπὸ τῶν συναδελφῶν παραίνεσιν καὶ συμβουλήν; καταφρονεῖ δὲ καὶ τὴν τῶν κανόνων ἐπιτίμησιν καὶ δίχην; ὡς οὐδὲν δὲ λογίζεται καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ψῆφον τῆς ἀκοινωνησίας; περιέρχεται δὲ εἰς λύμην καὶ διαστροφὴν καὶ ἐξαπάτην τῶν ὑγιαίνοντων τέκνων τῆς πίστεως; Τὸν τοιοῦτον ἀφ' οὗ τοιοιούτρόπως ἐξέστραπται, καὶ ἀνιάτως οὕτως ἀμαρτάνει ὡν αὐτοκατάκριτος, ὅχι μόνον κατὰ τὴν ἔσω καὶ πνευματικὴν συνάφειαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἔξω καὶ βιωτικὴν κοινωνίαν, ὅσον εἶναι δυνατόν, τὸν ἀποστρεφόμεθα· καὶ τοῦτο διὰ δύο αἰτίας· πρῶτον διὰ νὰ μὴ δίδωμεν εἰς αὐτὸν εὐκολίαν μὲ τὴν ἀδιάφορον καὶ ἀπαραφύλακτον συναναστροφὴν νὰ διαστρέφῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀπλουστέρων, καὶ νὰ διαδίδῃ τὴν κακὴν ζύμην εἰς τὸ λοιπὸν εἰλικρινὲς φύραμα· καὶ δεύ-

τερον δια να τον κολάσωμεν τρόπον τινά και να τον συστειλωμεν με την τοιαύτην αποστροφήν, ητις ενδέχεται μεν να γένη επιστροφής αφορμή και ανανήψεως· γίνεται δε πάντως (αν εκείνο δεν ακολουθήσῃ) μία ποιηή προς αυτόν της αποστασίας δικαία και πρέπουσα.

Ἐχομεν περί τούτου σαφῆ τὴν Δεσποτικὴν παραγγελίαν
 α Εἰ ἡ χεὶρ σου, ἣ ὁ πούς σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτά
 α και βάλε ἀπὸ σοῦ· Ματθ. ΙΗ'. 8. και εἰ ὁ ὄφθαλμός σου
 α σκανδαλίζει σε, ἐξέλε αὐτόν, και βάλε ἀπὸ σοῦ. Αὐτ. 9.
 α Ἐάν και σοῦ, και πολλῶν ἄλλων μετὰ σοῦ, και τελευ-
 α ταῖον και τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἀδελφός σου παρακούσῃ,
 α ἔστωσαι ὡσπερ ὁ ἐθνικός και ὁ τελώνης Αὐτ. 17. Ἐχομεν
 τὴν Ἀποστολικὴν διαταγὴν. α Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ
 α μίαν και δευτέραν νοθεσίαν παραιτοῦ· πρὸς Τίτον. Γ, 10.
 α Ἐγραψα ὑμῖν ἐν τῇ Ἐπιστολῇ μὴ συναναμίγνυσθαι πόρ-
 α νοις. Α'. Κορ. Ε'. 9. Ἐάν δέ τις ἀδελφός ὀνομαζόμενος
 α ἡ πόρνος, ἣ πλεονέκτης, ἣ εἰδωλολάτρης, ἣ λοιδορός, ἣ
 α μέθυσος, ἣ ἄρπαξ (και ταῦτα πάντα ἐξ ἐπαγγέλματος,
 και μετὰ ἀπειθείας ἐπιμόνου και ἀδιορθώτου, τὸ ὁποῖον
 εἶναι ἓνα εἶδος πρακτικῆς αἰρέσεως) τῷ τοιούτῳ μηδὲ
 συνεσθίειν. Αὐτ. 11. Τὸ αὐτὸ νοοῦσι και οἱ Πατέρες.
 α Αἰρετικὸν ἄνθρωπον ἀποστρέφεσθαι. Βασίλ. Λόγ. περί
 α Ἀσκήσ. Δεῖ τῶν πονηρῶν ἀπέχεσθαι, και ὡς σεσηπότα
 α μέλη ἀφ' ἑαυτῶν ἐκβαλεῖν. Χρυσόστ. ἐκ τῆς Σειρ. εἰς
 α Ματθ. Ἐστω ἀπόβλητος ἵνα μὴ τῆς ἰδίας κακίας μετα-
 δῶ και τοῖς ἄλλοις. Θεοφύλ. Ὑπόμν. εἰς τὸ Ματθ. ΙΗ'.
 Και τὸ αὐτὸ πάντοτε οἱ θεοφιλεῖς ἄνδρες, και τὴν εὐσε-
 βειαν ἀκριβῶς τηροῦντες ἔπραττον. Διηγεῖται ὁ θεῖος Εἰρη-
 ναῖος (Βιβλ. Γ'. Κεφ. Γ'.) ἐξ ἀκοῆς τοῦ ἱεροῦ Πολυκάρπου,

ὅτι ὑπάγωντας ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης εἰς ἓνα λουτρόν ἐν Ἐφέσῳ μίαν ἡμέραν διὰ τὸ λουθῆναι, ὡς ἤκουσεν ὅτι μέσα ἦτον Κήρινθος ὁ Αἰρεσιάρχης καὶ ἐλούετο, ἐξεπήδησεν εὐθὺς ὁ τοῦ Κυρίου μαθητὴς, καὶ φεύγωμεν (ἐκραξε) φεύγωμεν, μήποτε συμπέσῃ τὸ βαλανεῖον ἐπάνω μας· ἔνδοξον γὰρ Κήρινθος ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς. Ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ὅτι οἱ Σαμοσατεῖς δὲν ἤθελαν πλέον νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰ θερμὰ, εἰς τὰ ὅποια εἶχε πλυνθῆναι ὁ Ἀρειανὸς Εὐνόμιος. Ἀναγινώσκομεν ὅτι τὰ παιδιά τῶν Σαμοσατέων, ἐπειδὴ μία σφαῖρα μὲ τὴν ὁποίαν ἐπαιζόν εἶχε κυλισθῆναι μεταξύ τῶν ποδῶν τῆς ἡμίονου, ἐφ' ἧς καθήμενος ὁ τῶν Ἀρείου νοσῶν Ἐπίσκοπος Λούκιος, κατὰ συγκαίριαν ἐκεῖθεν τότε διέβαινον, ἀναψάν εὐθὺς φωτίαν, καὶ διεβίβασαν διὰ τῆς φλογὸς τὴν σφαῖραν, μὴ τολμήσαντα τὰ παιδιά νὰ τὴν μεταχειρισθῶν, πρὶν διὰ τοῦ πυρὸς (ὡς ἐνόμιζον) τὴν καθαρῶσαι. Αὐστηρὸς ἴσως καὶ περιττὸς φανῆ εἰς τινὰ ὁ Ἀποστολικὸς ζῆλος, ἀπλοϊκὴ ἢ τῶν Σαμοσατέων δεισιδαιμονία, παιδαριώδης ἢ τῶν σφαιριζόντων παιδιῶν εὐλάβεια. Ἀλλ' ἐκείνη ἦτον μίαν ἔμπρακτον τοῦ Ἀποστόλου διδασκαλίαν πρὸς τοὺς ἀρτίως πιστεύσαντας Ἐφεσίους, ὅπου τοὺς ἐδίδασκε νὰ προσέχουν καὶ νὰ φυλάττωνται πάσῃ δυνάμει Κήρινθον τὸν ἀπατεῶνα, ὅστις ἀγῶνα καὶ ἔργον ἐπιμελὲς εἶχε, τὸ νὰ τοὺς διαστρέψῃ τὴν πίστιν, καὶ νὰ τοὺς ποτίσῃ τὴν αἵρεσιν· καὶ εἰς τῶν Σαμοσατέων καὶ Ἀνδρῶν καὶ παιδῶν τὸν ἀποτροπιασμὸν, εἶναι ἀξιόπαινος καὶ ἀξιολίμητος, ἂν ὄχι ἄλλο, ἢ προσοχὴ τὴν ὁποίαν καὶ εἰς τὰ παραμικρὰ εἰδείχεν κατ' ἐκείνων ὅπου ἠγωνίζοντο νὰ τοὺς συναρπάσουν εἰς τὴν Ἀρειανικὴν ἀσέβειαν. Εἰς τὰ τοιαῦτα δὲν πρέπει τις νὰ στοχάζεται καθ' αὐτὸ τὸ ἔργον, ἀλλὰ τὸ τέλος καὶ τὰ ἐπόμενα. Ὁ Ἀπόστολος

ἐπαγγέλλεν εἰς τοὺς Κορινθίους μὴ συναγαμίγνυσθαι τοῖς τοιοῦτοις μηδὲ συνεσθίειν· ἢ συναναστροφή καὶ ἢ συναναστροφή καθ' ἑαυτὰ ἀδιάφορα, ἀλλ' ἐκ τούτων κατὰ μικρὸν ἐνδέχεται νὰ γεννηθῇ ἢ διαστροφή καὶ ἢ καταστροφή. Λοιπὸν ἡ ἐξωτερικὴ ἀκοινωνησιὰ διασώζει τὴν ἐσωτερικὴν ἀλλοτριότητα. «Εἰ γὰρ κοινῆς τροφῆς τοῖς τοιοῦτοις οὐ δεῖ κοινωνεῖν, ἤπουγε μυστικῆς τε καὶ θείας;» Θεοδώριτ. εἰς τὴν Α'. πρὸς Κορ. Κεφ. Ε'. καὶ συμφέρει ἐκεῖνο, διατὶ εἶναι τοῦτο ἀναγκαιότατον. Ἀλλὰ πρὸς μὲν τοὺς ἐκ τῆς ἡμετέρας αὐτῆς ἀθετητάς καὶ παρηκόους, τοὺς ὁποίους καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὁ Παῦλος τοὺς ὀνομάζουσιν (Ἔνθα ἄνωτ.) ἀδελφούς κατὰ τὸ ὄνομα: Ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος κτ. οὕτω πρέπει ὁ εὐσεβὴς νὰ προσίχη, καὶ νὰ προσφέρεται πρὸς δὲ τοὺς ἐκ τῆς ἀλλοτρίας ἀγέλης φανερώς ἐπαγγελλομένους, πῶς;

Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ Ἀπόστολος δὲν μᾶς δίδει τὴν αὐτὴν διαταγὴν, οὔτε μᾶς διδάσκει νὰ μεταχειριζώμεθα τὸν αὐτὸν τῆς προσοχῆς καὶ ἀποχῆς τρόπον καὶ πρὸς τοὺς τοιοῦτους. Ἀντιδιαστέλλει αὐτὸς συνετῶς τούτους ἀπὸ τοὺς ὀνομαζομένους ἀδελφούς, καὶ τοὺς ἀποκαλεῖ ἐξωτερικούς καὶ τοῦ κόσμου τούτου· καὶ ὅταν σᾶς λέγω (γράφει πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐνθ. ἄνωτ.) μὴ συναγαμίγνυσθαι κτ. δὲν ὁμιλῶ περὶ τούτων « οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου, ἢ τοῖς πλεαχέταις, ἢ ἄρπαξιν, ἢ εἰδωλολάτραις » εἰς τὸ ὅποιον ὁ Θεοδώριτος (Αὐτ). « Οὐδὲ γὰρ τῶν ἀλλοτριῶν ἡμᾶς τῆς πίστεως παντελῶς χωρισθῆναι κελεύω. » Τὸ διάταγμα ἤθελεν εἶναι ἀδύνατον, ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ ζητήσουν οἱ πιστοὶ ἄλλον τινὰ κόσμον παρὰ τοῦτον διὰ νὰ κατοικήσουν· «εἰπεὶ ὀφείλετε ἄρα ἐκ τοῦ

« κόσμου ἐξελεῖν· τοῦτο γάρ ἐστίν εἰς ἕτερον ὑμᾶς κόσμον
 « ἐκπέμψαι. Ὁ Θεοδώριτος· ἐπεὶ ἕτεραν οἰκουμένην ἐφείλετε
 ζητῆσαι » Ὁ Θεοφύλακτος. Ἐπειτα δὲν εἶναι λέγει ἐδικόν
 μας ἔργον νὰ κρίνωμεν τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἑτεροπίστους
 καὶ ἄλλοτριόφρονας· αὐτοὺς θέλει τοὺς κρίνει ὁ Θεός. « τί
 « γὰρ μοι κοὶ τοὺς ἐξω κρίνειν; οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε;
 « τοὺς δὲ ἐξω ὁ Θεός κρίνει ». Ἐκ τούτων βέβαια μανθάνει
 ὁ εὐσεβὴς τινὲ τρόπον χρεωσθεῖ νὰ ὑποφέρῃ ἐκείνους οἱ ὅποιοι
 εἶναι ἄλλοτρίας θρησκείας καὶ δόγματος, καὶ ποῖα μέτρα
 πρέπει νὰ ἔχῃ ἢ πρὸς τούτους προσοχὴ καὶ προφύλαξις.

Ὁ ἑτερόφρων εὐρίσκεται πάντῃ ἐξω τῆς ἡμετέρας αὐλῆς,
 ἢ δι' ἀπιστίαν μῆδὲ τὴν ἀρχὴν ποτὲ εἰσελθὼν, οἷος ὁ
 Ἑθνικός καὶ Ἰουδαῖος, ἢ διὰ κακοπιστίαν ἐξω πλανώμενος,
 καὶ ἴδιόν τι κόμμα ἀκολουθῶν, ὡς ὁ Σχισματικὸς καὶ ὁ
 Αἰρετικὸς; ἢ περὶ τοὺς τοιοῦτους προσοχὴ τοῦ εὐσεβοῦς
 εἶναι, τὸ νὰ φυλάττεται πρὸ πάντων ἐπιμελῶς ἀπὸ τὴν
 ἀπιστίαν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τὴν κακοδοξίαν τοῦ ἐκείνων φρονή-
 ματος, μὴ τύχη καὶ συμπαρασυρῆ· ἔπειτα καὶ τὸ νὰ μὴ
 ἀνέχεται, μῆδὲ νὰ ὑποφέρῃ ἀκούων παρ' αὐτῶν ἐπηρεαζο-
 μένην τὴν ἰδίαν εὐσέβειαν, ἀλλὰ δυνάμενος μὲν νὰ ἀπαντᾷ
 καὶ νὰ ἀπολογῆται θεοφιλῶς, μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἐμφράττη,
 ὡς εἴρηται, τὰ ὦτα, καὶ νὰ δείχνῃ εἰς τοὺς ἐπηρεαστάς
 φανερά τὰ σημεῖα τῆς θλίψεως· καὶ ἢ μὲν προσοχὴ αὕτη.
 Ἡ δὲ ἀποχὴ ἀπὸ τούτων στρέφεται εἰς μόνα τὰ πνευμα-
 τικά· τὰ δ' ἄλλα ἐπιεικῶς καὶ φιλανθρώπως μεταχειριζό-
 μεθα ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ τὴν ἐξωτερικὴν μετὰ τούτων
 συνδιατριβὴν τε καὶ κοινωνίαν, φυλάττοντες πρὸς αὐτοὺς
 τὴν πολιτικὴν σχέσιν, διατηροῦντες πρὸς τοὺς αὐτοὺς
 πάντα τὰ ἀνθρώπινα δίκαια καὶ καθήκοντα, ἀγαπῶντες

αυτούς, καὶ τιμῶντες, καὶ φιλοφρονούμενοι ὡς μέλη τοῦ κοινοῦ πολιτεύματος.

Φεῦγε μόνην τὴν μετὰ τῶν τοιούτων πνευματικὴν κοινωνίαν, ἀγκαλιὰ δὲ βίος ὁ πολιτικὸς σὲ ὑποχρεώνει νὰ διασώζῃς τὴν κοσμικὴν οἰκειότητα καὶ συνάφειαν. Ἀποτρέπου τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν αἵρεσιν καὶ τὸ σχίσμα, ὄχι τὸν ἄπιστον καὶ τὸν αἰρετικὸν καὶ τὸν σχίστην, ἢ, ἂν θέλῃς τὸν ἄπιστον καὶ τὸν αἰρετικὸν καὶ τὸν σχίστην, ὄχι τὸν ἄνθρωπον. Ἀποστρέφου τὴν γνώμην, ὄχι τὴν φύσιν· δι' ἐκείνην εἶναι ἀλλότριος καὶ δίκφορος, εἶναι ἀποστροφῆς καὶ μίσους ὑπόδικος· διὰ ταύτην εἶναι οἰκείος καὶ πλησίον, εἶναι ἐλέους καὶ συμπαθείας, πολλάκις δὲ καὶ κηδεμονίας καὶ περιθάλψεως ἄξιος. Εἰς τὸν Ἰουδαῖον ὁ Σαμαρεῖτης κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παραβολὴν ἐφάνη πλησίον, καὶ ἐπηνέθη· δὲν εἶναι ἐπάναγκες καὶ εἰς τὸν Σαμαρεῖτην ἐξ ἀμοιβῆς ὁ Ἰουδαῖος πλησίον νὰ φαίνεται;

§ Ζ.

Ἄλλ' ἰδίᾳ μὲν οὕτως ἕκαστος τῶν πιστῶν χρεωστῆ νὰ εἶναι ἀνεξέθρησκος, κατὰ τὰ μέτρα καὶ τοὺς ὅρους, τοὺς ὁποίους εἶδομεν· ὁ δὲ ἐν Ἐκκλησιαστικῇ ὑπεροχῇ τεταγμένος, τούτέστιν ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἐπίσκοπος, τίνι τρόπῳ πρέπει νὰ φέρεται πρὸς ἐκείνους ὅπου ἀθετοῦν τὴν θρησκείαν ἢς αὐτὸς ἐτάχθη προστάτης κατ' ἐξοχὴν, καὶ διεκδικητῆς καὶ πρόμαχος; Πρὸς τοῖς εἰρημένοις οὗτος (τὰ ὅποια μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἔχει κοινὰ) ἔχει καὶ τινα ἄλλα, ὅπου εἰς τοὺς προεδρεύοντας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ἐξαιρέτα καὶ ἰδιάζοντα. Ταῦτα δὲ

είναι Α'. ἡ μέριμνα τῶν τῆς ἰδίας διοικήσεως χριστιανῶν· Β'. ἡ κρίσις καὶ ἡ ψῆφος τῶν ἀθετοῦντων· Γ'. ἡ τῶν ἀπειθῶν καὶ σκληροτραχήλων ποινὴ καὶ κατάκρισις.

Καὶ Πρῶτον λοιπὸν ἔργον τῆς τοῦ Ἐπισκόπου ἐπιστασίας, ἡ περὶ τοὺς ἐγγχειρισθέντας αὐτῷ χριστιανούς φροντίς καὶ μέριμνα, ἡ ὁποία τόσον συντονωτέρα καὶ προσεκτικωτέρα πρέπει νὰ εἶναι, ὅσον πλησιέστερον εὐρίσκονται οἱ ἐξ ἐτέρων θρησκειμάτων ἀπὸ τοὺς ὁποίους διὰ τὴν πλησιότητα κινδυνεύει εἰς τοὺς ἐπαρχιώτας του νὰ διαδοθῆ τῆς ἑτεροθρησκείας τὸ μίασμα. Ὁ ποιμὴν χρεωστῆ νὰ φυλάττη τὰ ἴδια πρόβατα ἀπὸ τὰ στόματα τῶν λύκων· ὅταν ἀπομακρυνθῶσι τῆς μάνδρας, νὰ τρέχη ὀπίσω αὐτῶν ἐπιπόνως, διὰ νὰ τὰ ἐπιστρέψῃ· ἂν χαθῆ κανένα, νὰ εἰσέλθῃ τὰ δάση καὶ τοὺς δρυμούς, νὰ ἀναβῆ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνούς, νὰ πατήσῃ τὰς ἀκάνθας καὶ τοὺς τριβόλους, ὥστε νὰ τὸ εὔρη· ἀφ' οὗ τὸ εὔρη περιχαρῆς καὶ φαιδρὸς νὰ τὸ βάλῃ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, καὶ νὰ τὸ φέρῃ εἰς τὴν ποιμνὴν ἡμοῦ μὲ τὰ ἄλλα. Χρεωστῆ τὸ ποιμνιον ὅλον νὰ τὸ διεξάγῃ εἰς νομάς σωτηρίους, καὶ νὰ τὸ κρατῆ μακρὰν ἀπὸ τὰς δηλητηριώδεις βοτάνας τῆς αἰρέσεως, μακρὰν ἀπὸ τὰ θολερὰ ὕδατα τῆς κακοδοξίας. Τοιοῦτοτρόπως δὲ τὸ διεξάγει παρορμῶν τὰ πρόβατα ἢ ἀνακαλούμενος, προτρέπων ἢ ἀποτρέπων, κινῶν ἢ διαναπαύων, ἀπειλῶν ἢ θέλων, μὲ τὸν πνευματικὸν τῆς σωτηρίου διδασκαλίας αὐλόν, ὃ ὁποῖος ποτὲ δὲν πρέπει νὰ λείπῃ ἀπὸ τὸ στόμα του. Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι δυσχερεστέρα καὶ ἐπιπονωτέρα γίνεται ἡ τοιαύτη ποιμαντορία, ἐκεῖ ὅπου πλεονάζουσιν ἢ τὰ νερά τὰ νοσερά καὶ δυσώδη, ἢ αἱ βοτάναι αἱ φαρμακεραὶ καὶ νοσώδεις, ἢ αἱ φάραγγες αἱ κρημνώδεις καὶ δασεῖαι καὶ ἄγρια, ἢ οἱ λύκοι, καὶ τὰ ἄλλα θηρία τὰ αἰμοβόρα καὶ σπαρκακτικά·

ἀλλὰ διὰ τὴν φυλακὴν τοῦ ποιμνίου, καθὼς μάταιος ἤθελεν εἶναι ὁ ποιμὴν, ἂν ἀμελῶντας τὴν φύλαξιν καὶ ἐπιμέλειαν τῶν ἰδίων προβάτων, ἤθελεν ἐπιχειρησθῆ νὰ μεταλλάξῃ τὴν ποιότητα τῆς βοσκῆς, καὶ τῶν λύκων τὴν θηριωδίαν, καὶ τοῦ τόπου τὴν ἀγριότητα· ὁμοiotρόπως ἀσυνέτως ἤθελε φέρεται καὶ ὁ τῆς Ἐκκλησίας προστάτης, ἂν ἀφίνοντας τὴν διὰ λόγου καὶ ἐνδεδειχόσας διδασκαλίαν ὁδηγίαν καὶ στηριγμὸν τῶν ἐμπεισιτευμένων αὐτῷ ψυχῶν, ἤθελε στρέψῃ τὴν πᾶσαν σπουδὴν εἰς τὸ νὰ πολεμῇ καὶ νὰ διαπληκτίζεταί καθ' ἑκάστην μὲ τοὺς ἑτερόφρονας καὶ ἑτεροδόξους, οἱ ὅποιοι ἔτυχον νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὴν Ἐπαρχίαν του. Καλὸς ὁ σκοπὸς καὶ ἐνθεος, καὶ διὰ τοῦτο ἐπαινετός, τὸ νὰ προθυμηθῶμεν νὰ μεταβάλωμεν τὴν ἔρημον εἰς ἔλη καὶ τὴν διψῶσαν γῆν ἐν ὑδραγωγοῖς· νὰ ἀνοιξώμεν ἐκ τῶν ὀρέων πηγὰς, καὶ ἀπὸ τῶν πεδίων ποταμούς· καλὸν καὶ θεοφιλὲς τὸ ἀγώνισμα, τὸ νὰ κάρωμεν νὰ συμβόσκειται ὁ λόκος μετὰ τῶν ἄρνων, καὶ νὰ συναπαυέται ἡ ἀρδαλις μετὰ τῶν ἐρίφων· τίς δὲν τὸ ἐπαινεῖ; ἀλλὰ τοῦτο πρῶτον εἶναι ἓνα κατόρθωμα μιᾶς ἐπισήμου καὶ ἐξαιρέτου Ἀποστολῆς καὶ ἓνα ἀποτέλεσμα τῆς παναλκοῦς δυνάμεως τοῦ ὑψίστου, τὸ νὰ ἐγείρῃ τις καὶ ἐκ τῶν λίθων τούτων τέτρα τῷ Ἀβραάμ. Ἐπειτα, ὁ προκείμενος ἡμῖν ἀγὼν, καὶ τὸ προκαπιτούμενον παρ' ἡμῶν ἔργον εἶναι τὸ νὰ μὴ ἀμελήσωμεν τὴν γῆν τὴν ἀρόσιμον καὶ γεωργημένην ὅπου εἰς χεῖρας ἔχομεν, καὶ τὴν ἀφῆσωμεν νὰ χερσωθῇ καὶ νὰ ἀγριεύσῃ, ἐπὶ προφάσει ὅτι ζητοῦμεν νὰ ἡμερώσωμεν τὴν ἀγριον καὶ κεχερωμένην· τὸ νὰ μὴ παραβλέψωμεν τὴν κοπὴν ὅπου ἐνεπιστεύθημεν, καὶ τὴν ἀφῆσωμεν νὰ ἐκθηριωθῇ καὶ νὰ τραχηλιῶσῃ, ὅταν ἐπιστρέφωμεν τὴν σπουδὴν ὅλην ἡμῶν καὶ τὴν μέριμναν εἰς τὸ νὰ συναζώμεν τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ εἰς τὴν μάνδραν,

καὶ εἰς τὸ νὰ ἀναγκάσωμεν νὰ βόσκωνται εἰς τὸ φῶς τὰ ζῶα τὰ νυκτινόμα. Πρῶτον χρέος εἰς τὸν τῆς Ἐκκλησίας προστάτην τὸ νὰ ἐπιμελῆται νὰ στηρίζῃ εἰς τὴν εὐσέβειαν, καὶ νὰ καταρτίζῃ εἰς τὴν θεάρεστον πολιτείαν τοὺς ἐγκειρισμένους αὐτῷ ὀρθοδόξους. Δεύτερον ἔργον, καὶ μετ' ἐκεῖνο, καὶ οἷον ἐκ περιουσίας κατόρθωμα, τὸ ν' ἀγωνίζεται διὰ νὰ κερδήσῃ καὶ τοὺς ἐξ ἀλλοτρίας θρησκείας ἢ κόμματος, καὶ νὰ συναγάγῃ τοὺς πλανωμένους εἰς τὰ σκότη τῆς ἀσεβείας ἢ τῆς αἰρέσεως. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο (τὸ ὅποιον καὶ ἐδῶ περιττὸν ἴσως δὲν εἶναι νὰ τὸ προσθέσω) ὄχι μὲ ἄλλον τρόπον, παρὰ μὲ τὸ μέσον τῆς διδασκαλίας τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ μὲ τὸ παράδειγμα τῆς πράξεως τοῦ Εὐαγγελικοῦ πολιτεύματος.

Μὰ (ὡς ἔλθωμεν εἰς τὸ δεύτερον.) ἀπεσκίρτησαν ἤδη ἐν, ἢ εἶνα ἀπὸ τὰ πρόβατα τοῦ ποιμένος μας, ἐξηγριώθησαν, ἐξέκλιναν εἰς ἀνοδίας, καὶ εἰς κρημνοὺς ἀβάτους, ὅθεν ἢ ἐπιστροφή τούτων εἶναι ἀνέλπιστος· ἢ (διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν ἔξω μεταφορᾶς) εὐρίσκονται εἰς τὴν Διοίκησιν τοῦ Ἀρχιερατεύοντος τινές, πολλοὶ ἢ ὀλίγοι, ὅπου πλανῶνται εἰς τὴν κακοφροσύνην καὶ τὴν ἀσεβειαν. Ἐξήλωσεν ὁ Ἐπίσκοπος κατὰ τὸ χρέος του ζῆλον ἐνθεον, καὶ ἠγωνίσθη ἀγῶνα πολὺν κατὰ τὸ ἐπάγγελμά του· ὠμίλησεν, ἐδίδαξε, συμβούλευσε, παρεκάλει, ἐπέπληξεν, ἠπειλήσει, τὰ μὲν αὐτὸς ἀμέσως, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν ἰδίων συνεργῶν καὶ συνδούλων. Πλὴν εἰς μάτην· οἱ ἑτεροδοξοῦντες καὶ πεπλανημένοι μένουσιν εἰς τέλος ἀπειθεῖς καὶ ἀνένδοτοι. Πρὸς τοὺς οὕτως ἀπειθοῦντας καὶ τραχηλιάζοντας τί ὑπαγορεύει ὁ ὄρος τῆς Ἀρεξιθρησκείας;

Ἐγὼ πάλιν ἐρωτῶ· οἱ ἀπειθεῖς οὗτοι καὶ κακόφρονες, ἦσαν ἀνέκαθεν ἀλλοτρίαις θρησκείαις καὶ δόξης γεννήματα, ἢ αὐτοὶ τέκνα ὄντες τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν μητέρα αὐτῶν ἀπεστάτησαν; Ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ τὰ θολερὰ καὶ πικρὰ ὕδατα ἔπιναν, ἢ καταλιπόντες τὰς ζωρὰς πηγὰς τῆς πατροπαράδοτου εὐσεβείας, ἔδραμον εἰς τοὺς τετρημένους λάκκους τῶν Χαναναίων, εἴτε παρ' ἄλλων παρασυρθέντες καὶ ποτισθέντες, εἴτε καὶ παρ' ἑαυτῶν βροθήσαντες τῆς κακοδοξίας τὸν θόρβορον; Εἰ μὲν τὸ πρῶτον, ἐγὼ νομίζω ὅτι οἱ τοιοῦτοι ὡς ἐξω ὄντες τῆς τοῦ Ἱεράρχου διοικήσεως, εἶναι ἐξω τῆς αὐτοῦ κρίσεως, καὶ ἀπειθοῦντες εἶναι ἐξω τῆς αὐτοῦ δίκης.

Περὶ τούτων καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος ἔλεγεν (ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω §. Γ'.) ὅτι δὲν ἦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν του νὰ τοὺς κρίνῃ. *Τι γάρ μοι καὶ τοὺς ἐξω κρίνει;* Παῦλος ὁ τόσον θερμὸς τῆς εὐσεβείας ζηλωτῆς, ὁ παγκόσμιος τοῦ Εὐαγγελίου Ἀπόστολος καὶ κῆρυξ, ὁ διδάσκαλος τῶν Ἐθνῶν ἀπάντων, ὁ ἀναδεχόμενος τὴν μέριμναν πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν! Καὶ λοιπὸν ἀνὸ Παῦλος δὲν οἰκείουτο ἐπάνω εἰς τοὺς τοιοῦτους τὴν ἐξουσίαν τῆς κρίσεως: *τι γάρ μοι καὶ τοὺς τοιοῦτους κρίνει;* τὸ ὁποῖον σημαίνει: *ἐκείνων ἐξουσίαν οὐκ ἔχω*, κατὰ τὸν Θεοδώριτον (ἐν Ὑπομν. Αὐτ.) δὲν βλέπω ποῖον δικαίωμα ἡγεμονίας καὶ κυριότητος ἠμπορεῖ πρὸς τοὺς τοιοῦτους νὰ ἰδιοποιηθῇ ὁ τοῦ Παύλου διάδοχος. Τοῦτέστιν, ἂν ὁ Παῦλος ἐγύμναζε πρὸς τοὺς τοιοῦτους τὸ ἀνεξίθρησκον, δύναται πάντως εἰς τοῦτο μιμητῆς καὶ ἀκόλουθος τοῦ Παύλου νὰ γίνεταὶ ὁ τῆς Ἐκκλησίας Ἐπίσκοπος. Ἄς κυρήττει νὰ τὴν Εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν, ὡς ὁ Παῦλος, καὶ ὁ Ἐπίσκοπός μας πάντοτε, καὶ πανταχοῦ, εἰς ἅπαντας ὅς ἀγωνίζεται καὶ οὗτος προθύμως καὶ ἐν ἔργῳ, καὶ ἐν λόγῳ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν ὑπομονῇ, ἐν πραότητι, ἐκτελῶν τὸ ἔργον τοῦ

Εὐαγγελιστοῦ, πληροφορῶν τὴν ἄνωθεν αὐτῷ δοθεῖσαν διακονίαν ὡς γίνεται τελευταῖον καὶ τοῖς ὑπὸ νόμον Ἰουδαίοις ὡς ὑπὸ νόμον, καὶ τοῖς ἔξω νόμου Ἐθνικοῖς ὡς ἄνομος, μὴ ὡν ἄνομος Θεῶ, ἀλλ' ἔνομος Χριστῶ· καὶ τοῖς πᾶσι τὰ πάντα, διὰ τὴν κερδήσῃ μὲ τὴν οἰκονομίαν τοὺς ἅπαντας· ἀλλ' ὅταν οὗτοι ἀφηνιχζοῦσι καὶ ἀπειθοῦσι καὶ δὲν ὑποτάσσονται, ὁ Παῦλος τέως τὴν τούτων κρίσιν τὴν ἀφίνει εἰς τὸν Θεόν· τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρίνει· καὶ λοιπὸν καὶ ὁ ὁπαδὸς τοῦ Παύλου πρέπει νὰ κἀνη αὐτὸ τὸ ἴδιον· Ὅταν ὁ Ἀπόστολος πρὸς τοὺς ἔξω ἀνεξίθρησκει, ὁ Ἐπίσκοπος κατὰ τὸν ἐκείνου τύπον χρεωστεῖ πάντως τοὺς ἀπίστους καὶ τοὺς ἑτεροδόξους, τοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ Ἐπαρχίᾳ, καὶ ἀπειθοῦντας καὶ ἀφηνιχζοντας μακροθύμως τε καὶ ἀνεξικκῶς νὰ τοὺς ἀνέχεται.

Εἰ δὲ (τὸ δεύτερον) τῆς θεοσεθείας αὐτοὶ πρότερον ἀριθμοῦμενοι θρέμματα, καὶ τῆς Ἐκκλησίας φινόμενοι τέκνα γνήσια, ἐξέκλιναν ὁμῶς τῆς ὑγιαινούσης πίστεως, καὶ τοῦ ὀρθοῦ περὶ τὸ δόγμα φρονήματος, ὑπὸ διαφόρων ἑτεροδιδασκαλίας ἀνέμων παρασυρέντες, ἀπεπλανήθησαν τότε οἱ τοιοῦτοι, ὡς ὄντες ὑπὸ τὴν τοῦ ποιμένου διοίκησιν, εἶναι πάντως καὶ εἰς τὴν κρίσιν τὴν αὐτοῦ ὑποκαίμενοι. Ὅθεν αὐτοὺς ἡ Ἐκκλησία ἐπιμελῶς ἀνακρίνει, ἐξουσιαστικῶς κρίνει, αὐθεντικῶς κατακρίνει, καὶ ἐπιβιβλῶσα αὐτοῖς πᾶς προσηκούσας ποινάς, καὶ τὰ δίκαια ἐπιτίμια, εἰ μὲν ἐπιστραφῶσι γνήσιως καὶ ἀνανήψωσι, τοὺς λύει τέως, ὅταν συμφέρον τὸ νομίσῃ, καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιτεθέντας δεσμοὺς· εἰ δὲ ἐπιμένουσιν ἕως τέλους εἰς τὴν παρακοήν, καὶ δὲν θελήσουν νὰ ἀφήσουν τὴν πλάνην καὶ τὴν κακόνειαν εἰς ἣν περιέπεσον, τελευταῖον διὰ τὴν μὴ συμπαράσφουρον καὶ τοὺς ἄλλους

τούς υγιαίνοντας, καθώς ἐξ ἀρχῆς εἶπομεν, τούς ἀποκόπτει ὀλοτελῶς ἀπὸ τοῦ ἰδίου σώματος, καὶ τούς παραδίδει εἰς τὴν ἀπώλειαν, τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἠσπάσθησαν καὶ ἠγάπησαν. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ τρίτον τῶν ἀνωτέρω προτεθέντων· τούτέστιν αἱ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τούς ἀπειθοῦντας ποιναί, καὶ ἡ ἐκείνων ἐσχάτη κατὰκρισις.

Ἐδῶ ὅμως ὅταν ἀναφέρωμεν ποινάς, καὶ κατὰκρισιν, ἄπαγε ἀπὸ τὸ νὰ συλλογισθῇ ὁ εὐσεβὴς χριστιανὸς δεσμά καὶ ἀλύσεις, στρεβλώσεις καὶ δεσμοπήρια, πῦρ καὶ σίδηρον, σωματικούς παντοίους βασανισμούς, καὶ τέως θάνατον. Αἱ ποιναὶ αἱ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ εἶναι Ἐκκλησιαστικαὶ ὄχι πολιτικαὶ, πνευματικαὶ, ὄχι σωματικαί. Πρέπει πάντοτε νὰ διασώζεται ἡ ἀναλογία ἀνάμεσα εἰς τὸ σκοπούμενον τέλος, καὶ εἰς τὰ μέσα δι' ὧν (ὡς ἐρέθη) ἐκεῖνο περαίνεται. Μέσα φυσικὰ δὲν φέρουσι ποτὲ εἰς εὐτυχῆ ἔκβασιν ἓνα τέλος ὑπερφυές· ἡ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ δὲν ἀναβιβάζουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν οὐρανόν· ὁ κόσμος δὲν ὁδηγεῖ εἰς τὸν Χριστόν, οὔτε τοῦ κόσμου τὰ ἔργα δὲν οἰκοδομοῦσι τὴν εἰς Χριστόν πίστιν. Τίς δὲν ἠξέουρει ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἓνα σύστημα θεῖον, καὶ ἔχει ἓνα σκοπὸν ὅλον οὐράνιον; καθὼς ἡ Βασιλεία, καὶ ἡ ἐξωτερικὴ Δυναστεία, εἶναι ἓνα σύστημα ἀνθρώπινον, καὶ ἔχει ἓνα σκοπὸν ὅλον κοσμικόν. Αὐταὶ αἱ δύο ἐξουσίαι ἡ γῆτινος καὶ ἡ οὐράνιος εἶναι ἀσύμβατοι, καὶ ἀπέχουσιν ἀπ' ἀλλήλων, ὅσον οὐρανὸς ἀπεισι γαίης· Ἐδωκεν ὁ Θεὸς τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἐξουσίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους· τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς τοῖς νόμοις τῶν ἀνθρώπων· ἔδωκε τὴν ἐν οὐρανοῖς τοῖς νόμοις τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεοῖς, τούτέστι τοῖς Ἀποστόλοις καὶ τοῖς ἐκείνων διαδόχοις, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸν ἑαυτῶν χαρα-

κτῆρα δὲν εἶναι ἐγκόσμιοι, ἀλλ' ὑπερκόσμιοι: ἡμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ· ἔλαχον ἐκεῖνοι νὰ κατακυριεύσωσι τὰ ἔσω καὶ τὰ τοῦ σώματος· ἔλαβον οὗτοι νὰ διοικουῖσι τὰ ἔσω καὶ τὰ τοῦ πνεύματος· καὶ λοιπὸν σωζομένης τῆς αὐτῆς ἀντιδιαστολῆς καὶ εἰς τὴν διανομὴν τῶν ποινῶν τῶν πρὸς τοὺς πταίοντας, οἱ μὲν ἐπάγουσι παιδείας καὶ κολάσεις σωματικῆς, οἱ δὲ πνευματικῆς ποινὰς καὶ Ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια. Ὅθεν ἂν ἦτον συγκεχωρημένον νὰ παραλλαχθῆ ἡ ἀναλογία αὕτη, ὅμοιον ἤθελεν εἶναι λογικῶν τὸ νὰ στρεβλώσῃ καὶ νὰ ἀποτυμπανίσῃ τὸν ἀθετήσαντα τὸ δόγμα ὁ Ἀρχιερεὺς, ὡσὰν ἐνάντιον εἰς τὸν προδόντα νὰ βάλῃ ἐπιτραχήλιον καὶ ὠμοφόριον ὁ Βασιλεὺς, καὶ νὰ τὸν ἀφορίσῃ.

Αἱ δύο ἐξουσίαι εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, ἡ Πνευματικὴ τοὔτέστι δύναμις, καὶ ἡ Κοσμικὴ δεσποτεία εἰς τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Ρώμης, εἶναι ἓνας τραγέλαφος τόσον τερατώδης, ὅπου οἱ σωφρονέστεροι ἀνάμεσα εἰς ἐκείνους ὅπου τὸν τιμοῦν, δὲν ἤμποροῦν οὐδ' αὐτοὶ νὰ τὸν χωνεύσουν. Παρεπόμενον τοῦ πλάσματος τούτου εἶναι ἡ χρῆσις ἅμα καὶ τῆς κλειδῆς καὶ τοῦ ξίφους. Μ' ὅλον τοὔτο οἱ Ρώμη αὐτοὶ, ὅπου ἀπὸ χιλίους χρόνους μάλιστα καὶ ἐδῶ ἠγωνίσθησαν μόνοι κυρίως εἰς τὸν κόσμον καὶ νὰ ἀρχιερατεύουν καὶ νὰ βασιλεύουν, ἐδειξαν ἐδῶ πάντοτε κάποιαν συστολὴν εἰς τοῦ ξίφους τούτου τὴν μεταχείρησιν· καὶ ἐκεῖνοι ὅπου ὡς βασιλεῖς ἐξώπλισαν στρατείας, ἐκίνησαν παρατάξεις, συνεκρότησαν μάχαι, διέθεντο πολιορκίας, κατεπάρθησαν χώρας, κατέσφαξαν μυριάδας, καὶ κατέχραναν τῆς γῆς τὸ πρόσωπον μὲ ἀνθρώπινα αἵματα, αὐτοὶ ἐκεῖνοι, ὅταν ἦ μὲ τὸ μέσον τῆς θεοστυγοῦς Ἰγκυίζετιῶνος, ἢ μὲ ἄλλον τρό-

πον, ἠθέλησαν νὰ θανατώσουν τινὰς διὰ τὴν ἀθέτησιν τῆς πίστεως, δὲν ἐτόλμησαν ἀναφανδὸν αὐτοὶ καὶ ἀμέσως νὰ μεταχειρισθῶν εἰς τοῦτο τὴν ἐξωτερικὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἐπαρέδωκαν, καὶ παραδίδουσι πάντοτε εἰς τὸν βραχίονα τὸν κοσμικόν, (ὡς λέγουσι) τοὺς ὑπευθύνους: *al braccio secolare*. Τόσον εἶναι ἀλήθεια, ὅτι τὴν ἐξω καταδικὴν καὶ κατὰ-κρῖσιν τῶν ἐνόχων εἰς τὰ τῆς πίστεως, τὴν ὑπολαμβάνουσιν εἰς τὸν χαρρακτῆρα ἐνὸς Ἐπισκόπου ἀνοίκειον παντελῶς καὶ ἀνάρμοστον, μ' ὄλον ὑποῦ τὸν αὐτὸν Ἐπίσκοπον τὸν ἐνδύουσιν ἑμοῦ μὲ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν δυναστείαν. Παράδοξοι ἀντιφάσεις καὶ ἀπερινόητοι! Ὁ Πάπας πλὴν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ Ἐκκλησιαστικῆς, ἔχει καὶ τῆς ἐξωτερικῆς καὶ κοσμικῆς ἐξουσίαν! ἔχει δύο σπαθία τὸ εἶνα πνευματικόν, καὶ τὸ ἄλλο κοσμικόν! καὶ ὅμως βραχίονα αὐτὸς κοσμικὸν δὲν ἔχει· ἀλλ' ὅταν εἰς τοιαύτας περιστάσεις χρειασθῆ νὰ μεταχειρισθῆ τὴν κοσμικὴν σπάθην, τότε καταφεύγει εἰς τὸν Κοσμικὸν βραχίονα! τοῦτέστι τὴν πρᾶξιν τῆς ἐξωτερικῆς τῶν κακοδόξων παιδείας, τὴν παραδίδει εἰς τοὺς ἐξω δικαστὰς καὶ ἡγεμόνας! Μὰ δὲν παραδίδει καὶ ὁ Βασιλεὺς, καὶ πᾶς Ἡγεμὼν καὶ Δυνάστης τὸν κατὰ-δικον εἰς τὸν βραχίονα τοῦ δημίου; εἶναι λοιπὸν οἱ Βασιλεῖς καὶ Δυνάσται οἱ δῆμιοι τοῦ Ποντίφικος; Ἄλλὰ παραδίδει (θέλεις εἰπεῖς) εἰς τοὺτους τὴν κρίσιν. Λοιπὸν ὁ πληρεστάτην ἔχειν ὑποτιθέμενος καὶ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν Κυριότητα, ἐκεῖνος ὑποῦ τολμᾷ καὶ λέγει ὡς ὁ Χριστός, *ἐδόθημι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς*, δὲν ἔχει μ' ὄλον τοῦτο τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐξω κρίσεως! πάλιν ἀντιφάσις! Ἡ ἐξουσία κεῖται εἰς τὴν ἀπόφασιν, καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν· ἢ πρᾶξις εἶναι τῶν δημίων, ἢ ἀπόφασις εἶναι τῶν κοσμικῶν Κριτῶν· ἐρωτῶ τίς ἢ τοῦ Πάπα;

Ταῦτα μὲν οἱ τοῦ Πάπα λάτρες, "Ἄνδρες λεπτῆς φρενός, καὶ ὑψηλῆς ἐπιστήμης, ἤμποροῦν ἴσως νὰ τὰ συμβιβάσουν. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἄπλοῖ, καὶ ἀπίδευτοι, καὶ (κατ' αὐτοὺς) εὐήθεις, νομίζομεν ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι αὕτη.

Ἡ τοῦ Πάπα, καὶ ἡ τῶν λοιπῶν ὁμοίως Ἀρχιερέων ἐξουσία (φυλακτομένης πάντοτε τῆς προεούσης τοῦ Ρώμης προεδρείας καὶ ὑπεροχῆς· ἐπειδὴ οἱ Ἀνατολικοὶ δὲν εἶναι οἱ τόσον ἄκριτοι ἐκεῖνοι καὶ ἐθελόκακοι περὶ τὴν ἀλήθειαν, οἷους οἱ Δυτικοὶ τοὺς νομίζουσιν.) εἶναι ἡ ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας μεμερισμένη, ἐπὶ παντός τοῦ Χριστιανικοῦ πλήρωματος. Αὕτη ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἐξουσία εἶναι ὅλη πνευματικὴ. Καὶ ἔργον μὲν ἔλαχε, νὰ διοικῆ ψυχάς· τέλος δέ, νὰ τὰς ὀδηγήσῃ εἰς σωτηρίαν· μέσα δέ, νὰ τὰς δικαιοῦσῃ εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν, καὶ νὰ τὰς καταστήσῃ ἀξίας ἐκεῖνου τοῦ τέλους, φωτίζουσα μὲν αὐτάς διὰ τῆς γνώσεως τῶν ἀληθινῶν δογμάτων, καλλύνουσα δὲ διὰ τῆς πράξεως τῶν Εὐαγγελικῶν ἐντολῶν· τρόποι δέ, καὶ ὄργανα ἡ διδασκαλία τῶν ἔχόντων τὴν τοιαύτην ἐπιστάσιν, καὶ ἡ ἀνώμητος καὶ ἀνεπίληπτος αὐτῶν πολιτεία, καὶ τὸ ἀγαθὸν παραδειγμα. Ἐχει δὲ καὶ βραβεῖα, εἰς προτροπὴν καὶ παρόρμησιν, παρά τὰ ἐλπιζόμενα καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, ἡ διοικήσις αὕτη· εὐχάς, εὐλογίας, ἐπαίνους, μακαρισμοὺς, πλουτισμὸν χάριτος, κτ. ἔχει δὲ καὶ ποινάς, παρά τὰς εἰς τὸ μέλλον ἀπειλουμένας· ἐλέγχους, ἐπιτιμήσεις, κανόνας, ἀφορισμοὺς, δεσμὸν ἔσχατον, διὰ τοὺς ἀπαθείς, παντελοῦς ἀκοινωνησίας. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ μὲνῃ ὁ Ἐκκλησιαστικὸς Κριτής· αὐτὰ ἐτέθησαν εἰς τὰς χεῖρας του. Μὲ αὐτὰ καὶ ἡ τῶν ἀσεβούντων ἐπιστροφή κατορθοῦται, καὶ ἡ τῶν σχολιῶν διόρθωσις τελεσιουργεῖται,

καὶ ἡ τῶν ἀπειθῶν καὶ σκληροτραχήλων ἀσυνθεσία κολάζεται.

Καὶ ὅτι τοιαύτας μόνον πρὸς τοὺς πταίοντας ἡ Ἐκκλησία ἠμπορεῖ νὰ μεταχειρισθῇ ποινάς, μάρτυς ἀξιόπιστος καὶ ὁ Ἰησοῦίτης Πετᾶβιος· καὶ τόσον ἀξιόπιστότερος ὅσον οἱ Ἰησοῦίται ὑπὲρ πάντας καὶ ἐδίδαξαν, καὶ εἰς τὰς χρείας μεταχειρίσθησαν πολλάκις τὴν κατὰ τῶν ἀθετούντων τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐξωτερικὴν βίαν καὶ δυναστείαν. Deinde (γράφει αὐτός ἐν τῷ περὶ τῆς Ἐκκλησ. Ἱεραρχ. Βιβλ. Γ'· Κεφ. ΙΑ' §. VI.) contra deliquentes poenas esse ab hoc (Paulo) inflictas eadem testantur Epistolae (Pauli). Sed eiusdem modi qualis et ipsa potestas est: hoc est Spirituales et Ecclesiasticas: prout Ecclesiasticus est et spiritualis magistratus Episcopi. Non enim equuleos, ungues, ferrum, faces, aut carnificum manus Ecclesiastica fora poterunt ac iudicia, sed suas habent peculiareque poenas quae ad animam proprie pertinent, qualis est excommunicatio, anathema, et eiectio extra Ecclesiam, sacrarumque rerum interdictio: et si quae sunt aliae, quas *censuras* vulgo nuncupant, quales antiquissimis in Canonibus crebro in usu versantur. Τοῦτέστιν, «Ὅτι κατὰ τῶν ὑπ' ἐγγλήματι
« ἐπεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Παύλου ποιναί, μαρτυροῦσιν αἱ
« αὐταὶ τοῦτου Ἐπιστολαί. Ποιναὶ ὅμως τοιαῦται, οἷα καὶ
« ἡ ἐξουσία αὐτῆ: τοῦτέστι πνευματικαὶ καὶ Ἐκκλησια-
« στικαὶ: καθότι Ἐκκλησιαστικόν τε καὶ πνευματικόν ἐστὶ
« καὶ τὸ τοῦ Ἐπισκόπου Κριτήριον· τὰς γὰρ στρεβλώσεις,
« καὶ τοὺς ὄνυχας, καὶ τὸν σίδηρον, καὶ τὸ πῦρ, καὶ τὰς τῶν
« δημίων χεῖρας, ἀγνοοῦσι τὰ Ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια.
« Τοῦτοις γὰρ εἰσὶ τινες ποιναὶ ἰδικζουσαι, τῇ ψυχῇ ἰδίως
« ἀνήκουσαι. οἷος ὁ ἀφορισμός, τὸ ἀνάθεμα, ἡ ἐξω τῆς
« Ἐκκλησίας ἀποβολή, ἡ τῶν ἱερῶν πραγμάτων ἀπαγόρευ-

α σις, καὶ εἴ τινες, τοιαῦται, ἄς ἐπιτίμια ὀνομάζουσι, καὶ
 α ὧν ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις Κανόσι πυκνήτις γίνεται χρῆσις»
 Ὁ δ' αὐτὸς πάλιν Πετᾶβιος, διὰ τὴν μὴ τύχη καὶ ἀμφι-
 βηλῆ τις εἰς τὰ εἰρημένα, βλέπων κάποια ἐξωτερικὰ καὶ
 αἰσθητὰ σημεῖα μεταχειριζομένην τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὰ
 τῶν ὑπευθύνων ἐπιτίμια· καθὼς εἶναι ἡ ἐξωσις ἀπὸ τῶν
 ναῶν, καὶ ὁ ἀπομακρυσμὸς ἀπὸ τῶν συνάξεων· οἷα καὶ τό,
 μηδεὶς αὐτὸν χαιρετίση, ἢ ἀγιάση. ἢ ἀντιδωρον δῶ, κτ.
 ταῦτα ἀποκρίνεται ὅτι γίνονται κατὰ δευτέρον τινα λόγον,
 καὶ καταχρηστικῶς. Ἄλλ' αἱ κυριώταται καὶ ἰδίαί τῆς
 Ἐκκλησίας ποιναὶ ἀναφέρονται εἰς μόνην τὴν ψυχὴν.
 Ecclesiastica (λέγει ἐν Κεφ. II^ο. τοῦ αὐτοῦ Βιβλίου §, I.)
 et Episcopalis Potestas spiritalis est, et ad animum pertinet.
 Talis est igitur animadversio qua reos suos plectit: ut
 est excommunicatio. Quod si quid extrinsecus in puniendo
 geritur, quod in oculos ac sensus hominum incurrat: cuius-
 modi est ab Ecclesiarum septis, et christianis conventibus
 extrudi vi, et huius generis alia, non haec persese, sed
 alterius gratia, et *indirecte* ac *secundario*, ut dici solet,
 usurpantur. Praecipua quidem et directa jurisdictionis
 illius functio ad animum refertur. Ὅπερ ἐστίν: α Ἡ Ἐκκλη-
 α σιαστικὴ τε καὶ Ἐπισκοπικὴ ἐξουσία πνευματικὴ τυγ-
 α χάνει καὶ τὴν ψυχὴν ἀφορῶσα. Τοιαύτη τοί νυν ἡ παιδεία,
 α ἢ τοὺς παρ' αὐτῇ μέτεισιν ὑπευθύνους, οἷος ὁ ἀφορισμὸς.
 α Ὡς εἴ τι καὶ τῶν ἐξῶθεν ἐπὶ τῆς κολάσεως διαπράττεται
 α οἷον καὶ ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπων, καὶ ταῖς ἄλλαις προσπί-
 α πτειν αἰσθήσεσιν· ὡς τὸ ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἀπείργεσθαι περιβό-
 α λων, καὶ τῶν Χριστιανικῶν συνάξεων πρὸς βίαν ἐκκρούεσθαι,
 α καὶ τὰ παραπλήσια· οὐ καθ' αὐτά, ἐτέρου δε ἕνεκα, ἐκ
 α πλαγίου τε καὶ κατὰ δευτέρον, ὡς φασι, λόγον τὰ τοι-

« αὐτὰ τελεῖται· τὸ γὰρ ἐπ' εὐθείας καὶ κυριώτατον τῆς
« τοιαύτης δὲ δικῆς ἔργον ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἀναφέρεται. »

Καὶ ὁ μὲν Πετάρβιος ὀρθῶς καὶ Κανονικῶς ταῦτα· οἱ δὲ
πλείους τῶν ἐκ τῆς ἐκείνου συμμορίας, καὶ πολλοὶ ἔτι τού-
τοις ὁμόφρονες, εἴ τε δι' ἀκρισίαν ὑπὲρ τὸ δέον αὐστηροί,
εἴ τε καθ' ὑπόκρισιν ὑπέρθερμοι ζηλωταί, εἴ τε καὶ διὰ
φυσικὴν ὁμότητα τυραννικοὶ καὶ βίαιοι καὶ ἀπάνθρωποι,
δὲν ἔλειψαν νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ νὰ μεταβάλουν ἂν ἦτον τρό-
πος τὴν ἐπὶ γῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείαν δηλαδὴ τὴν Ἐκκλη-
σίαν, εἰς μίαν πικρὰν τυραννίδα. Ποσάκις παρῶρμησαν
τοὺς Ποντίφικας εἰς τὸ νὰ διεκδικήσουν τὴν τοῦ Χριστοῦ
ποίμνην μὲ τοὺς πολέμους; ποσάκις τοὺς ἐπαρκαλίησαν νὰ
ἀφήσουν εἰς ἓνα μέρος τὰ ὄπλα ταῦτα τὰ πνευματικὰ ὅπου
εἶπομεν, καὶ νὰ μεταχειρισθοῦν τὰ κοσμικὰ, τὰ ὅποια διὰ
τοῦτο δῆθεν ὁ Θεὸς εἰς χεῖρας τοὺς ἔβαλε; Ποσάκις ἠλάλα-
ξαν τὸν Ἐνυάλιον, καὶ παροξύναντες ἔθνη ἐπάνω εἰς ἔθνη,
καὶ λαοὺς ἐπάνω εἰς λαοὺς, καὶ ὁμογενεῖς κατὰ ὁμογενῶν,
καὶ πολίτας κατὰ συμπολιτῶν, ἠγωνίσθησαν νὰ πλύνουν
τάχα μὲ τὰ ἀνθρώπινα αἵματα τὴν ὕβριν ὅπου εἰς τὸ θεῖον
ὄνομα ἐγένετο;

Καὶ ποῖα ἐπιχειρήματα οἱ σοφοὶ οὗτοι ἐπρόβαλον, διὰ νὰ
συστήσουν, καὶ νὰ καταπέισουν ὅτι θεμιτὸν τοῦτο καὶ θεά-
ρεστον; Ἰδοῦ (εἶπαν) ὁ Μωσῆς συγκαλεῖ πρὸς αὐτὸν τοὺς
Λευίτας, διὰ νὰ ζηλώσουν τῷ Κυρίῳ: τίς πρὸς Κύριον;
ἔτω πρὸς με· καὶ τοὺς ἐνοπλίξει ἐναντίον εἰς τοὺς προσκυ-
νήσαντας τῷ Βεελφεγῶρ: *Θέσθε ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ρομφαίαν
ἐπὶ τὸν μηρόν... καὶ ἀποκτεῖρατε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν
αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ καὶ ἕκαστος τὸν*

ἐγγιστα αὐτοῦ. Ἐξ. Κεφ. ΛΒ'. 27. 28. Ἴδου ὁ Συλλέγων τὰ ζύλα ἐν τῷ Σαββάτῳ ὑπὸ πίσεως τῆς Συναγωγῆς λιθοβολεῖται. Ἀριθ. Κεφ. ΙΕ'. 32. κζ'. Ἴδου ὑπὸ τοῦ Φινεὶς, ὁ ἐκπορνεύων μετὰ τῆς Μαδιανίτιδος Ἰσραηλίτης, μὲ τὸν σειρομάστιγην διαπειρεται. Ἀριθ. ΚΕ'. 7. 8. Ὁ Ἄχρα ὡς ἱεροσυλήσας ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ λιθολευστεῖται. Ἰσ. Ναυ. Ζ'. 24. 25. Ὁ Σαοὺλ διατί περιποιεῖται τὸν Βασιλέα Ἀμαλῆκ κατακρίνεται. Α'. Βασιλ. ΙΕ'. 9. κζ'. καὶ ὁ Ἄγαθ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ κατασφάζεται, Αὐτ. 33. καὶ οἱ προφῆται τοῦ Βααλ εἰς τὸν χειμάρρουν Κισσῶν ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ μίξ χειρὶ λαιμοκοποῦνται. Γ'. Βασιλ. ΙΗ'. 40. καὶ οἱ δύο πεντηκόνταρχοὶ τοῦ Ὀχοζίου, μετὰ τῶν ἀκολούθων αὐτῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προφήτου διὰ πυρὸς καταναλίσκονται. Δ'. Βασιλ. Α'. 9. κζ'. Καὶ διὰ νὰ μὴ νομίζῃ τις ὅτι ταῦτα συγχωρημένα ἦσαν τὸ παλαιόν, ἰδοὺ (ἐπρόσθεσαν) καὶ εἰς τὴν Νέα, ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης ζηλώσαντες ἐναντίον τῆς ἀγνώμονος ἐκείνης κόμης τῶν Σαμαρειτῶν, ἡ ὁποία δὲν ἠθέλησε νὰ ὑποδεχθῇ τὸν Διδάσκαλον αὐτῶν καὶ Σωτῆρα, ἔτοιμοι ἦσαν νὰ κατεβάσουν πῦρ ἀπ' οὐρανοῦ καὶ ἀναλῶσαι αὐτοὺς. ὡς καὶ Ἡλίας ἐποίησε. Λουκ. Θ'. 54. κζ'. Ἴδου ὁ Πέτρος εἴλκυσε τὴν μάχαιραν, καὶ ἀπέκοψε τοῦ δούλου τὸ ὠτίον, ὑπερμαχόμενος ὑπὲρ τοῦ Κυρίου αὐτοῦ. Ἰωάν. ΙΗ'. 10. Ἴδου ὁ αὐτὸς Πέτρος τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν, ὡς καταψευσαμένους Θεῷ, καὶ νοσησιαμένους τὸ ἀφιερωθὲν ἀργύριον, κατεδίκασεν εἰς αἰφνίδιον θάνατον. Πράξ. Κεφ. Ε'. 5. 10. Ἴδου ὁ Παῦλος, ὅστις καὶ σωματικῶς κατακρίνας τὸν πορνεύσαντα μετὰ τῆς ἰδίας μητρύας, ἐγράφε Α'. πρὸς Κορ. Κεφ. Ε'. 5. παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός. Ἐπὶ τούτοις καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν

ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, τί ἄλλο (λέγουσι) διὰ τῆς παραβολῆς ἐκείνης διδάσκει, ὅταν ὁ Οἰκοδοεσπότης προστάξῃ τὸν δοῦλον νὰ ἀναγκάσῃ ὅσους εὕρῃ νὰ ἔλθουν εἰς τὸν δεῖπνον; ἀνάγκασον αὐτοὺς εἰσελθεῖν, ἵνα γεμισθῇ ὁ οἶκος μου; Λουκ. Κεφ. ΙΔ'. 23. 'Ἄλλ' ἐπὶ πᾶσι καὶ ἡ Ἐκκλησία ἄνωθεν δὲν ἔλειψε νὰ μεταχειρισθῇ καὶ φυλακὰς, καὶ δεσμὰ, καὶ ἐξορίας κατὰ τῶν ἐπὶ αἰρέσει κατακριθέντων, ἐξορίσασα τὸν Νεστορίου, καὶ τὸν Ἀντιοχείας Καλανθίωνα εἰς τὴν Ὀασιν, τὸν Διόσκορον καὶ Τιμόθεον τὸν Αἴλουρον εἰς τὴν Γάγγραν τῶν Παφλαγόνων (ὄρα Εὐάγγρ. Βιβλ. Α'. Κεφ. ζ'. καὶ Βιβλ. Β'. Κεφ. ε. καὶ ιζ. καὶ Βιβλ. Γ'. Κεφ. ΙΓ'.) καὶ ἄλλους ἀλλαχοῦ· ἔνθα καὶ τινες διὰ τὴν ταλαιπωρίαν καὶ κόπῳσιν ἐλεινωῶς τὸν βίον κατέστρεψαν. Ἐξ ὧν ἀπάντων ἐσυμπέραναν ἓνα συμπέρασμα πολλὰ σφαιερὸν οἱ ζηλωταὶ οὗτοι, ὅτι λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία, καὶ οἱ ταύτης προστάται, καὶ ὁ Πάπας πρὸ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντας, ἤμποροῦν ἔνθα μὴ πείθῃ ὁ λόγος νὰ μεταχειρίζωνται τὴν ράβδον· καὶ ὅτι ἔξεστι νὰ προσάψουν καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον, κατ' ἐκείνων εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἀφορισμὸς καὶ τὸ ἀνάθεμα δὲν ἰσχύουν νὰ φέρουν τὴν ἴασιν.

'Ἄλλ' εἰς ταῦτα πάντα πρόχειρος καὶ εὐκόλη ἡ ἀπόκρισις. Αἱ σφαγαὶ καὶ οἱ λιθοβολισμοὶ καὶ οἱ ἐμπρησμοὶ τῶν ἀθετούντων, ὅπου προβάλλονται ἐκ τῆς παλαιᾶς Γραφῆς, ἔγειναν κατὰ θεῖον νεῦμα καὶ πρόσταγμα: « Τάδε « λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, θέσθε ἕκαστος τὴν ρομφαίαν αὐτοῦ κτ. Ἐξ ΑΒ'. 27. Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς « Μωϋσῆν λέγων θανάτῳ θανατούσθω ὁ ἄνθρωπος. Ἄριθ. « ΙΕ'. 35. Καὶ εἶπε Κύριος τῷ Μωϋσεῖ, λάβε πάντας τοὺς « Ἀρχηγούς. Κεφ. ΚΕ'. 4. Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς « Μωϋσῆν λέγων, Φινεές..... κατέπαυσε τὸν θυμὸν μου.

Αὐτ. 10. 11. Καὶ εἰς τὰ λοιπὰ πάντα ὁμοίως εἶναι φανερὰ ἡ θεία ἐπιταγή. Ὁ Κυριεύων ζωῆς καὶ θανάτου ἔχει βέβαια τὴν ἐξουσίαν ὅτε, καὶ ὅπως θέλει, νὰ παιδεύσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ καὶ θέλησιν εἰς τὰς ποινὰς ἐκείνας, αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ δι' ἀποκαλύψεως ἐπίδηλου, καὶ διὰ θαυμασίων ὑπερφυῶν καὶ παραδόξων τὴν ἔδειχνε, σχίζων τὴν γῆν ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ὑπευθύνων, καταπέμπων φλόγας οὐρανόθεν, καὶ τὰ παρόμοια. Ἄλλ' ὑμεῖς, ὦ ζηλωταί! ἀποδείξατε καὶ ὑμεῖς, ὅτι ἐλάβετε τοιαύτην Ἀποκάλυψιν καὶ ἐπιταγὴν θεϊαν, νὰ ἐξαναλώσετε πάντας τοὺς μὴ παπιζοντας· δότε σημεῖα διὰ νὰ πληροφορήσετε τὸν κόσμον ὅτι σὰς ἐχαρίσθη ἄνωθεν αὕτη ἡ ἐξουσία· τότε καὶ ἡμεῖς σὰς τιμῶμεν ὡς τὸν Μωϋσῆν, ὡς τὸν Φινεῖς, ὡς τὸν Σαμουὴλ, ὡς τὸν Ἡλίαν. Τότε σφάζατε, καύσατε, λιθοβολήσατε· κλίνομεν κεφαλὴν, καὶ ὑποταττόμεθα.

Εἰς τὴν Νέαν Διαθήκην πάλιν ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης ἔτοιμοι ἦσαν νὰ καταβάσουν πῦρ ἀπ' οὐρανοῦ κατὰ τῆς Κώμης τῶν Σαμαρειτῶν ἐκείνης· μὰ Ἀ'. ἀπ' οὐρανοῦ· Ἄχ! καὶ ἄς ἄναπτε καὶ ὁ τοῦ Βατικάνου ζῆλος ἀπὸ ἓνα τοιοῦτον πῦρ! πῦρ ἄνωθεν καταβαῖνον, καὶ ὅπως οὐράνιον! ἄς ἀνέμενον καὶ οἱ τοῦ Ρώμης Ἀπόστολοι, ἐκεῖθεν πάντοτε ἀπ' οὐρανοῦ, νὰ τοὺς ἔλθῃ τὸ ἄναμμα! ἴσως δὲν ἤθελαν κατακαοῦν ζῶντες τόσοι ἄνθρωποι ἕως τώρα, χωρία, πόλεις, ἐπαρχίαι, ἔθνη ὀλόκληρα! Β'. Ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης ἠρώτησαν τὸν χρῆστον ἂν θέλῃ: *Θέλειε εἰπωμεν πῦρ καταβῆναι;* σημεῖον ὅτι τοῦτο τὸ ὑπελάμβανον ἀθέμιτον, χωρὶς μίαν ἐκπεφασμένην καὶ διωρισμένην θεοθεν ἄδειαν καὶ συγχώρησιν, ἥτις ποτὲ δὲν θέλει ἀποδειχθεῖ, ὅτι ἐδόθη

εις τούς διαδόχους τῶν Ἀποστόλων, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Γ'. καὶ τίνα τότε ἀπόκρισιν οἱ δύο μαθηταὶ ἔλαβον; ἀπόκρισιν τοιαύτην, ἡ ὁποία μόνη φθάνει διὰ νὰ ἀναίρῃ ἀποφασιστικὰ τὴν μεταχείρησιν τῶν ἐξωτερικῶν καὶ σωματικῶν ποινῶν, εἰς τούς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ καὶ Ἀποστόλου. Ἀπόκρισιν ἐνωμένην μετὰ ἐπιτιμήσεως καὶ ἐλέγχου: *Στραφεὶς δὲ ἐπετίμησεν αὐτοῖς καὶ εἶπεν· οὐκ οἶδατε οἶον πνεύματος ἐστὲ ὑμεῖς· ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι, ἀλλὰ σῶσαι. Τὸ πνεῦμα τὸ ἐδικόν σας Ἀπόστολοί μου, ὡς φαίνεται, δὲν ἤξεύρετε τί πνεῦμα εἶναι. Αὐτὸ δὲν εἶναι πνεῦμα κόσμου, διὰ νὰ σὰς ἐπιτρέπη νὰ μεταχειρίζεσθε κατὰ τῶν πταιόντων κοσμικὰς ποινὰς, καὶ σωματικὰς τιμωρίας, καὶ θάνατον. Αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἐδικόν μου· καὶ τὸ ἐδικόν μου πνεῦμα, εἶναι ἓνα πνεῦμα πραότητος, καὶ φιλανθρωπίας. Ἐγὼ ἦλθον ἐπὶ γῆς πραῆς, καὶ σώζω· ἐγὼ ἔγεινα ἄνθρωπος διὰ νὰ σώζω ψυχὰς ἀνθρώπων, ὅχι νὰ ἀπολέσω, ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἦλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι ἀλλὰ σῶσαι,*

Ἀκολουθεῖ τοῦ Πέτρου ἡ μάχαιρα, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ ζηλωτὴς μαθητὴς εἰς τὸν κήπον ἀπέκοψε τοῦ δούλου τὸ ὠτίον. πλὴν καὶ αὐτὴ ἡ μάχαιρα ἀντὶ νὰ βοηθήσῃ, πολεμεῖ μάλιστα τοὺς αἰμοχαρεῖς ζηλωτὰς καὶ τοὺς κατασφάττει· ἐπειδὴ ὁ Πέτρος τότε δὲν ἐπαινέθη, ἀλλ' ἐπετίμηθη παρὰ τοῦ διδασκάλου, καὶ ἔλαβεν ἐντολὴν αὐτὴν τὴν μάχαιραν πλέον νὰ μὴ τὴν μεταχειρίζεται. *Βάλε τὴν μάχαιράν σου εἰς τὴν θήκην.* Ἀκόμη νομικὰ ἐφρόνει τότε ὁ Ἀπόστολος, λέγει ὁ Χρυσόστομος, ὁ Κύριλλος, ὁ Ἀπολιναριος (Σειρ. εἰς Ἰωάν.) Ἄλλ' ὁ νόμος τῆς χάριτος ἔπαυσε

τάς παλαιάς αίματοχυσίας καθώς τῶν θυμάτων, οὕτω καὶ τῶν ποιῶν, καὶ ὁ ἐχέας τὸ ἴδιον αἷμα ὑπὲρ πάντων, ἠθέλησε μὲ τὸ παράδειγμά του, νὰ μεταφέρῃ τοὺς ἀκολούθους του ἀπὸ τὴν παλαιάν σκληρότητα εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν. α' Ὁ γὰρ Κύριος α' ἀφίκτο ἀναμορφώσων ἡμᾶς εἰς ἡμερότητα τὴν καθ' α' ἑαυτὸν (Κύριλ. αὐτ.).

'Αλλὰ τὸν Ἀνανίαν, λέγουσι, καὶ τὴν Σάπφειραν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος τοὺς ἐθανάτωσε· τίνι τρόπῳ; ἔλεγξεν αὐτοὺς ὡς παραβάτας καὶ ἱεροσύλους; καὶ οὗτοι πεσόντες παραχρῆμα ἐξέψυξαν, Καλόν· ἄς ἐπιτιμᾷ λοιπὸν κανονικῶς τοὺς Αἰρετικούς, καὶ κκοδόξους, καὶ Χριστοκαπήλους μόνῳ τῷ λόγῳ καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Πέτρου, καὶ ὅταν ὁ Θεὸς θελήσῃ, ἐλψύξουσι καὶ οἱ παρ' αὐτοῦ ἐπιτιμηθέντες, νεκροὶ πεσόντες εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ.

'Αλλὰ καὶ ὁ Παῦλος παρέδωκε τὸν Κορίνθιον εἰς ὀλεθροὺς τῆς σαρκός. Ναί· καὶ ὁ τοῦ Παύλου διάδοχος, ἔχει ἐξουσίαν νὰ παραδίδῃ ὁμοίως τὸν παραβάτην τῷ Σατανᾷ· καὶ ἂν παραχωρήσῃ ὁ Θεός, εἰσχωρεῖ καὶ εἰς αὐτὸν τὸ πονηρὸν πνεῦμα, καὶ σωματικῶς τὸν καταθλίβει. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα πρέπει εἰς τοῦτο πάντως νὰ ἐπιτραπῇ παρὰ τοῦ Κυρίου, καθὼς εἰς τὸν Σαούλ· καὶ ἐπρυγεν αὐτὸν Πνεῦμα ποιηρὸν παρὰ Κυρίου. Α'. Βασιλ. ΙΓ'. 14. καθὼς εἰς τοὺς χοίρους τῶν Γαδαρηῶν· ἐπιτρέψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων. (Ματθ. Η'. 31.) Ὁ ἀφορίζων παραδίδει τὸν ἔνοχον, ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς πέμπει τὸν δῆμιον, καὶ ὁ δῆμιος τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας ἀποκοπέντα, καὶ γυμνωθέντα ἤδη τῆς χάριτος, κατὰ τὸ μέτρον

τῆς δοθείσης αὐτῷ ἀδείας, ἢ πνευματικῶς μόνον καὶ ἀοράτως τὸν ἐνοχλεῖ, ἢ καὶ σωματικῶς καὶ αἰσθητῶς τὸν τυραννεῖ, καὶ τὸν βασανίζει, καθὼς πολλάκις συνέβη: « διδασκόμεθα δὲ ἐντεῦθεν, ὡς τοῖς ἀφοριζομένοις, καὶ τοῦ « Ἐκκλησιαστικοῦ σώματος χωριζομένοις ἐπεισενὸ Διάβολος ἐρήμους εὐρίσκων τῆς χάριτος. (Θεοδώρ. Ὑπόμν. εἰς Α'. Πρὸς Κορ. Κεφ. Ε'.) Ἄλλὰ δὲν μανθάνομεν ἐκ τούτου ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι πρέπει νὰ γίνωνται τῶν ἀφοριζομένων οἱ δῆμιοι καὶ οἱ βασανισταί. Εἰς τὸν Παῦλον « ἐδόθη « σκόλοψ τῆ σαρκί, ἄγγελος Σατᾶν, ἵνα αὐτὸν κολαφίζῃ, « ἵνα μὴ ὑπεραίρηται. (Β'. Κορ. ΙΒ'. 7.) καὶ Ἄγγελοι Σατᾶν ἴσως εἰς αὐτὸν ἦσαν Ἀλέξανδρος ὁ Χαλκεύς (Β'. Τιμ. Κεφ. Δ'. 14.) Ὑμέναιος, καὶ Φιλητὸς (Β'. Τιμόθ. Κεφ. Β'. 17.) καὶ πάντες οἱ θλίβοντες αὐτὸν καὶ κακοῦντες, καθὼς λέγει ὁ Ἱερ. Θεοφύλ. (ἐν Ὑπομν. Β'. Κορ. ΙΒ'.) ὁ Παῦλος ὁμως Σατᾶν πειραστής, ἢ Ἄγγελος κολαφιστής, ἢ σκόλοψ τῆ σαρκί, εἰς τινὰ τῶν κακοφρόνων δὲν ἐγένεν. Αὐτὸς μάλιστα ἐν προκότητι ἐπαίδευε (τούτέστιν ἐδίδασκε) τοὺς ἀντιδιατιθεμένους αὐτῷ τούτους, καὶ ἠῤῥητο μὲν περὶ Ὑμεναίου καὶ Φιλητοῦ ἀμήποτε δῶ « αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνα- « νήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος. ἄφινε δὲ εἰς τὴν « θείαν κρίσιν καὶ ἐκδίκησιν τὸν Ἀλέξανδρον τὸν Χαλκεά, « ὅστις πολλὰ κακὰ αὐτῷ ἐνεδειξάτο, καὶ λίαν ἀνθίστατο « τοῖς αὐτοῦ λόγοις· ἀποδώῃ (λέγων) αὐτῷ ὁ Κύριος « κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.» καὶ διὰ τούτων ἔδωκε τύπον καὶ παράδειγμα ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πῶς νὰ προσφέρεται αὐτῇ εἰς τὰς ἀντιστάσεις τῶν δυσσεβοφρόνων αἰρετικῶν. Τούτέστι νὰ τοὺς διδάσκη, νὰ εὔχεται ὑπὲρ αὐτῶν εἰς Θεόν, καὶ νὰ τοὺς ὑποφέρῃ.

Τὸ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν ἔχει ἀποχρῶσαν τὴν ἀπάντησιν, ἐν 2 Σημειώματι Σελ. 114. τὸ ὁποῖον ὄρα (α). Τόσον μόνον ἐδῶ συνάπτομεν, ὅτι εἰς ὑπόθεσιν δείπνου καὶ τραπέζης, καὶ φιλοξενείας φιλόφρονος, οἷα ὑποτίθεται καὶ ἐν τῇ τοῦ Κυρίου Παραβολῇ περὶ ἧς ὁ λόγος, εἶναι αὐτὴ μία φράσις συνήθης τῆς θείας Γραφῆς τὸ νὰ παρασταίῃ τὴν ἰσχυρὰν παράκλησιν καὶ προτροπὴν ὅπου γίνεται εἰς τοὺς προσκαλουμένους μὲ τὸ ὄνομα τῆς βίας καὶ τῆς ἀνάγκης. Οὕτω καὶ εἰς τὸ ΙΘ'. Κεφ. τῆς Γεν. προσκαλίσας ὁ Λῶτ τοὺς Ἀγγέλους τοὺς ἐλθόντας εἰς καταστροφὴν τῶν Σοδόμων, νὰ κάμουν τὸ κατὰ λυμα εἰς τὸν οἶκον του : κατεδιάσατο αὐτοὺς (ὡς ἀναγινώσκομεν) καὶ ἐξέκλιναν πρὸς αὐτόν. Καὶ πάλιν Γεν. ΛΓ'. 11. ἀναγινώσκομεν ὅτι καὶ ἐδιάσατο αὐτόν καὶ ἔλαβεν. Ὁ Ἰακώβ τὸν Ἡσαῦ τὰ δῶρα, τὰ ὁποῖα οὗτος παρὰ τοῦ Ἀδελφοῦ νὰ λάβῃ δὲν ἤθελε. καὶ ἄλλα δὲ ἐπὶ τούτοις παρόμοια εἰς τὰς Γραφὰς εὐρίσκονται, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ τὰ συλλέγωμεν εἶναι περιττόν. Πρῶτος ὁ Ἰερὸς Αὐγουστίνος φαίνεται νὰ ἐμεταχειρίσθῃ τὴν Εὐαγγελικὴν ἐκείνην περιχοπὴν κατὰ τὴν ἔννοιαν μιᾶς βίας δυναστικῆς, ζηλώσας κατὰ τῶν Δονατιστῶν, οἱ ὅποιοι ἰσχυρογνωμόνως διεσπάραττον τὴν Ἐκκλησίαν μὲ ἓνα σχίσμα ὀλέθριον. Πλὴν ὁ αὐτός Πατὴρ ἐν πολλοῖς τῶν αὐτοῦ βιβλίων ἐδίδαξε φανερά : *neminem esse ad fidei professionem cogendum* : *μηδένα χρῆναι εἰσόμολογίαν τῆς πίστεως ἐκθιάζεσθαι διδασκαλίαν ἣν πρὸ αὐτοῦ ἐδίδαξαν Ἰουστίνος, Ἀθηναγόρας, Τερτυλλιανός καὶ ἄλλοι καθὼς τὸ ἐσημείωσεν ὁ Γρότιος (Annotat. in Luc. Cap. XIV. 23)* Οὐδεὶς οὖν ποτὲ τῶν Πατέρων ἐξέλαβε τὸ ἀνάγκασον τοῦτο πρὸς βίαν καὶ δυναστείαν, καὶ σωματικόν τινα καταναγκασμόν· ἀλλὰ πάντες ἐν τούτῳ τῷ ῥήματι ἐγνώρισαν κατ'

ἔμφρασιν τὸ κράτος τῆς ἀληθείας, καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος τὸ ὁποῖον χωρὶς τῆς βιάσεως τῶν προαιρέσεων, μὲ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, καὶ τὴν ἐνδειξὴν τῶν παραδόξων τερατουργημάτων ἴσχυσε καὶ ἐκατάπεισε τῶν Ἑθνῶν τὰς καρδίας, εἰς τὸ νὰ ἐναγκαλισθοῦν τελευταῖον ἐκείνην τὴν πίστιν τὴν ὁποίαν μὲ τὸσον μῖσος ἀπεστρέφοντο, καὶ μὲ τὸσην μανίαν κατέτρεχον. « Οὐχ ἀπλῶς « δὲ κελεύει τούτους καλέσαι, ἀλλὰ ἀναγκάσαι, καίτοι « προαιρετικὸν ἅπασι τὸ πιστεῦειν, ἀλλ' ἵνα μάθωμεν ὅτι « μεγάλης τοῦ Θεοῦ δυνάμεως σημεῖον ἐστὶ τὸ πιστεῦσαι τὰ « ἔθνη τὸσαύτην ἀγνωσίαν ἔχοντα, διὰ τοῦτο εἶπεν « ἀνάγκασον. Εἰ μὴ γὰρ ἦν πολλὴ τοῦ κηρυττομένου ἡ « δύναμις, καὶ μεγάλη ἡ τοῦ λόγου ἀλήθεια, πῶς ἂν ἐπέ- « σθησαν ἄνθρωποι εἰδωλομανοῦντες καὶ αἰσχρορρογῶντες, « ἄθρόον ἐπιγινῶναι τὸν ὄντως Θεόν, καὶ πνευματικὸν βίον « τελέσαι; τὸ τοίνυν παράδοξον τῆς μεταθέσεως θέλων « δηλωσάτω ἀνάγκην τὸ πρᾶγμα ὠνόμασεν ὡς ἂν εἴποι τις « ὅτι καὶ μὴ βουλόμενοι οἱ Ἕλληνες ἀφείναι τὰ εἰδῶλα καὶ « τὴν τρυφήν, ὅμως ὑπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ κηρύγματος « ἠναγκάσθησαν ταῦτα φυγεῖν. Ἄλλως τε καὶ ἡ δύναμις « τῶν σημείων μεγάλην ἐπῆγεν ἀνάγκην τοῦ μετατεθῆναι « εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν. (Θεοφύλ. ἐν Ὑπόμν. Λύτ.)

Τελευταῖον μένει τὸ ἔθος τῆς Ἐκκλησίας τὸ ὁποῖον προβάλλουσιν ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐκινήθη ποτε μὲ τυραννικὴν βίαν ἐναντίον εἰς τοὺς ἑτεροδόξους καὶ αἰρεσιόφρονας. Ἡ Ἐκκλησία εἴτε ἐν μέρει, εἴτε καὶ συνοδικῶς, ὀρθοτομοῦσα τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, κατέκρινε μὲν τὰς ἀναφυσόμενας αἰρέσεις, ἀνεκάλει δὲ ὅμως εἰς ἐπιστροφὴν τοὺς αἰρεσιόφρονας καὶ τούτους, ἀποπτύοντας μὲν τὴν κα-

κοφροσύνην τοὺς ὑπεδέχεται· ἐπιδεικνυμένους δὲ γνησίαν καὶ εὐλικρινῆ τὴν ἑαυτῶν ὁμολογίαν, τοὺς ἀποκαθίστα καὶ εἰς τὴν τοῦ βαθμοῦ τάξιν τὴν ὁποίαν πρότερον εἶχον ἐπιμένοντας δὲ εἰς τὴν κακοδοξίαν, τοὺς εἶδεν καιρὸν πολ- λάκις μετανοίας καὶ ἀνανήψεως· τραχηλιῶντας δὲ καὶ ἀμεταθέτως ἔχοντας, τοὺς ἀνεθεμάτιζεν εἰς τέλος, καὶ τῆς τῶν πιστῶν κοινωνίας καθάπαξ τοὺς ἀπέκοπεν. Ἀπηγόρευε δὲ καὶ εἰς τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς, ὅσον ἠδύνατο, τὴν μετ' αὐτῶν συνάφειαν καὶ συνδιατριβὴν «μὴ λάθωσιν» (ὡς ὁ Κυρήνης σοφὸς Ἐπίσκοπος Συνέσεος ἔγραφε τοῖς ὑπ' αὐτὸν Πρεσβυτέρους περὶ τῶν ἐκ τῆς Εὐνομίου ἀθεωτάτης αἰρέσεως. Ἐπιστ. Ε΄) «μὴ λάθωσιν ἐμπηδήσαντες τῷ ποι- «μνίῳ, μὴ λάθωσι τῷ σίτῳ τὸ ζιζάνιον παρασπείροντες . . . «μῆτινας ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἤδη συλήσωσιν, ὅπερ ἔθος ἤδη πεποιήνται.» Ἐπειδὴ δὲ καθ' ἑαυτὴν ἡ Ἐκκλησία τὴν προφύλαξιν ταύτην δὲν ἐδύνατο νὰ ἐκτελῇ πάρεξ δι' ἐντολῆς καὶ παραγγέλματος· τὰ δὲ τοιαῦτα (τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ μόνα ὄπλα ὅπου ἡ Ἐκκλησία ἔχει εἰς χεῖρας τῆς) εἰς θρασείας καὶ ὄλως κοσμικοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἀνίσχυρα, οἱ Βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες, ὡς ὄντες οἱ ἐξωτερικοὶ τῆς Ἐκκλη- σίας προστάται καὶ ὑπέρμαχοι, ἐνίσχουον τὴν Ἐκκλησια- στικὴν τῶν τοιούτων ἀποκοπὴν μὲ τὴν κοσμικὴν αὐτῶν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, καὶ δι' ἐπιτάγματος ἢ ἀπέκλειον τοὺς ἀποστόλους τῆς πλάνης εἰς τόπους κεχωρισμένους κατ' ἰδίαν, ἢ τοὺς ἐξώριζον εἰς τόπους μακρυνούς, διὰ νὰ μὴ ἔχουν τὴν εὐκολίαν νὰ χύνουν τὸν ἰὸν εἰς τὰς ἀκεραιό- τερας τῶν πιστῶν ἀκοάς, καὶ νὰ διαδίδουν τὴν λύμην τῆς ἀσεβείας των. Φαίνεται δὲ ὁ σκοπὸς οὗτος εἰς ὅσους δὲν εἶναι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας πάντῃ ἀμύητοι· μάλιστα δὲ γίνεται φανερόν εἰς τὴν κατὰ κρῖσιν τοῦ δυσσεβοῦς Νε-

στορίου, ὅστις καθαιρεθεὶς καὶ ἀποβληθεὶς τῆς Ἐκκλησίας, πρῶτον εἰς τὴν Εὐπρεπίου μονὴν ἐπέμφθη, ἐνθα καὶ τέσσαρα ἔτη διέτριψεν. Ἦν δὲ ἡ μονὴ αὕτη πρὸ τῆς Θεουπόλεως δύο σταδίους ἀπέχουσα· ἔπειτα ὡς ἱστορεῖ Εὐάγγριος (Βιβ. Α'. Κεφ. Ζ'.) εἰς τὴν Ὀασιν φυγαδεύεται διατί; ὅτι οὐδὲ ἐνθαδὶ ὦν τῆς οἰκίας βλασφημίας ἠρέμησεν, ἀλλ' ἐσπούδαζεν ὁ βλάσφημος καὶ ἀπὸ τῆς ἡσυχίας τὸν τόπον νὰ ἀπλώσῃ εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ ποιμνὴν τὰς ταραχάς· ὅθεν τοῦ εὐσεβοῦς λοιπὸν Βασιλέως ἔργον ἦτον τὸ νὰ ἐξώσῃ καὶ ἐκεῖθεν τὸν ἀλιτήριον· ὁ ὁποῖος ἔπειτα εἰς τὰς ἐσχάτιας ἐκεῖνας πεμφθεὶς ὑπερόριος, ἔπεσεν αἰχμάλωτος κατὰ θείαν δίκην εἰς τὰς βαρβαρικὰς χεῖρας τῶν Βλεμμύων, καὶ τῶς ἀπαχθεὶς εἰς τὰς ἐν Αἰγύπτῳ Θήβας, καὶ εἰς γῆν (ὡς ὁ Ἱστορικός διηγεῖται) προσρηγνύμενος, κακὸς κακῶς τὸ ζῆν κατέστρεψεν. Καὶ λοιπὸν τοῦτο μόνον εἶναι τὸ ἔργον τῶν τῆς Ἐκκλησίας Προέδρων, τὸ νὰ κρατοῦν μακρὰν ἀπὸ τὴν ἑαυτῶν ποιμνὴν τοὺς λύκους, μὴ καταδιώκοντες ἄλλως αὐτοὺς μὲ βιαίους καὶ τυραννικούς τρόπους, μὴ θλιβόντες, μὴ βασανίζοντες, μὴ θανατοῦντες, μὴ δὲ τὴν ἐκείνων παρουσίαν δημεύοντες καὶ διαρπάζοντες, ἢ τὸ παραμικροντι τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων καὶ δικαίων ἀποστεροῦντες, καθὼς δὲν ἤξεύρω πόθεν ὑπὸ τῶν Ποντιφικίων ὕστερον θεμιτὸν ἐνομίσθη καὶ εὐλογον· τὸ ὁποῖον πόσον εἶναι ἀλλότριον ἀπὸ τὸν ἀκριβῆ Κανόνα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς κατὰ τῶν αἰρετιζόντων διεκδικήσεως, τὸ ἔχομεν ἐκτεθειμένον ὑπὸ τοῦ Συνεσίου εἰς τὴν Ἐπιστολὴν, ἧς ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν.

« Ἐκεῖνο δὲ εἰπεῖν ἄξιον πρὸς ὑμᾶς (λέγει πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν Πρεσβυτέρους). Ἄδελφοί, τὰ καλὰ καλῶς γινέσθω. « ἢ ὑπὲρ κέρδους ἔρις ἀνηρήσθω· ἅπαντα διὰ τὸν Θεὸν ἐγὰ κεχειρίσθω. Οὐ δεῖ τὴν αὐτὴν ἀρετῆς εἶναι καὶ πονηρίας

α ὑπόθεσιν· ὑπὲρ εὐσεβείας ὁ δρόμος· ὑπὲρ ψυχῶν ἀγωνι-
 α στέον, μήτινας ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας συλήσωσιν, ὅπερ
 α ἔθος ἤδη πεποιήνται. Ὅς δ' ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ προστη-
 α σάμενος αὐξή βαλάντιον, καὶ διὰ τοῦ δοκεῖν εἶναι χρή-
 α σιμος ἐν καιροῖς ἀπαιτοῦσι δριμύτητα, δυναστείαν ἑαυτῷ
 α κκατεργάζηται, οὗτος ἐστὶν ὃν ἡμεῖς συνόδου χριστιανῶν
 α ἐκκηρύττομεν. » Καὶ τὰ δύο ταῦτα ὁ Πατὴρ ἐπίσης τὰ
 κρίνει ἐπάρκτα, καὶ ἀσυγχώρητα· καὶ τὸ νὰ λάβῃ ἀργύρια
 ὁ Ἐκκλησιαστικὸς παρὰ τῶν ἀθετούντων τὰ τῆς Ἐκκλησίας,
 διὰ νὰ τοὺς ὑποφέρῃ, καὶ τὸ νὰ τοὺς διώκῃ ἀρπάζων αὐτῶν
 τὰ ἀργύρια, ἢ τὰ κτήματα· α Ὅστις ἂν οὖν μαλακίσῃται
 α κκί προδῶ, καὶ ὅστις ἂν ἐπέξελθῃ μὲν, ἀρπάσῃ δέτι τῶν
 α ἀλλοτρίων, μὴ ἀνάιτιος γένοιτο τῷ Θεῷ. Ταῦτα μόνον
 ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν διεκδικητῶν τῆς Ἐκκλησίας Ἱερέων
 ὁ Σοφὸς οὗτος Ἐπίσκοπος. Α'. νὰ ἐλέγξουν τοὺς κακοδό-
 ξους, καὶ νὰ τοὺς θεατρίσουν εἰς ἅπαντας· α εἰς μέσον ἐλ-
 α κύσατε, καὶ τοὺς τραπεζίτας τοὺς πονηροὺς, τοὺς καθάπερ
 α νόμισμα τὸ δόγμα τὸ θεῖον παραχαράττοντας περιενέγ-
 α κατε· πᾶσι ποιήσατε καταφανεῖς, ὅτινες εἰσὶ. Β'. οὕτως
 ἀπελεγθέντας καὶ θεατρισθέντας νὰ τοὺς ἀποκόψουν δι'
 ἀφορισμοῦ ἀφ' οἴκασουν μετὰ τῶν πιστῶν κοινωνίας, εἰς τρό-
 πον ὅτι ἢ ἀφ' ἑαυτῶν ἀναγκασθέντες νὰ ἀναχωρήσουν, ἢ
 καὶ ὑπὸ τῶν ἐξουσίαν τὴν πολιτικὴν ἐχόντων ἐξορισθέντες
 νὰ ἀπομακρυνθοῦν α κκῆθ' οὕτως ἄτιμοι τῶν Πτολεμαίδος
 α ὄρων ἀπεληλάσθωσαν ῥῆπου σημειῶδες εἶναι, ὅτι δὲν γρά-
 α φει ἐν δευτέρῳ προσώπῳ αὐτοὺς ἀπελάσατε, καθὼς ἐξέ-
 φερε καὶ τὰ ἄλλα· εἰς μέσον ἐλύσατε, περιενέγκατε,
 ποιήσατε καταφανεῖς, ἀλλὰ διὰ τρίτου προσώπου, ἀπελη-
 λάσθωσαν. Γ'. ἐπὶ τούτοις παραγγέλλει, ὅτι ἀπελαυνόμενοι
 τοιοῦτοτρόπως οἱ αἰρετικοὶ νὰ μὴ ζημιωθοῦν μηδὲν ἐξ ὧν

ἔχουσι, καὶ νὰ μὴ στερηθοῦν οὐδ' ἄχρι τριχός τι ἐκ τῶν ἰδίων· « ἀλλὰ νὰ πεμφθοῦν ὅ,τι σὺν αὐτοῖς ἤκει χρῆμα πᾶν « ἀμειχωγῆτον ἀποφέροντες. » Δ'. ἐπισφραγίζων τὰ εἰρημμένα ἀπαγορεύει εἰς τοὺς Πρεσβυτέρους, νὰ μὴ τολμήσουν ἄλλοτι παρὰ ταῦτα κατὰ τῶν αἰρετιστῶν ἐκείνων νὰ ἐπιχειρηθοῦν, καὶ τὸ ἀπαγορεύει « μὲ φρικτὴν κατάρραν » ὃ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν ἐπάρκτος τῷ Θεῷ. Ποῖον εἶδος ἐπιηρείας, ἢ θλίψεως, ἢ ποινῆς κατὰ τῶν τοιούτων, καὶ βασιάνου σωματικῆς μένει ὑπόλοιπον; ποῦ τόπον ἔχουσι πλέον τὰ δεσμὰ τὰ πολυχρόνια, καὶ αἱ στρεβλώσεις, καὶ αἱ σφαγαί, καὶ οἱ ἄλλοι ἐπώδυνοι θάνατοι, ὅταν ἀσυγχώρητον παρὰ τῷ Θεῷ κρίνεται, καὶ αὐτὰ τὰ περὶ αὐτοῦς, καὶ τὰ ἐκτὸς αὐτῶν λεγόμενα ἀγαθὰ, νὰ πάθουν τινὰ ἐπήρειαν ὑπὸ ἀνδρῶν Ἰερατικῶν, τῶν ὁποίων εἰς μόνον τὰ πνευματικὰ ἀπλώνεται ἢ ἐξουσία πᾶσα καὶ ἡ δύναμις; Ἄλλὰ καιρὸς εἶναι νὰ μεταβῶμεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὰ Βασίλεια, καὶ νὰ θεωρήσωμεν τίνι τρόπῳ ὃ τὸ κοσμικὸν κράτος περιεζωσμένος πρέπει νὰ φέρεται πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ αὐτοῦ ἑτεροπίστους ἢ αἰρεσιόφρονας.

§. Η'.

Ὁ φιλόσοφος Θεμιστίσιος, ἐν τῷ ὑπατικῷ αὐτοῦ λόγῳ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἰοβιανόν, ἐν εἶδει ἐπαίνου, προτρέπει διὰ πολλῶν τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα, καὶ εἶναι ἀδιάφορος, ὁποῖαν ποτὲ θρησκείαν θελήσουσιν νὰ ἀκολουθοῦν οἱ ὑπ' αὐτὸν ὑπήκοοι. Μὲ τοιοῦτον σκοπὸν παρασταίνει εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ βιάζῃ τοὺς ὑποκειμένους αὐτῷ λαοὺς εἰς ὅλα τὰ πράγματα: « μὴ πάντα « ἐνεστι τῷ Βασιλεῖ βιάσασθαι τοὺς ὑπηκόους. Ὅτι ἡ περὶ

τὸ θεῖον εὐλάβεια εἶναι ἀκατανάγκαστος, καὶ ἀνεπίτακτος· « τὴν ἀνάγκην ἐκπέφευγε καὶ ἀπειλῆς ἐστὶ κρείττων καὶ ἐπιτάγματος. » "Ὅτι εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν, διὰ τὸ εἶναι ἄπλαστος καὶ ἀνυπόκριτος, πρέπει νὰ κινήται ἡ ψυχὴ αὐτοθελήτως « δεῖ ἀβίαστον εἶναι τὴν ὁρμὴν τῆς ψυχῆς, « καὶ αὐτοκράτορα, καὶ ἐκούσιον ». "Ὅτι αἱ πλέον βαρεῖαι τιμωρίαι, καὶ οἱ πλέον φρικτοὶ βασανισμοὶ δὲν ἔχουν δύναμιν νὰ κατανγκάσουν ποτὲ τὴν προκίρῃσιν « οὐ χρημάτων « ἀφίρῃσεις, οὐ σκόλοπος, οὐ πῦρ . . . ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα « ἄξις καὶ ἀποκτενεῖς, ἂν οὕτω τύχη, ψυχὴ δὲ οἰχθήσεται, « ἐλευθέραν μέντοι τοῦ νόμου συμπεριφέρουσα τὴν γνώμην, « εἰ καὶ τὴν γλῶσσαν ἐχβιασθεῖη ». Καὶ ταῦτα μὲν ἅπαντα εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ σύμφωνα μὲ τὰ ἀνωτέρω συντόμως παρ' ἡμῶν εἰρημένα (§. Δ'. πρὸς τὸ τέλος) μᾶλλον δὲ σύμφωνα μὲ ἐκεῖνα ὅπου καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος ὑπαγορεύει, καὶ ἡ ἀληθινὴ ἡμῶν πίστις δογματίζει, καὶ οἱ Πατέρες κοινῶς διδάσκουσι. Τὰ λοιπὰ ὅμως ὅσα ὁ κομψὸς οὗτος φιλόσοφος ἐπισωρεύει, διὰ τὸ συστήσῃ καὶ νὰ κατασκευάσῃ τὴν Ἀνεξιθρησκείαν ταύτην τὴν παντελῶς ἀδιάφορον, οὔτε εἰς τὴν στάθμην τοῦ ὀρθοῦ λόγου δείχνουσι βᾶρος, οὔτε εἰς τὸν κανόνα τοῦ εὐσεβοῦς δόγματος ἔχουσι τὴν εὐθύτητα. Εἶναι δὲ τὰ ἀκόλουθα: "Ὅτι ὁ Θεὸς χάρισας εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὡς ἐξαιρέτον ἰδίωμα τὸ πρὸς αὐτὸν σέβας, ἄφησεν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ καθ' ἐνός, οἰωδῆποτε τρόπῳ θέλει νὰ τὸν σέβεται « τὸν τρόπον τῆς θεραπείας ἐξῆψε τῆς ἐν ἐκάστῳ « βουλήσεως, » "Ὅτι ὁ νόμος οὗτος εἶναι θεῖος, καὶ μένει τὸν πάντα αἰῶνα στερεὸς καὶ ἀκίνητος, τὸ νὰ ἔχῃ δηλαδὴ ἀπόλυτον τὴν ἄδειαν ἡ ψυχὴ, νὰ πιάσῃ τὸν δρόμον ὃν ἂν ὑπολαμβάνῃ εὐλογον, καὶ ἀρεστὸν εἰς τὴν θεοσίθειαν « ἀπολελύσθαι τὴν ἐκάστου ψυχὴν, πρὸς ἣν οἶεται ὁδὸν εὐ-

« σειθείας. » Ὅτι τοιοῦτοτρόπως τρέχουν πολλοὶ ἀγωνισταὶ ἀπὸ ἄλλον καὶ καὶ ἄλλον δρόμον « οἱ μὲν ἐνθεν, οἱ δὲ ἐνθεν, » ὅμως εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἀγώνισμα, τοῦ ὁποίου εἰς καὶ ὁ αὐτὸς εἶναι ὁ ἀθλοθέτης. Ὅτι πᾶσαι αἱ διαφοροὶ ὁδοὶ πρὸς τὴν μίαν φέρουσιν ἐκείνην καταγωγὴν· καὶ ὅς- τις μίαν μόνην ἀτραπὸν ἀφήσει, ἀποικοδομήσει δὲ τὰς λοιπὰς, ὁ τοιοῦτος θέλει ἐμψράξει τὴν εὐρυχωρίαν τοῦ ἀγώνισματος. Ὅτι μάλιστα συμφέρει νὰ εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς πολλαὶ καὶ διαφοροὶ πίστεις, ἐπειδὴ γεννᾷ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων κάποιαν προθυμίαν καὶ παρόρμησιν, εἰς τὴν περὶ τὸ θεῖον σπουδὴν, « ἢ πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλα καὶ φιλοτιμία. » Μὲ ταῦτα καὶ ἄλλα παρόμοια σαθρὰ καὶ κούφα τῶ ὄντι ἐπιχειρήματα εἰς τὰ ὅποια ὁ Θεμιστιος φαίνεται πλέον σοφιστὴς παρά φιλόσοφος, ἐδοκίμαζε νὰ σύρῃ τὸν Ἰοβιανὸν εἰς τὸ νὰ ἀσπασθῇ τό: *ἄλλος δ' ἄλλω ἔρεξε Θεῶν* τοῦ Ὅμηρου, καὶ ἀφίνωντας « ἄλλως Σύρους πολιτεύεσθαι, « ἄλλως Ἕλληνας, ἄλλως Αἰγυπτίους, νὰ ἐπιτρέπη (λέγει) « νὰ ἀναβαίνωσι πανταχόθεν εἰς τὸν Θεὸν αἱ ὑπὲρ αὐτοῦ « ἱκεσίαι. » καὶ αὐτὸς νὰ κἀθηται εἰς μέσον ἀφρόντιστος θεατῆς, χωρὶς νὰ μεριμνήσῃ νὰ μάθῃ ποῖα ἄραγε εἶναι ἀνάμεσα εἰς τόσας ἢ ἀληθινὴ καὶ θεοφιλὴς θρησκεία, καὶ χωρὶς νὰ διακρίνῃ, καὶ νὰ ἐπιμεληθῇ νὰ συστήσῃ ποτὲ ὑπὲρ τὴν κακοδαιμονίαν τὴν θεοσέβειαν· « εἰ μὲν τὴν « τρυάνην ἐφ' ἑαυτῆς μὴ καθελεύσης ἐπὶ θάτερα τὴν « ῥοπήν. » Τὴν αὐτὴν ταύτην ἀδιαφορίαν περὶ τὰ ἀλλότρια καὶ διάφορα θρησκευόμενα ἐδίδασκε καὶ ὁ Σύμμαχος εἰς τὴν πρὸς Οὐαλεντινιανὸν, καὶ Θεοδόσιον, καὶ Ἀρκάδιον τοὺς Αὐτοκράτορας ἀναφορὰν: *Quid interest (λέγων) qua quisque prudentia verum inquirat? uno itinere non potest perveniri ad tam grande secretum. Τί διαφέρει, τίνι ποτ'*

ἄντις συνέσει τ' ἀληθές διαζητοῖη; διὰ μίας ἀτραποῦ οὐχ' οἶοντ' ἐπὶ τὸ τηλικοῦτον ἄδυτον ἀφικέσθαι. Ἄλλὰ δὲν εἶναι παράδοξον ἂν ὁ Θεμιστίας, καὶ ὁ Σύμμαχος, καὶ εἴτινες ἄλλοι τότε κατὰ τούτους, ἐδίδαν τοιαύτας συμβουλὰς εἰς τοὺς Αὐτοκράτορας· ἦσαν αὐτοὶ Ἐθνικοὶ, καὶ εἰς ἓνα καιρὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἡ αὐτῶν θρησκεία ἔπνευε τὰ λοιπία, δὲν ἐκατώρθωναν ὀλίγον, ἂν ἔφθαναν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ὀλοτελῆ τῆς θρησκείας ταύτης περιτροπήντε καὶ ἐξουδένωσιν. Ὁ πολὺ κατωτέρω πολὺ κερδίζει, ἂν κερδίσῃ τὸ ἴσον· ἂν αὐτὸς ὅμως ἦτον εἰς τὴν ἰσότητά, ἤθελε ζητήσῃ ἐξάπαντος τὴν ὑπεροχήν. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι ὅταν ἐζήτησαν τότε παρὰ τῶν χριστιανῶν Βασιλείων τὴν τοιαύτην περὶ τὸ σέβας ἀδιαφορίαν, εἰδειχναν φανερά, ὅτι περὶ τὸ σέβας αὐτῶν ἦσαν αὐτοὶ θερμοὶ ζηλωταί, καὶ ὄχι παντελῶς ἀδιάφοροι, διατὶ ὁ ἀγὼν ἅπας εἰς τοῦτο ἀπέβλεπε, νὰ σώζεται ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ νὰ στερεοῦται· ὅθεν οἱ εὐσεβεῖς Βασιλεῖς προσέχοντες εἰς τὴν ἐκείνων γνώμην, ἠδύναντο νὰ παραφυλάττωνται τὴν ἀπατηλὴν αὐτῶν συμβουλήν· εἰς αὐτὸ τὸ φάρμακον εὐρίσκετο καὶ τὸ ἀντίδοτον· καὶ ὁ Χριστιανὸς ἔπρεπε νὰ διδαχθῆ ἀπὸ τὸν Ἐθνικόν, πῶς νὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν στερέωσιν τῆς ἰδίας πίστεως, ὅταν ὁ Ἐθνικὸς τοσοῦτον ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἰδίας. Τὸ θαυμαστόν εἶναι, καὶ πολλῶν θαυμάσιον ἄξιον, ὅτι πολλοὶ καὶ καθ' ἡμᾶς ἐπαγγελλόμενοι χριστιανοί, ὁμιλοῦν μὲ τὸ στόμα τῶν ἐθνικῶν, καὶ δανείζονται τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Θεμιστίου καὶ τοῦ Συμμάχου, διὰ νὰ καταπέισουν εἰς τοὺς χριστιανούς Βασιλεῖς τὴν ὀλοτελῆ ἀδιαφορίαν εἰς τὰ τῆς πίστεως, ἔτι καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας. Ἐξ ἀτυχίας, τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ Συγγραφεὺς τῆς περὶ τῶν ἐν τῇ *Polioria διαφωριῶν Ἱστορικῆς καὶ Κριτικῆς διηγήσεως*. Θέλει αὐτὸς νὰ δώσῃ ἰδέαν τινὰ τῆς τῶν ἐθνι-

κῶν θρησκείας, καὶ παραστένει μὲ μίαν ἔντεχνον εὐφημίαν ὄχι τόσον ἀποτρόπαιον τὴν πλάνην, ἐνδύωντάς τὴν μὲ τῶν εὐπρεπῶν ὀνομάτων τὴν σεμνότητα: Ils adoraient Dieu sous d'autres noms, d'autres emblèmes, d'autres rites; on les appelait Payens. « Αὐτοὶ προσκυνοῦτες τὸν Θεὸν ὑπὸ « ἄλλοις ὀνόμασιν, ἄλλοις συμβόλοις, ἄλλαις τελεταῖς, ὠνο- « μάζοντο Ἐθνικοί. ("Ὁρα Σελ. 96. 97.) (ε'). Ἴδου τὸ ψεῦδος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀπάτη ἀπὸ τὴν εὐθύτητα, ἡ δεισι- δαιμονία καὶ ἡ ἀσέβεια ἀπὸ τὴν εὐσεβῆ καὶ θεόσδοτον πίστιν οὐσιωδῶς τε καὶ θεμελιωδῶς οὐχί, ἀλλὰ κατὰ-συμ- βεβηκὸς καὶ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον διαφέρουσιν. Ὁ αὐτὸς δὲν ἠμπορεῖ (λέγει) νὰ καταλάβῃ, τίνι τρόπῳ ἡ ἀ- πιστία καὶ ἡ ἀσέβεια καθίστησι τὸν ἄνθρωπον ἔνοχον! καὶ λαμβάνει τὸ πρᾶγμα εἰς χλεύην. Tu seras puni à jamais, si tu ne pense sur le bord du Volga ou du Gange, comme je pense sur le bord de l'Anio. « Σὺ μέλλεις νὰ κολάζεσαι « αἰωνίως, ἐὰν σὺ δὲν φρονῆς εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βόλγα πο- « ταμοῦ ἢ τοῦ Γάγγου, καθὼς ἐγὼ φρονῶ εἰς τὰς ὄχθας « τοῦ Ἀννίωνος. ("Ὁρα Σελ. 101. 102) (γ'). Ἴδου οἱ ἀπὸ ἄλ- λων καὶ ἄλλον δρόμον τρέχοντες ἀγωνισταί, ἔχοντες τὸ αὐτὸ ἀγώνισμα, καὶ τὸν αὐτὸν ἀθλοθέτην, εἶναι δεκτικοὶ καὶ τῶν αὐτῶν ἔθλων. Τελευταῖον κατὰ τοῦτον, « εἶναι πιθανὸν ὅτι « ὁ Θεὸς τοῦ ἐλέους καὶ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ τῆς εἰρήνης εἰ- « σακούει ἀνεξικακῶς καὶ ἀοργήτως τὰς διαφοροὺς ψαλ- « μωδίας, τὰς ὁποίας τὰ τέκνα του πρὸς αὐτὸν κατευθύνουσιν « ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς καρδίας. ("Ὁρα Σελ. 131. 132) (δ'). L'on pu croire, que Dieu de misericorde et de paix n'é- coutait pas avec colère les differens concerts, que ses en- fans lui adressaient d'un même cœur. Ἴδου ἐκεῖνο ὅπου ἔλεγεν εἰς τὸν Ἰσβιανὸν ὁ Θεμίστιος: «ἔα πανταχόθεν φοι-

τῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς ὑπὲρ τῶν σῶν (ἰσ. σκήπτρων) ἰκεσίας· καὶ τοῦ λοιποῦ αἱ μεγάλαι φωναὶ καὶ κραυγαὶ τῶν ἱερέων τῆς αἰσχύνῃς οὐδὲν διαφέρουσι τῶν τοῦ Θεοβίτου Προφήτου ἰκεσιῶν καὶ δεήσεων. Ὅς τις χωρὶς σκέψιν παραβῆλη τὰ τοῦ νεωτέρου τούτου φιλοσόφου, μὲ τὰ τῶν παλαιότερων ἐκείνων λόγια, θέλει ἀποφασίσαι τοῦτον μὲ ἐκείνους τοῦ αὐτοῦ κόμματος· ἀλλ' ἂν στοχασθῶμεν μετὰ προσοχῆς τὸ πρᾶγμα, ἐκείνοι κατὰ τὰς περιστάσεις εἰς τὰς ὑποίας ἦσαν, ἀνεκτὴν ἐδίδασκον πᾶσαν θρησκείαν, διὰ νὰ φυλάξουν τὴν ἐδικήν τους· καὶ λοιπὸν εἶχον μίαν· οὗτος κηρύττει τὴν αὐτὴν ἀδιοφορίαν, χωρὶς νὰ κινδυνεύῃ ἡ θρησκεία τὴν ὑποίαν ἐπαγγέλλεται· καὶ λοιπὸν δὲν ἔχει οὐδεμίαν· Ἐπειδὴ ποῦ μένει πλέον ἴχνας θρησκείας εἰς μίαν ψυχὴν, ὅταν οὕτω φρονῇ καὶ οὕτω κρίνῃ περὶ τῆς τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ λατρείας καὶ πίστεως;

Ἄπαγε τῆς τοῦ Βασιλέως! μᾶλλον δὲ ἀπάσης εὐσεβοῦς καρδίας καὶ γνώμης τοιοῦτον ἄθεον φρόνημα, τοιαύτη ἀσεβῆς ἀδιοφορία! Ἡ πίστις εἶναι ἡ ὀρθὴ καὶ ἀληθινὴ δόξα περὶ τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς εἷς, ἡ περὶ αὐτοῦ ὀρθὴ δόξα μία· λοιπὸν ἡ πίστις μία· εἷς Κύριος, μία πίστις. Τὴν ὀρθὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ὁ Θεός, κατὰ τινὰ μὲν τὴν ἐνέσπειρεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς Δημιουργίας, κατὰ τινὰ δὲ τὴν ἐδίδαξε διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως· τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο φῶς, διὰ νὰ μὴ τυφλώτῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ σκότος· καὶ μάτην ὁ Θεός ἤθελε δώσῃ τοὺς δύο τούτους νόμους τὸν ἓνα φυσικὸν, καὶ τὸν ἄλλον γεγραμμένον· τουτέστι τὴν χάριν εἰς ὀχύρωμα καὶ βοήθημα τῆς ἀσθενοῦς φύσεως, ἂν εὐχαριστήτο εὐδοκῶν εἰς τοῦτο (ὡς λέγουσιν) εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ ἕκαστος κατ' ἀρέσκειαν τὸ ἑαυτοῦ σέβας, καὶ νὰ γίνεταί

αὐτὸς ἐαυτῷ νόμος κατὰ τὴν ἰδίαν κλίσιν καὶ θέλησιν. Εἶναι ψευδὲς καὶ ἐκεῖνο ὁποῦ ἐπιφέρουσιν, ὅτι αἱ ὁδοὶ τῆς εὐσεβείας εἶναι πολλαί, τοῦτο εἶναι τὸ ὅμοιον ὡσάν νὰ δισχυρισθῇ τινὰς, ὅτι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον εἶναι δυνατόν νὰ γράψῃ τις πολλὰς εὐθείας· ἡ ἀρχὴ τῆς πίστεως ὁ Θεὸς, καὶ τὸ τέλος πάλιν ὁ Θεός· ὁ αὐτὸς ὁ ἀφ' οὗ καὶ ὁ πρὸς ὃν ὕρος, τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, ἡ πρώτη κίνησις καὶ τὸ κατάλυμα. Ὅδος μία, καὶ αὐτὴ στενὴ, καὶ ὄχι πλατεῖα, καὶ πύλη ἡ εἰς αὐτὴν μία· ὁ αὐτὸς καὶ θύρα, καὶ ὁδός, καὶ ὁδηγός, καὶ πέρας, καὶ σταθμός ἀναπαύσεως, ὁ εἰς καὶ μόνος Θεὸς καὶ Κύριος. Ψυχρὸν εἶναι καὶ παντάπασιν ἄλογον καὶ τὸ ἄλλο τὸ ὁποῖον προσθέτουσιν, ὅτι συμφέρει νὰ εἶναι πίστεις πολλαί, διὰ νὰ αὐξάνῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἡ περὶ τὸ θεῖον σπουδὴ, μὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλοτιμίαν καὶ ἀμιλλαν. Ἡ τῶν θρησκευμάτων διαφορὰ εἶναι ἡ πλέον φοβερὰ καὶ πικρὰ μάστιξ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀσυγκρίτως φοβερωτέρα καὶ πικροτέρα ἀπὸ τὴν παλαιὰν τῶν γλωσσῶν σύγχυσιν, τὴν ὁποίαν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις ἐπήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ διαφορὰ τῆς θρησκείας δὲν προξενεῖ ποτὲ μίαν ἐπαινετὴν καὶ καλὴν φιλοτιμίαν ὡς κρίνουσιν, ἀλλὰ γεννᾷ καὶ τρέφει μίαν ἐμπαθῆ καὶ ταραχοποιὸν φιλονεικίαν, τῆς ὁποίας ἐπειτα καρποί, ἔρειςτε, καὶ δυσμένειαι, καὶ στασιασμοί, καὶ μάχαι, καὶ αἱμάτων χύσεις, καὶ μυρία ἄλλα κακὰ, ὡς ἡ πείρα τὸ ἐδειξε καὶ καθ' ἐκάστην τὸ δείχνει. Βιάζεται δὲ τοῦτο εἰς τὸν Ἰοβιανὸν νὰ τὸ ὁμολογήσῃ καὶ ἄκων καὶ αὐτὸς ὁ Θεμιστίος « χεῖρους Περσῶν ἀλλήλοις ἤμεν· χαλεπώτεραι « ἦσαν τῶν ἐπιδρομῶν αἱ γραφαί. Ἐξ ἐκατέρας θρησκείας « παρὰ τῆς πόλεως ὡ θεοφιλέστατε Ἀυτοκράτορ ὑπετείναντό « σοι παραδείγματα ἐναργῆ ὁ παρεληθὼν χρόνος. " Ἀς ἔλεγε

λοιπὸν μόνον, ὅτι πρὸς ἴσιν τῆς ὑπερβολῆς τῶν κακῶν συμβάλλει ἢ εὐλογος ἀνεξιθρησκεία, καὶ ἄς μὴ δεισχυρίζετο ὅτι ἡ ἑτεροθρησκεία εἶναι ὠφέλιμος· τότε ἤθελεν ὑμιλήσῃ ὡς φιλόσοφος, τῶρα ὠμίλησεν ὡς σοφιστής· ἐπειδὴ θέλει νὰ ἀποδείξῃ ὡς καλόν, ἐκείνο τὸ ὅποιον διὰ τὸ νὰ γεννᾶ πολλά κακὰ χρειάζεται κάποιαν οἰκονομικὴν ἰατρείαν. Αἱ πολλαὶ θρησκείαι καὶ διαφέρουσιν, αὐταὶ γεννῶσι τὰς τοιαύτας ταραχὰς καὶ στάσεις ὡς φιλόσοφοι· ἡ μία θρησκεία ἡ ὀρθὴ καὶ ἀληθὴς καὶ ὁμολογος, ποτὲ δὲν ἤθελε γεννήσῃ τοιαῦτα τέρατα· παρ' ἑλλείψιν ταύτης γεννῶνται τὰ κακὰ διὰ τὰς ἐναντιοθρησκείας καὶ ἡ ἀνοχὴ ἢ δικαία καὶ πρέπουσα τῶν ἐναντίων θρησκευμάτων, καταστέλλει τὰ κακὰ, καὶ τὰ κατευναρίζει.

Ἄλλὰ πρὸς μὲν τοὺς οὕτως ἐσφαλμένην ἔχοντας τὴν ἰδέαν περὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας, εἴτε παλαιούς, εἴτε νεωτέρους οἱ ὅποιοι τὸ μεγαλειότερον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἔργον, τὸ ἕκασταν σχεδὸν πάρεργον, καὶ τὴν πρώτην σπουδὴν τὴν ἀνέδειξαν παίγιον, τσαῦτα. Ὁ δὲ πιστὸς Βασιλεὺς (τὸ ὅποιον ἐπὶ τοῦ παρόντος μάλιστα ἀποβλέπει ὁ λόγος) ἔστω ἀνεξιθρησκός· τοῦτο καὶ ἡμεῖς συμβουλευόμεν· ἀλλὰ τοιοῦτοτρόπως ἔστω, καθὼς ἀπαιτοῦσι τὰ δίκαια μιᾶς θεοφιλοῦς καὶ ἐπαινετῆς ἀνοχῆς πρὸς τοὺς ἑτερόφρονας. Ταῦτα δὲ εἶναι ἡ ἐυσέβεια μετὰ ζήλου, ὁ ζήλος μετὰ κρίσεως, ἡ κρίσις μετὰ θεραπείας, ἡ θεραπεία μετὰ ἐπιεικειᾶς καὶ ἡμερότητος καὶ φιλιανθρωπίας, τὰ ὅποια ὡς στοιχεῖα τῆς Ἀνεξιθρησκείας δι' ὅλου τοῦ λόγου ἐθεωρήσαμεν.

Ἡ εὐσέβεια προηγείσθω ὡς Βασιλεὺς τῶν ἀρετῶν καὶ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Βασιλεῖς. Ὁ ταχθεὶς ἐπὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων, χρέος ἔχει νὰ τιμᾷ καὶ νὰ θεραπεύῃ πρὸ πάντων

τὸν ἐπὶ πάντων, καὶ ὑπὲρ ἅπαντα, καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων ΘΕΟΝ. Τιμᾶ δὲ δὲ τὸν Θεὸν ὁ Βασιλεὺς, ἔχων μὲν εἰς τὴν ψυχὴν βεβαίως τὰς ὁρθὰς καὶ ὑγιεῖς περὶ αὐτοῦ δόξας· τρέφων δὲ εἰς τὴν καρδίαν θερμὸν καὶ διάπυρον τὸν πόθον, ἃν ἦτον τρόπος, νὰ κάμῃ τὰς αὐτὰς δόξας περὶ Θεοῦ νὰ ἔχουν καὶ ὅλοι αὐτοῦ οἱ ὑπῆκοοι· δείχνωντας δὲ καὶ εἰς τὰ ἔξω, ὅτι τῇ ἀληθείᾳ οὕτω μὲν αὐτὸς προσκυνεῖ καὶ σέβεται τὸν Θεόν, οὕτω δὲ ἐπιθυμεῖ καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν πάντες νὰ προσφέρωσιν εἰς τὴν ἐκείνου μεγαλωσύνην τὸ αὐτὸ σέβας, καὶ τὴν αὐτὴν προσκύνησιν. Ἀπὸ τοιαύτας ρίζας εὐσεβείας δὲν εἶναι φόβος ποτὲ νὰ γεννηθοῦν πικροὶ οἱ τῆς ἀνεξιθρησκείας καρποί. Ὁ Βασιλεὺς οὕτω διακειμενος, γίνεται ἀνεξιθρησκος, οὔτε κατὰ τὴν ἀποφατικὴν ἐκείνης ἀδιαφορίαν, καὶ πάντῃ ἄθρησκον, οἷαν ἔχουσιν οἱ Θεοστυγεῖς θεῖται ἢ ἄθεοι· οὔτε κατὰ τὴν ἄλλην, τὴν θετικὴν καὶ μικτόθρησκον, οἷαν ἐσυμβούλευον τοὺς Αὐτοκράτορας οἱ ἀνωτέρω φιλόσοφοι. Γίνεται ἀνεξιθρησκος, ἀλλ' ὄχι καθὼς οἱ Ρωμᾶνοι τὸ πάλαι περὶ ὧν εἶπομεν (§ Β'), οὔτε καθὼς ὁ τῶν Ταυροσκυθῶν Δυνάστης πρὸ διακοσίων ἤδη χρόνων, ὅστις θρησκείων τὰ τοῦ Μωάμεθ, ὅμως διὰ νὰ τὸν ἐκλέξουν βασιλεῖα αὐτῶν οἱ Πολόνοι, ἀποστείλας πρὸς αὐτοὺς Πρέσβεις, μεταξύ τῶν ἄλλων καὶ ταῦτα ὑπέσχετο Pontifex tuus Pontifex meus: Lutherus tuus, Lutherus meus esto. Ὁ Πάπας σου Πάπας μου, καὶ ὁ Λούθηρός σου Λούθηρός μου· (Ὁρα Ἰωάν: Λεουγκλάβ. Πανδέκτ. Τουρκικ. Ἱστορ. Κεφ. 190.) Εἰς ἓνα λόγον γίνεται ἀνεξιθρησκος, πλὴν ὄχι πολιτικῶς ἀλλὰ χριστιανικῶς, ἢ νὰ εἶπω τὸ κάλλιον, ἀνεξιθρησκος τοιοτοτρόπως ὁ Βασιλεὺς γίνεται κατὰ μίμησιν τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ· ὅστις θέλει πάντα ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν,

ὁμως τοῦτο τὸ θέλει σωζομένης ἐλευθέρας τε καὶ ἀπαρ-
βιάστου τῆς αὐτῶν γνώμης καὶ προαιρέσεως.

Ὁ ζῆλος εἶναι ἓνα παρακλούθημα τῆς εὐσεβείας, καὶ ὅταν αὐτὴ ἔχη βαθείας τὰς ρίζας εἰς τὴν τοῦ Βασιλέως ψυχὴν, ἐκεῖνο τὸ ἄνθος δυνατὸν δὲν εἶναι νὰ μὴ προκύψῃ. Ἄλλὰ πῶς πρέπει νὰ δείχνῃ τὸν ἴδιον ζῆλον ὁ εὐσεβὴς Βασιλεὺς εἰς τὰ τῆς θρησκείας; Πρῶτον ἀμέσως, γινόμενος αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ εἰς τοὺς ὑπηκόους λαοὺς εὐσεβείας τύπος, καὶ ὑπογραμμός, καὶ παράδειγμα. Δὲν εἶναι μέσον δραστη-
κώτερον, λέγει ὁ περίφημος Γάλλος Βοσσοῦτης, (ἐν τοῖς ἐκ τῶν Ἱερ. Γραφ. Πολιτ. Βιβλ. Ζ'. α " Ἀρθρ. Γ'. Προτ. ΙΑ'.) α διὰ νὰ σύρῃ ἓνας Βασιλεὺς τοὺς ὑπηκόους αὐτῶ λαοὺς α εἰς τὴν θρησκείαν, ὡσάν τὸ νὰ διδῇ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ α καλὸν τῆς εὐσεβείας παράδειγμα. » Τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ ὁμόπιστος οἰκοδομεῖται καὶ στηρίζεται, καὶ ὁ ἀλλόπιστος καὶ ἑτερόφρων ἔλκεται καὶ καταδυσωπεῖται· ἐκεῖνος μένει εἰς τὴν Ἑκκλησίαν, οὗτος προστρέχει· ἐκεῖνος κρατεῖ σφικτὰ τὸ δόγμα, οὗτος τὸ ἐναγκαλιέται, ὅταν βλέπουν ἐπάνω εἰς τὸν θρόνον, καὶ μέσα εἰς τὰ βασίλεια πιστῶς τιμωμένην, καὶ ἀκισθῆλως ἐνεργουμένην τὴν θεοσέβειαν. Καὶ τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὸ θαυμαστὸν κατόρθωμα Ἰωσίου τοῦ Βασιλέως Ἰουδα. (" Ὁρα Δ'. Βασιλ. Κεφ. ΚΒ'. καὶ ΚΓ'. καὶ Β'. Παραλ. Κεφ. ΛΔ'.) Οὗτος ἐδυνήθη νὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τῶν εἰδώλων τὴν πλάνην καὶ βδελυρίαν ὀπίσω τῶν ὁποίων ἐπο-
ρεύοντο, καὶ νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν καθαρὰν καὶ ἄδολον τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ θεραπείαν, ὄχι μόνον τοὺς ὑποκει-
μένους αὐτῶ Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ τῶν δέκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ, οἵτινες πρὸ τοσοῦτων χρόνων, καὶ ἀπὸ τοῦ γνησίου βασιλέως, καὶ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων αὐτῶν

εἶχον ἀποστατήσαι· ἀπεριεῖλε πάντα τὰ βδελύγματα ἐκ
 « πάσης τῆς γῆς (νοητέον τῆς καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων
 « καὶ ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν οἰκουμένης)· ἐκαθάρισε τὸν Ἰού-
 δαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ τῶν ἄλσεων,
 ὅπου ἀνοήτως ἔτρεχον καὶ προσεκύνουν τοῖς ματαίαις·
 « ἔκαμε καὶ ἔστη πας ὁ λαὸς ἐν τῇ διαθήκῃ, καὶ ἐποίησε
 « πάντας τοὺς εὐρεθέντας ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν Ἰσραήλ,
 « τοῦ δουλεύειν Κυρίῳ τῷ Θεῷ αὐτῶν πάσας τὰς ἡμέρας
 « αὐτοῦ.» Πῶς ἐδυνήθη καὶ ἐκατάπεισε τοὺς ἀσυνθέτους
 καὶ σκληροτραχήλους ἐκείνους; μὲ ἓνα ζῆλον ὁποῦ πρῶτον
 ἀναπτεν ἐπάνω του τὸ λαμπρὸν τῆς εὐσεβείας φῶς καὶ
 ἔπειτα ἐφώτιζε καὶ ὠδήγει τοὺς ἄλλους. Παιδίον ἀκόμι,
 καὶ ἐγένετο πρακτικὸς διδάσκαλος τῶν Γερόντων· προβαί-
 νων τὴν ἡλικίαν, προέκοπτεν εἰς τὴν ζέσιν τῆς πίστεως,
 προπορευόμενος αὐτός, εἴκλυε τοὺς πάντας ὀπίσω του·
 « Γιὸς ὀκτώ ἐτῶν Ἰωσίας ἐν τῷ βασιλεῦειν αὐτόν, καὶ
 « ἐποίησε τὸ εὐθές ἐν ὀρθαλμοῖς Κυρίου, καὶ ἐπορεύθη ἐν
 « πάσῃ ἰδῶ Δαυὶδ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ — Καὶ ἐν τῷ ὀγδόῳ
 « ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἔτι παιδάριον (ὅταν
 « ἦτον ἐκκαιδεκάτης) ἤρξατο τοῦ ζητῆσαι Κύριον τὸν
 « Θεὸν Δαυὶδ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ — Καὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ
 « ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ (εἰκοσαέτης ἤδη) ἤρξατο τοῦ
 « καθαρῖσαι τὸν Ἰούδαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τῶν
 « ὑψηλῶν καὶ τῶν ἄλσεων». — Καὶ ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ
 ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ (τῆς δὲ ἡλικίας εἰκοστῆ καὶ ἑκτῆ,)
 ἀνεκαίνισε τὴν διαθήκην παντός τοῦ λαοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ,
 καὶ ὄρθιος ἰστάμενος ἐπὶ τῶν Ἀναβαθμῶν τοῦ Ναοῦ ἐνώπιον
 παντός τοῦ πλήθους, ὤμωσε καὶ ἔστησε τὸν πάνδημον ὄρκον
 εἰς τὸν ὁποῖον ἐνευσαν ὡς ἀπὸ μιᾶς ψυχῆς οἱ πάντες « τοῦ
 « πορεύεσθαι ὀπίσω Κυρίου — καὶ ἔστη πας ὁ λαὸς ἐν τῇ

« διαθήκη. » Τοιουτοτρόπως ὁ Βασιλεὺς οὗτος ἐκέρδησεν ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ἀσέβειαν, εἰς τὴν ἀληθινὴν καὶ γνῶσιν καὶ λατρείαν τοῦ ὄντως Θεοῦ ἐκεῖνο τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον οἱ μὲν παράνομοι καὶ ἀθετηταὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων (ὁ Ροβοάμ, ὁ Ἀβιάζ, ὁ Ἰωράμ, ὁ Ὀχοζίας, ὁ Ἄχαζ, ὁ Μανασσῆς, ὁ Ἀμὼν (Ἀφίνω ἐν μέρει τοὺς βασιλεῖς Ἰσραήλ.) τὸ διέστρεψαν, οἱ δὲ καλοὶ καὶ τῶν ἄλλων θεοφιλέστεροι, ἧ δὲν ἐπροθυμήθησαν (ὡς ὁ Ἰωάς, καὶ ὁ Ἀμασίας, καὶ ὁ Ὄζις, καὶ ὁ Ἰωάθαμ) ἧ προθυμηθέντες, μὲ τὸ νὰ μὴ ἐδωκαν διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν πολιτεύματος ἀκριβῆς καὶ τέλειον τὸ τοῦ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ζήλου παράδειγμα (καθὼς ὁ Ἰωσαφάτ, ὁ Ἀσά, καὶ ὁ Ἐζεκίας) δὲν ἴσχυσαν μὲ τόσῃν τελειότητᾳ νὰ τὸ ἐπιστρέψουν. Τόσῃν ἔχει τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλέως εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὑπηκόων τὴν δύναμιν. « Κατὰ τὸν Κριτὴν τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸν ἡγούμενον τῆς πόλεως πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτήν. (Σοιράχ. Γ. 2.)

Ὁ ζῆλος ὁμοῦ τοῦ Βασιλέως ὁ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας δὲν φθάνει νὰ περιορισθῆ εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον, καὶ νὰ ἐνεργῆ μὲ μόνον τὸ ἴδιον ἀγαθὸν παράδειγμα· ὁ Βασιλεὺς πρὸς σύστασιν τῆς ἀληθοῦς τοῦ Θεοῦ λατρείας, καὶ πρὸς ἀναίρεσιν πάσης ἀπιστίας καὶ αἱρέσεως, πρέπει νὰ ἔχη μεγάλην φροντίδα καὶ προσοχὴν ἄκραν, νὰ προβιβάζωνται εἰς τὰς Ἐκκλησιαστικὰς προεδρείας καὶ ἀξιώματα ἄνδρες καὶ σοφοὶ καὶ ἐνάρετοι, κεκοσμημένοι καὶ θεωρία καὶ πράξι, ἱκανοὶ καὶ μὲ τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας νὰ φωτίσουν, καὶ μὲ τὴν λαμπρότητα τοῦ πολιτεύματος νὰ ὀδηγήσουν, νὰ σύρουν, νὰ καταρτήσουν πῶ Θεῷ λαὸν περιούσιον, θρησκευτὴν εὐσεβείας, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. Οἱ τῆς Ἐκκλησίας ποι-

μένες ἐπέχουσιν εἰς τὸ βασιλείον κατὰ τὸ πνευματικόν, τὴν τάξιν τὴν ὁποίαν ἔχουσιν εἰς τὸ πολιτικόν οἱ Ὑπαρχοὶ τῶν Ἐθνῶν, καὶ εἰς τὸ πολεμικόν οἱ Ἡγεμόνες τῶν στρατευμάτων. Ἡ γενναιότης καὶ ἡ πολεμικὴ ἐμπειρία τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἐνισχύει τὴν παρεμβολήν, ἡ ἐμβριθεὶα καὶ ἡ πολιτικὴ σύνεσις τοῦ Ὑπάρχου κατευθύνει τὴν πόλιν ἢ θεοφιλὴς διαγωγή, καὶ ἡ περὶ τὰς Γραφὰς καὶ τοὺς Πατέρας ἱερὰ σοφία τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τοῦ Ἱερέως οἰκοδομεῖ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀφ' οὗ τοιούτους καταστήσῃ ποιμένας εἰς τὰ διάφορα ποιμνία τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ, εὐκολὰ διὰ μέσου τούτων, συνεργούσης ἄνωθεν τῆς θείας δυνάμεως, διατηρεῖ τὰ λογικὰ τοῦ Χριστοῦ πρόβατα ἐφ' ὧν ἄρχει, πεφυλαγμένα ἀπὸ τὰς ὄρμας τῶν λύκων καὶ τῶν ἄλλων θηρίων ὅπου δαιτιῶνται εἰς τοὺς δρυμοὺς τῆς κακοδοξίας καὶ τῆς αἰρέσεως. Ἐξ αὐτῶν ἠμπορεῖ νὰ πέμπῃ τινὰς καὶ μέσα εἰς τοὺς εἰρημένους δρυμοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους τὰ ἄγρια ταῦτα θηρία ἐμφωλεύουσι, καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν νὰ ἡμερώσῃ. Θέλει τοὺς ἀποστέλλει ὅμως, ὄχι ὡς θηρία κατὰ θηρίων ἀλλὰ καθὼς ἐξαπέστειλεν ὁ Κύριος ἡμῶν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἀποστόλους, ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· ὄχι μὲ ὄπλα καὶ μὲ βασανιστήρια, ἀλλὰ μὲ λόγον καὶ μὲ παράκλησιν· ὄχι μὲ δύναμιν καὶ μὲ ἐξουσίαν νὰ καταδυναστεύσουν, νὰ διασπαράξουν, καὶ νὰ διαρπάσουν, ἀλλὰ μὲ ἐντολήν καὶ παραγγελίαν νὰ μὴ βαστοῦν οὔτε ράβδον οὔτε πήραν· οὔτε ράβδον διὰ νὰ κτυποῦν, οὔτε πήραν διὰ νὰ σακκιάσουν. Ἐνωπλισμένους μόνον θέλει τοὺς στέλλει μὲ τὴν εὐσέβειαν εἰς τὴν ψυχὴν, μὲ τὸν ζῆλον εἰς τὴν καρδίαν, μὲ τὰ ἱερὰ βιβλία εἰς τὸ στῆθος, μὲ τὸν θεῖον νόμον εἰς τὸ στόμα, μὲ τὰ δάκρυα εἰς τὰ ὄμματα, μὲ τὰς ἐναρετους πράξεις καὶ ἀγαθοεργίας εἰς τὰς χεῖρας, ἀκολουθῶν

τὸ παράδειγμα Ἰωσαφάτ τοῦ ἀγαθοῦ Βασιλέως Ἰούδα.
 α Καὶ ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἀπέστειλε
 α τοὺς ἡγουμένους αὐτοῦ... καὶ μετ' αὐτῶν οἱ Λευῖται....
 α καὶ ἐδίδασκον ἐν Ἰούδα· καὶ μετ' αὐτῶν βίβλος νόμου
 α Κυρίου καὶ διήλθεν ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐδίδα-
 α σκον τὸν λαόν. (Β'. Παραλ. Κεφ ΙΖ'. 7.8.9.)

Ὁ τοιοῦτος ζῆλος ὅταν μὲ τοιαῦτα μέσα καὶ μὲ τοιού-
 τους τρόπους ἐνεργεῖ, εἶναι πάντως ζῆλος μετὰ κρίσεως,
 καὶ διὰ τοῦτο ἐνθεος καὶ θεοφιλής. Πλὴν ἡ κρίσις τοῦ
 βασιλικοῦ ζήλου εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέχη καὶ εἰς ἄλλας
 τινὰς περιστάσεις τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς περὶ τῆς
 θρησκείας διαφορὰς πρέπει νὰ παρατηρῇ. Εὐρίσκονται,
 λόγου χάριν, εἰς τὸ Βασιλεῖον αὐτοῦ Ἔθνη διάφορα ἄνω-
 θεν καὶ ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰ σκότη τῆς ἀσεβείας πλανώμενα, ἢ
 ἐκ μακροῦ τοῦ χρόνου εἰς τὴν ἀπάτην παρασυρέντα τινὸς
 αἰρέσεως· καὶ ὁ Βασιλεὺς αὐτοῦς τοὺς λαοὺς τοιοῦτους τοὺς
 εὖρε, καὶ τοιοῦτους τοὺς ἐπαράλαβεν ἀπὸ τῶν προγόνων
 καὶ προκατόχων αὐτοῦ, οἵτινες ἢ ἀμέριμνοι εἰς τὰ τῆς εὐσε-
 βείας δὲν ἐφρόντισαν, ἢ φροντίσαντες δὲν ἐδυνήθησαν νὰ
 τοὺς καταπέισουν, καὶ νὰ τοὺς ἐπιστρέψουν. Ἄλλως: συνα-
 σεβῶν τὴν μετὰ τοῦ ἔθνους ὄλου καὶ ὁ Βασιλεὺς, ἀλλ' αὐτὸς
 μὲν ἄνωθεν φωτισθεὶς ἀνοίξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς εἰς
 τὴν ἀληθινὴν θεοσέβειαν, τὸ ἔθνος ὁμῶς ἔμεινεν ἐπιμόνως
 εἰς τὴν προτέραν τύφλωσιν, καὶ τρόπος δὲν ἔγινε νὰ μετα-
 κινήθῃ ἀπὸ τὸ βαθύ σκότος. Ἄλλως: ὁ ἤδη βασιλεύων
 νόμῳ πολέμου κατακυριεύσας λαοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἑτεροπί-
 στους, ἐπὶ τοιαύτῃ συνθήκῃ τῶς τοὺς ἀποκατέστησεν ὑπὸ
 τὸ ἴδιον κράτος, ὥστε νὰ τοὺς ἔχη μὲν εἰς τὸ ἐξῆς ὑπεξου-
 σίους, καὶ νὰ τοὺς νομιζῇ εἰς τὸ πολιτικὸν πιστοὺς δούλους

καὶ ὑπηκόους, νὰ τοὺς ἀφίνη δὲ ὅμως εἰς τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν καὶ πίστεως τῆς προγονικῆς δόγματα πάντα ἀνενοχλήτους. Ἄλλως: ἀπὸ διαφορῶν θρησκευμάτων, λόγῳ συμμαχίας, ἢ ἐθελουσίῳ ἀμοιβαίας συνθήκης, ἢ διαθήκης, ἢ κλήρου, ἢ ἄλλως ὑπωσῶν, ἐκ δύο ἢ πλειόνων ἐπικρατειῶν πολλάκις ὁ χρόνος ἐγέννησε καὶ ἐσύστησε ἐν καὶ τὸ αὐτὸ κράτος, τοῦ ὁποίου σύμφωνα μὲν εἶναι τὰ μέλη καὶ ὁμόπνοα κατὰ τὸ δικαίωμα τὸ πολιτικόν, διάφωνα δὲ καὶ ἀντίπνοα κατὰ τὸ σέβας, ἢ τὸ δόγμα τῆς πίστεως. Ἄλλως: ἐξ ἀλλοτρίας θρησκείας ἢ δόξης, προσεδέχθη ὁ Βασιλεὺς φαιμιλιῶν πλῆθος, ἐξ ἐνός ἢ πολλῶν τόπων μεταναστεύσαν, καὶ ἔδωκεν αὐταῖς νὰ ἔχουν εἰς τὰς ἑαυτοῦ χώρας ἐν πάσῃ ἀδείᾳ καὶ ἀνέσει τὸν συνοικισμόν, καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν πάντα τὰ δίκαια καὶ προνόμια, ὅσα καὶ τὸ λοιπὸν ὑπήκοον. Τούτων ἀπασῶν τῶν ὑποθέσεων, ἂν ὁ λόγος δὲν ἔσπευδεν εἰς τὸ τέλος, εὐκόλον ἦτον νὰ φέρωμεν ὄχι μόνον παλαιὰ ἐκ τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ γῆς καὶ πρώην συμβάντα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ καθ' ἡμᾶς ἐτι ζῶντα τὰ παραδείγματα. Ὅταν οὖν καθ' ἐν τι τῶν ὑποτεθέντων παραδειγμάτων, εὐρίσκεται φιλοχωρῆσαν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ τὸ τῆς ἑτεροθρησκείας κακόν, τί πρέπει τότε νὰ κάμῃ ὁ πιστὸς καὶ ὁ εὐσεβὴς Βασιλεὺς; καὶ πῶς ἔχει νὰ διευθύνῃ τὸν ζῆλον του; Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἡμέρως καὶ εἰρηνικῶς καὶ φιλανθρωπικῶς, δι' ἄξιοπρεπῶν Διδασκάλων καὶ Κηρῶν, πρέπει νὰ προβάλλῃ εἰς τοὺς ἑτεροδοξοῦντας τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, ἐν πάσῃ ἐπιεικείᾳ, καὶ πραότητι. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνοι ἀκούσαντες μὴ παραδεχθῶσι τὸν λόγον, κατ' ἐμὴν κρίσιν ὑπόλοιπον ἄλλο εἰς τὸν Βασιλέα δὲν μένει, πᾶρεξ τὸ νὰ ὑποφέρῃ καὶ αὐτὸς μακροθύμως καὶ ἀνεξιθρήσκως μέσα εἰς τὰ ὅρια τῆς ἀγίας γῆς τοὺς Γαθαωνίτας: διατηρῶν αὐτοῖς καὶ δια-

σώζων ἀκριβῶς καὶ πιστῶς ἀπαράβατους καὶ ἀκινήτους ὡς ἱεράς, ἐκείνας τὰς συμβάσεις, τὰς ὁποίας ἢ αὐτὸς μετ' αὐτῶν συνεφώνησεν, ἢ ἀπὸ τούτων πρὸ αὐτοῦ διεδέχθη συμπρωνημέναις καὶ στερεωμέναις. Τόσον μόνον, ὅτι πρέπει νὰ προσέχη ὁ ζηλωτὴς Βασιλεὺς εἰς τοὺς τοιοῦτους, καὶ νὰ τοὺς παραφυλάττη, μήπως αὐτοὶ μένοντες στερεοὶ καὶ ἀμετακίνητοι εἰς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν δὲν ἐφρυσυγάζουσιν, ἀλλὰ μὲ τρόπους διαφόρους, ἢ φανεροὺς ἢ κρυφίους, ἐπιβουλεύονται τὴν εὐσέβειαν, καὶ ἐπιμελοῦνται νὰ σύρουν καὶ ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους εἰς τὴν κακοδοξίαν ἐαυτῶν προσηλύτους· νὰ προσέχη μήπως ἢ μὲ πανουργίας καὶ μὲ σοφίσματα, ἢ μὲ ἀπατηλὰς ἐπαγγελίας καὶ ὑποσχέσεις δελεάζουν τοὺς ἀπλουστέρους· νὰ προσέχη μήπως ἢ συγγράφοντες, ἢ ὁμιλοῦντες, καταχέουσι κατὰ τοῦ ὀρθοῦ δόγματος διαβολὰς, καὶ ὕβρεις, καὶ βλασφημίας, κτ. εἰς τοιαύτας περιστάσεις, ὡς θρασεῖς καὶ τολμηροὺς, ὡς ἀθρητὰς καὶ παραβάτας τῶν συνθηκῶν, ὡς ὑπεραίροντας τὰ ὄρια εἰς τὰ ὑποῖα νὰ μένουν ἐτάχθησαν, ὡς στασιαστὰς καὶ ταρχοποιούς, καὶ ἀνατροπείας τῆς κοινῆς εἰρήνης, δύναται ὁ βασιλεὺς ὄχι μόνον κηδεμονικῶς, πρὸς ἐμπόδιον τῆς τοῦ κακοῦ μεταδόσεως, τοὺς ἑτεροθρήσκους νὰ τοὺς συστείλῃ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πρεπούσας παιδείας, κατὰ νόμον νὰ τοὺς ὑποβάλλῃ. Ὅταν οἱ Γαβρωνῖται καταυθαδιάζονται καὶ ζητοῦν νὰ διαστρέψωσι τοὺς Ἰσραηλίτας, εἰ Γαβρωνῖται δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ ἀπολαμβάνωσι τὰς τῶν συμβιβασμῶν ἀδείας μέσα εἰς τὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ὄρια.

Πλὴν ἅς ἀλλάξωμεν τὴν ὑπόθεσιν. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι κόμμα νέον δυσσεβοῦς τινὸς αἵρέσεως καὶ κακοδοξίας, ἐγεννήθη πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐπικράτειαν, καὶ διεδόθη· ἢ ἤδη εὕρισκεται ἐν τῷ γίνεσθαι, καὶ προχωρεῖ κατὰ ἡμέ-

ρας, καὶ ἀπλώνεται ἢ ἀλιτήριός τις καὶ δυσσεβόφρων πε-
σὼν κατὰ Θεοῦ παραχώρησιν εἰς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ αὐτὸς
φρονεῖ καὶ κατεπαγγέλλεται, καὶ εἰς ἄλλους προβάλλει
καὶ διασπείρει λέγων, ἢ γράφων ἑτεροδιδασκαλίας τινάς,
ὅθεν εἶναι κίνδυνος νὰ εὐρεθοῦν ψυχαὶ ἀσθενεῖς καὶ εὐκολοὶ
εἰς συναρπαγὴν, νὰ πέσουν εἰς τὴν σαγήνην, ἢ νὰ καταπίουν
τῆς κακοφροσύνης τὸ δέλεαρ. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη πολὺ δια-
φέρει τῆς ἀνωτέρω. Εἰς ἐκείνας ὁ Βασιλεὺς τὸ πολὺ ἤμπορεῖ
νὰ ἀποστείλῃ Διδασκάλους καὶ Κήρυκας τοῦ λόγου ἀξίους
καὶ εὐκρίστους, νὰ ἐπιχειρισθοῦν ἂν εἶναι τρόπος μετὰ πά-
σης εὐμενείας νὰ κερδήσουν τοὺς πλανωμένους, καὶ νὰ τοὺς
ἐπιστρέψουν ἀπὸ τὴν πλάνην εἰς τὴν εὐσέβειαν ἂν ὅμως
δὲν ὑπακούσουν χρεωστεῖ, ὡς εἴρηται, νὰ μένη πιστὸς εἰς
τὰς μετ' ἐκείνων προγενομένας συμβάσεις, νὰ διατηρῇ ἀ-
παραβάτως τὰ ἐκείνων προνόμια, καὶ νὰ διασώζῃ ἀσφαλῆς
καὶ ἀτάραχον καὶ ἀνενόχλητον, καὶ πάσης ἐπηρείας ἀνώ-
τερον αὐτῶν τὸ πολίτευμα· ἐκτὸς εἰμὴ (καθὼς καὶ τοῦτο
ἐσημειώθη) ἐκεῖνοι γένοιν οἱ ἐπηρεασταὶ καὶ στασιασταί,
ὅθεν ἐκπεσόντες τῶν προνομίων, καθίστανται ἀφ' ἑαυτῶν
ὕπευθοι. Εἰς ταύτην ὅμως τὴν ὑπόθεσιν τὴν ἄλλην, ὁ
τὴν ἐξουσίαν ἔχων χρεωστεῖ γενναίως καὶ μετὰ ζήλου νὰ
ἀντισταθῇ, καὶ ἂν εἶναι δυνατόν, εὐθύς αὐτὰς τοῦ κακοῦ
τὰς ἀρχὰς νὰ στήσῃ, εἰδὲ μὴ, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδον
καὶ τὴν αὐξήσιν, καὶ νὰ ἀγωνισθῇ ἰσχυρῶς, ἕως οὗ νὰ
ἀποκόψῃ ριζόθεν τὴν κακὴν βλάστην, διὰ νὰ μὴ ἀδρυνθῇ,
καὶ καρποφορήσῃ ψυχικὸν ὄλεθρον. Εἰς ἐκείνους τοὺς πρῶ-
τους τόπον ἔχει μόνη ἡ παραινέσις καὶ ἡ πρόσκλησις, ὅταν
ζῶσιν ἀτάραχος καὶ ἀστασιάστως εἰς τοὺς δευτέρους τού-
τους, καὶ αὐτὴ μόνη ἡ διαστροφή τῆς ψυχῆς, καὶ αὐτὴ
μόνη ἡ ἐπαγγελία τῆς καινοτομίας τοῦ δόγματος ὑπεύθυνος

ούσα, απαιτεῖ καὶ πλέον τι τῆς ψιλῆς παραινέσεως, απαιτεῖ ἐλέγχους σφοδρούς καὶ κύστηράς τὰς ἐπιτιμήσεις, ἕως οὐ ἐπιστραφοῦν καὶ δεῖξουν ἀληθινὴν τὴν διόρθωσιν. Πρὸς τούτους ἂν δὲν ἔχη δύναμιν ἢ πειθῶ νὰ τοὺς μεταστήσῃ ἀπὸ τὸ δυσσεβὲς φρόνημα, εὐλογος καὶ δικαία εἶναι ἡ πειθανάγκη. Κατὰ τούτων ἡ ἀκοινωνησία, ὁ ἀφορισμός, τὸ ἀνάθεμα, καὶ ὅσα τοιαῦτα τῆς Ἐκκλησίας κανονικὰ ἐπιτίμια· ἔπειτα ἀνίσως καὶ αὐτὰ ἀδρανῆ φανοῦν καὶ ἀνίσχυρα, κατὰ τούτων καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ ἡγεμόνες ἐξοπλίζονται μὲ ζῆλον ἔνθεον. Καὶ πρῶτον μὲν τοὺς ἀρπάζουσιν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὄργανα καὶ τὰ μέσα δι' ὧν ἡ πλάνη στηρίζεται καὶ κραταιοῦται· τοὺς περιτρέπουσιν, ἂν τύχη, τὰ μικρὰ τεμένη, τοὺς συντρίβουσιν τὰς βεβήλους τραπέζας, τοὺς ἀπαγορεύουσι τὰς παρανόμους συναξεῖς, τοὺς ἐμποδίζουσι τὰς δυσσεβεῖς τελετάς, τοὺς κατακαίουσι τὰ κακόδοξα καὶ βλάσφημα βιβλία· εἶτα ἐπάνω εἰς ὅλα, ἐπιβάλλουσι καὶ εἰς τοὺς ἀνόητους θρησκευτάς τοὺς ἰσχυρογνωμονοῦντας καὶ ἐπιμένοντας εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀνοιαν, ἀτιμίας, δεσμά, ἐξορίας, καὶ τὰ παρόμοια· καὶ μάλιστα ὅταν οὗτοι εἶναι ἐκ τῆς τάξεως τῶν πλανώντων καὶ ὄχι τῶν μόνον πλανωμένων· ὄχι μόνον ὀπαδοὶ τυφλοὶ καὶ ἀκόλουθοι, ἀλλ' ἡγεμόνες τῆς πλάνης, καὶ ἀρχηγοὶ, καὶ προστάται καὶ κήρυκες.

Ὁ Ἄρχων, (ὡς ὁ ἀνωτέρω Γάλλος ἐδίδασκε τὸν ἑαυτοῦ Βασιλέα· Βιβλ. Ζ'. Ἄρθ. Γ'. Προτ. Θ'.) πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπικρατείᾳ, ὅσῃν ἔχει ἐξουσίαν καὶ « δύναμιν πρὸς ἐξαφανισμόν τῶν ψευδῶν θρησκειῶν. Οὕτως α ὁ Ἄσά (λέγει), οὕτως ὁ Ἐζεκίας, οὕτως ὁ Ἰωσίας, κατε-
« λέπτυναν εἰς κονιορτὸν τὰ εἰδωλα τὰ ὅποια οἱ ὑπ' αὐτοὺς
« λαοὶ ἐθεράπευον. Οὐδὲν τούτοις ἐχρησίμευσεν, ὅ τι ἦσαν

« ἐγκαθιδρυμένα ὑπὸ τῶν Βασιλέων. Κατηδάφισαν ἐκείνοι
 « καὶ τοὺς Ναοὺς καὶ τὰ θυσιαστήρια, συνέτριψαν τὰ σκεύη
 « τὰ πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν, κατέκαυσαν τὰ ἱερὰ ἄλση,
 « ἐξωλόθρευσαν τοὺς θυσιαστάς καὶ τοὺς μάντις, καὶ ἐκα-
 « θάρισαν τὴν γῆν ἀπὸ ὅλας τὰς τοιαύτας ἀκαθαρσίας. Ὁ
 « ζῆλος ἐκείνων οὐκ ἐφείσατο οὔτε τῶν ἐν ἀξιώμασι σεβα-
 « στῶν, οὔτε τῶν αὐτοῖς πλησιεστάτων κατὰ συγγένειαν,
 « οὔδὲ αὐτῶν τῶν ἱερῶν καὶ σεπτῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια
 « ὁ λαός, κατὰ ψευδῆ τινὰ λατρείας νόμον, δεισιδαιμόνως
 « ἐκακομεταχειρίζετο. » (Ὅρα Γ'. Βασιλ. Κεφ. ΙΕ'. Καὶ
 Δ'. Βασιλ. Κεφ. ΙΗ'. καὶ Κεφ. ΚΙ'. Καὶ Β'. Παραλ. Κεφ.
 ΙΔ'. καὶ Κεφ. ΙΕ'. καὶ Κεφαλ. ΛΔ'. « Ὁ Ἀσά ἐγύμνωσε
 « καὶ τὴν ἑαυτοῦ μητέρα Μααχά τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀβεσ-
 « σαλώμ ἀπὸ τοῦ ἀξιώμα τοῦ ὁποῖον διατείνεται νὰ ἔχη, προ-
 « εδρεύουσα εἰς τὴν θεραπείαν μιᾶς ἀκαθάρτου καὶ ἀσέμνου
 « θεᾶς· καὶ διὰ νὰ τὴν παιδεύσῃ διὰ ταύτην αὐτῆς τὴν
 « ἀσέβειαν, ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἀπογυμνώσῃ, καὶ ἀπὸ αὐτὰ
 « τὰ παράσημα τῆς βασιλείας. (Ὅρα Γ'. Βασιλ. Κεφ. ΙΕ'.
 « καὶ Β'. Παραλ. Κεφ. ΙΕ'). Ἐφυλάττετο εὐλαβῶς ὁ χάλ-
 « κινος ἐκεῖνος ὄφιν τὸν ὁποῖον ὁ Μωϋσῆς εἶχε στηλώσῃ ἐν
 « τῇ ἐρήμῳ ἐκ θείου κελεύσματος. Ὁ τοιοῦτος ὄφιν, ὅς τις
 « ἦτον ἕνας τύπος τοῦ Ἰησοῦ χριστοῦ (Ἰωάν. Κεφ. Γ'.) καὶ
 « ἕνα ὑπόμνημα τῶν θαυμασίων τὰ ὅποια ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ
 « ἐτέλεσεν, (Ἀριθμ. Κεφ. ΚΑ'.) ἦτον ἐν πολῦτιμον κειμή-
 « λιον εἰς ἅπαντα τὸν λαόν· ἀλλ' ὁ Ἐζεκίας δὲν ἔλειψε νὰ
 « τὸν καταλεπτύνῃ (Δ'. Βασιλ. Κεφ. ΙΗ'.) καὶ ἔδωκεν εἰς
 « αὐτὸν τὸν ὄφιν καὶ μίαν ὀνομασίαν ἐξευτελισμοῦ καὶ πε-
 « ριφρονήσεως) (καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν Νεεσθάρ· τὸ ὁποῖον
 « κατὰ τὴν δύναμιν τῆς Ἑβραϊκῆς φωνῆς ἄλλο δὲν σημαίνει,
 « πᾶρεξ μικρὸν κομμάτιον χαλκοῦ, ἢ μετᾶλλου· οἷον εἶπεῖν

μεταλλίδιον ἢ χαλκάριον·) διατί ὁ λαὸς ἐτίμησε τὸν ὄφιν ἐκείνον ὡς ἀγαθόν, καὶ προσέκαυσε εἰς αὐτὸν καὶ θυμίαμα. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ρηθεὶς Συγγραφεὺς ἐκ τῶν Γραφῶν ἀπαντα προχειρίζεται διδάσκων τοὺς Βασιλεῖς, ὅτι χρέος ἔχουσι καὶ αὐτοὶ νὰ ἐνδύωνται ζῆλον ἐνθερόν τε καὶ ἐνθεον, ὅταν μάθωσιν ὅτι ἐπιπολάζουσιν εἰς τὰ ὅρια τῆς Βασιλείας ὑποῦ εἰς αὐτοὺς ἐνεχείρισεν ὁ Θεός, διάφορα ἀντίθεα καὶ δυσσεβῆ θρησκευματά.

Ἄλλὰ πότερον ἐξεστὶ κατὰ τῶν θρησκευόντων τὰ τοιαῦτα νὰ γυμνῶνῃ ὁ εὐσεβὴς Βασιλεὺς καὶ τὸ ζῆφος; πρέπει νὰ τοὺς παραδίδῃ εἰς δριμυτάτας σωματικὰς βασάνους, καὶ τὸ τελευταῖον καὶ εἰς θάνατον, ὅταν ἄλλο ἐγκλημα εἰς αὐτοὺς δὲν εὐρίσκη παρά ψιλὴν καὶ μόνην τὴν περὶ τὴν εὐσεβείαν σκότωσιν; ὁ Συγγραφεὺς τοῦτο φαίνεται νὰ τὸ κρίνῃ εὐλόγον καὶ πρέπον. (α'). Ὅθεν προβάλλει καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰωσίου, ὃς τις οὐ μόνον τὰ ἄλλα κατέκοψε, καὶ τὰ θυσιαστήρια κατέσκαψεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς θυσιαστάς ἐν αὐτοῖς κατέκαυσε καὶ τοὺς μάντις· (Δ'. Βασιλ. Κεφ. ΚΓ'. 5. 20.). Προβάλλει καὶ τὸ τοῦ Ἰοῦ ὃς τις ἐθανάτωσε τοὺς ψευδοπροφήτας τοῦ Βάαλ (Δ'. Βασιλ. Κεφ. Γ'. 26. 26. 30.) μιμηθεὶς τὸν ζηλωτὴν Ἠλίαν. (Γ'. Βασιλ. ΙΗ'. 40.). Προβάλλει τέως καὶ τὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ὃς τις κατὰ τῶν κινούντων βλάβημα χεῖλη ἐναντίον τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰσραὴλ ἐκήρυξε θάνατον. (Δανιὴλ Κεφ. Γ'. καὶ Δ'. καὶ ΚΖ'.) Εἰς ἐπιβεβαίωσιν δὲ τῆς γνώμης ταύτης ἐπιφέρει (Αὐτ. αὐτ. Προτ. Γ.) καὶ τὸ τοῦ Παύλου, τοῦ ἐν τῇ πρὸς Ρωμ. Κεφ. ΙΓ'. περὶ τοῦ βασιλέως λέγοντος, ὅτι « Θεοῦ « διάκονος ἐστὶ σοι εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἐὰν τὸ κακὸν ποιῆς « φοβοῦ, οὐ γὰρ εἰκὴ τὴν μάχαιραν φορεῖ Θεοῦ γὰρ διά-

α κonos ἐστίν, ἐκδικος εἰς ὀργήν τῶ τὸ κακὸν πράσσοντι.
 α Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ λόγον τινὰ προσθέτει, ὡς ἐκ τῶν πα-
 α ρακολουθούντων ἀτοπημάτων· ἐπειδὴ λέγει : Ἄλλεοτρό-
 α πως ἔπρεπε νὰ ὑποφέρονται ἐν πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις, καὶ
 α ἐπὶ πάσης τῆς Ἐπικρατείας, ἢ Εἰδωλολατρεία, ὁ Μωα-
 α μεθισμός, ὁ Ἰουδαϊσμός, καὶ πᾶσα ἄλλη ψευδοθρησκεία·
 α καὶ ἡ βλασφημία, καὶ αὐτὸς ὁ ἀθεϊσμός, καὶ τὰ βαρύ-
 α τερα ἐγκλήματα ἔπρεπε νὰ μένουν τὰ πλέον ἀτιμώ-
 α ρητα.

Ἄλλ' ἐγὼ τὸν Ἄνδρα (Σοφὸν ἄλλως ὑπερφυῶς τὰ τοι-
 αὔτα, καὶ φωστῆρος τάξιν παρὰ τοῖς Γάλλοις ἐπέχοντα·)
 τὸν ἤθελον πλέον ἀκριβῆ εἰς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἐπεθύμουν
 ἂν ἦτον τρόπος, νὰ εἶχε προβάλη μὲ περισσοτέραν εὐκρίνειαν,
 καὶ μετὰ τινος διαστολῆς τὸν σκοπὸν του. Τὸν Ἑλληνισμὸν
 (παρακαλῶ), τὸν Ἰουδαϊσμὸν, τὸν Μωαμεθισμὸν, (καὶ ὁ-
 μοίως κατὰ τὸ ἀκόλουθον καὶ τὰς ἄλλας θρησκείας καὶ
 αἱρέσεις, ὅταν ἄνωθεν, ἢ ἐκ συνθήκης εὐρεθοῦν στερεωμέναι
 εἰς τὸ βασιλείον·) ποῖος ποτέ νόμος ὑποχρεώνει Χριστιανὸν
 Βασιλέα, νὰ ἐκχέῃ ἀνθρωπίνων αἱμάτων ποταμούς, διὰ νὰ
 τοὺς ἐξαλείψῃ; μᾶλλον δέ, ποῦ ὅλως συγχωρεῖ ὁ γλυκύ-
 τατος τοῦ Εὐαγγελίου νόμος τὸν τυραννικὸν διωγμὸν κατὰ
 τῶν ἀπίστων, καὶ τῆς μαχαίρας τὴν μεταχείρησιν; Γρη-
 γόριος ὁ Ῥώμης ὁ Μέγας δὲν εἶχε βέβαια τοιαύτην γνώ-
 μην ὅταν ἔγραφεν (Βιβλ. Α'. Ἐπιστ. 45·) *adhibendus est*
Sermo Judaeis convertendis, qui errorum in ipsis spinas
urere debeat, et praedicando, quod in his tenebrescit, il-
luminet. α Πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα τὸν λόγον εἰς ἐπι-
 α στροφήν τῶν Ἰουδαίων, τὸν διὰ τοῦ κηρύγματος κατα-
 α φλέγοντα μὲν τὰς ἐν αὐτοῖς ἀκάνθας, διαφωτίζοντα δὲ

α τὸ ἐν αὐτοῖς σκοτιζόμενον. Ἄλλ' οὔτε τοιαύτην γνώμην εἶχεν ὁ μελίρρους παρά τοῖς Δυτικοῖς Βερνάρδος, καὶ παρά τῷ Συγγραφεῖ πολλὰ ἀξιόπιστος, ὅταν (Ὅμιλ. ΕΔ'. τῶν εἰς τὸ Ἄσμα) περὶ τῶν Αἰρετικῶν ἔγραφεν: Haeretici capiuntur potius quam effugentur: dico non armis, sed argumentis, quibus refellantur errores eorum. α Οἱ αἰρετικοὶ α αἰχμαλωτιζέσθωσαν μάλλον, ἢ φυγαδευέσθωσαν· αἰχμα- α λωτιζέσθωσαν φημί, οὐχ ὄπλοις ἀλλ' ἀποδείξεσιν, αἷς ἂν α αἰ πλάναι αὐτῶν ἀπελέγχοντο. Καὶ (Ὅμιλ. ΞΣΤ'.) α Fides suadenda est non imperanda. α Πειθοῦς δεῖται ἢ α πίστις οὐκ ἐπιτάγματος.» Ἄν ὁ λόγος πάλιν εἶναι περὶ τῶν ἀναφυομένων ἤδη Αἰρέσεων, ὁ Βασιλεὺς χρέος ἔχει (ἀφ' οὗ ἡ Ἐκκλησία ὡς εἶπομεν δὲν ἰσχύει νὰ θεραπεύσῃ) αὐτὸς μὲ τὴν ἐξωτερικὴν δύναμιν νὰ ἐμποδίσῃ τοῦ κακοῦ τὴν διάδοσιν, καὶ νὰ παιδεύσῃ μάλιστα τοὺς ἀρχηγούς καὶ πρωταιτίους μὲ τὴν ἀτιμίαν, μὲ τὴν γύμνωσιν, μὲ τὴν εἰρκτήν, μὲ τὴν ἐξορίαν, μὲ ἄλλους διαφόρους τοιοῦτους τρόπους· ἀλλὰ μὴ καὶ μὲ θάνατον, ὅταν ἐκεῖνα ἰκανὰ εἶναι νὰ στήσωσι τῆς δυσσεβείας τὴν πρόοδον; Ὁ ἀθεϊσμός ἐπὶ τούτοις, ἡ βλασφημία, ἡ ἱεροσυλία, φρικτὰ ἐγκλήματα, δὲν πρέπει νὰ μένουν ἀτιμώρητα, ἀλλ' ὑπάγονται εἰς ποινὰς φρικτὰς καὶ βαρεῖας κατὰ νόμον· αὐτὰ ὅμως, καθὸ εἶναι αὐθάδη καὶ τολμηρὰ γεννήματα τῆς θελήσεως, ὄχι καθὸ ἀρρωστήματα καὶ πλημμελήματα τῆς ἀσθενοῦς τοῦ λογικοῦ κρίσεως, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ προαιρηθῆται τὴν κακίαν, ὑπολαμβάνει μάλιστα ὅτι ἐνεργεῖ κατὰ ζῆλον, κατ' εὐσέβειαν, καὶ φαίνεται πεπεισμένη ὅτι πράττει καὶ κατορθοῖ τὸ χρέος τῆς. Ἐν κεφαλαίῳ, ὁ λόγος εἶναι περὶ ἑτεροπιστίας καὶ αἰρέσεως ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὄχι περὶ παρανομίας καὶ ἀνοσιουργίας· καὶ τὸ ζήτημα εἰς τοῦτο μόνον

στρέφει, ἂν εἰς τὸν χριστιανικὸν νόμον, εἶναι δεδομένον εἰς τοὺς εὐσεβεῖς Βασιλεῖς, νὰ κινοῦν διωγμὸν κατὰ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, καθὼς οἱ ἄπιστοι καὶ οἱ ἀσεβεῖς ἐκίνησαν διωγμοὺς τόσους καὶ τόσους κατὰ τῆς ἀμωμήτου τῶν χριστιανῶν πίστεως. Καὶ τοῦτο ἡμεῖς ἀρνούμεθα.

Ἡ Συγγραφεὺς πρὸς ὃν ἀντιδιατεινόμεθα, ἐπρόβαλε μεταξὺ τῶν ἄλλων τό, οὐ γὰρ εἰκῆ τὴν μάχαιραν φορεῖ, τὸ τοῦ Παύλου εἶναι ὅμως φανερὸν ὅτι εἰς ἐκεῖνο ὁ Ἀπόστολος δὲν ὁμιλεῖ περὶ τῆς διὰ ζήφους ποινῆς τῶν ἑτεροθρήσκων, καὶ τῶν ἀπίστων, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐξουσίας ἀπλῶς καὶ δυνάμειως τὴν ὁποίαν ἐνεχείρισεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς Ἡγεμόνας καὶ Ἀρχοντας, καταστήσας αὐτοὺς ὡς ἰδίους ὑπηρέτας καὶ διακόνους ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ νὰ παιδεύωσι, κατὰ δίκην τοὺς πονηροὺς καὶ ἀνυποτάκτους, τοὺς τὸ κακὸν πράσσοντας. Περὶ ὧν Ἡγεμόνων καὶ ὁ Πέτρος (ἐν Ἐπιστ. Β'. Κεφ. Β'.) α λέγει, ὅτι διὰ τοῦ Θεοῦ εἰσὶ πεμπόμενοι εἰς ἐκδίκησιν α μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν.

Οὔτε τὰ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προτεθέντα ὑπ' αὐτοῦ παραδείγματα δὲν δίδουσι εἰς αὐτὸν νὰ συμπεράνη βεβαίως, ὅτι αἱ σφαγαί, καὶ αἱματοχυσίαι κατὰ τῶν ἑτεροθρήσκων, εἶναι εἰς τοὺς Βασιλεῖς ἐπιτετραμμένοι ἐν τῷ νόμῳ τῆς χάριτος. Ὁ Θεὸς εἰς τὴν Παλαιάν ἐπαράγγειλε καὶ ἀμέσως ὁμιλῶντας εἰς τὸν Μωϋσῆν, καὶ ἐμμέσως διὰ τῶν Προφητῶν αὐτοῦ πολλάκις, νὰ ἐξολοθρεύσουν τὴν εἰδωλολατρειαν ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς κληροδοτηθείσης εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ γῆς, καὶ νὰ ἐξαλείψουν ἐν στόματι μαχαίρας τοὺς εἰδωλολάτραις· τοῦτο τὸ ἤξεύρομεν, καὶ μᾶς δίδει ἡ θεία Γραφή τὰς μαρτυρίας εἰς μυρίους τόπους· μὰ ἐπαράγγειλεν

αὐτός ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ἢ διὰ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν Νέαν Διαθήκην, ὅτι μὲ τὸ σπαθὶ νὰ κατατρέχουν καὶ οἱ τοῦ Χριστοῦ ἀκόλουθοι τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν ἀρεσιν ;

Ὁ Ἀβιά ἐκίνησε πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰσραήλ, ἀφ' οὗ αἱ δέκαφυλαὶ ἀποστατήσασαι ἀπὸ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ Ῥοβοάμ, καὶ ἀθετήσασαι τὴν πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῶν εὐσέβειαν, ἐλάτρευσαν μετὰ τοῦ Ἱεροβοάμ ὡς Θεοὺς τοὺς χρυσοῦς μύσχους (Β'. Παρὰλ. Κεφ. ΙΓ'). Ἀλλ' ὁ πόλεμος ἐκεῖνος ἦτον πόλεμος κατὰ τῶν Ἀποστατῶν, καὶ διὰ τοῦτο δίκαιος ἦτον πόλεμος κατὰ θεῖαν νεῦσιν καὶ ἐνδοσιν, καὶ διὰ τοῦτο θεοφιλής ὅθεν γέγραπται : καὶ Κύριος ἐπάταξε τὸν Ἱεροβοάμ καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν ἁρτίῳ Ἀβιά καὶ Ἰούδα.

Ὁ Ἐζηκίας πάλιν τριακοσίους σχεδὸν χρόνους μετὰ τὸ ἐπὶ Ῥοβοάμ σχίσμα, εἰδείξε θερμότερον ζῆλον κατὰ τῶν Ἀποστατῶν, καὶ ὄντας εἰς τὸν καιρὸν του εἰς ἄκραν ταπεινώσιν καὶ ἀδυναμίαν, ἠδύνατο εὐκολὰ ὁ εὐσεβὴς Βασιλεὺς, ἂν ἤθελε, νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ· ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς τοὺς ἐλεεινοὺς ἐκεῖνους τὴν βίαν· ἀλλὰ (καθὼς τὸ γνωρίζει καὶ τὸ ὁμολογεῖ ὁ αὐτὸς Συγγραφεὺς Ἐνθ. ἀνωτ. Πρωτ. Γ.) ἀπέστειλε Πρέσβεις εἰς ἅπασαν τὴν ἔκτασιν ἐκείνης τῆς Βασιλείας, ἀπὸ Βηρσαβεὲ ἕως Δάρ, καὶ τοὺς ἐπροσκάλεσεν, ἐλθόντας ποιῆσαι τὸ Φασέκ Κυρίῳ τῷ Θεῷ Ἰσραὴλ. (Β'. Παρὰλ. Κεφ. Α'). Καὶ (ἐκεῖνο τὸ ὅποιον παρασταίνει τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ Ἐζεκιῶ εὐμένειαν καὶ πρῶτητά) ἀγκαλὰ οἱ ἐν τῷ ὄρει Ἐφραΐμ, καὶ Μανασσῆ, καὶ Ζαβουλῶν, ἐγένοντο ὡς καταγελῶντες, τῶν Βασιλικῶν προσκλητικῶν γραμμάτων καταμωκώμενοι, δὲν ἐπαπα-

κινήθη ὅμως ἐκ τούτου νὰ τοὺς κακοποιήσῃ ὁ ἀγαθὸς Βασιλεὺς, ἀλλ' ὤκτειρεν αὐτοὺς καὶ κατηλέησεν, ὥσπερ ἀσθενοῦτας καὶ κακῶς πάσχοντας καὶ ἀφίνωντας τὸ βρος τοῦ βασιλικοῦ προσώπου, ὠμίλει πρὸς αὐτοὺς ὡς πατήρ, ὡς διδάσκαλος, ὡς ἱερεὺς, ὡς προφήτης· « Μὴ σκληρήνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς οἱ Πατέρες ὑμῶν. Δότε δόξαν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν, καὶ εἰσέλθετε εἰς τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ, ὃ ἠγάσασεν εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ δουλεύσατε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν, καὶ ἀποστρέψει ἀφ' ὑμῶν θυμὸν ὀργῆς· ὅτι ἐν τῷ ἐπιστρέψαι φειν ὑμᾶς πρὸς Κύριον, οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν, ἔσονται ἐν οἰκτιρμοῖς ἔναντι παντῶν τῶν αἰχμαλωτευσάντων αὐτοὺς· καὶ ἀποστρέψει εἰς τὴν γῆν ταύτην ὅτι ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀφ' ἡμῶν, ἐὰν ἐπιστρέψωμεν πρὸς αὐτόν.

Τελευταῖον ὁ Ἰωσίας βασιλεὺς ζηλωτῆς ὑπὲρ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀπαντας, προήγαγε τὸν ζῆλον εἰς τόσον, ὥστε ὁποῦ ἐπαρξάδωκεν εἰς τὰς φλόγας καὶ τοὺς θυμῶντας τῷ Βάαλ, καὶ τῷ Ἡλίῳ, καὶ τῇ Σελήῃ, κτ. (Δ. Βασιλ.Κεφ.ΚΙ' 5.) καὶ πάντα τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν· (Αὐτ. 20.). Ἀλλὰ πρῶτον εἰς τοῦτο πάντως ἐκινήθη ἐκ θεοῦ τινὸς ἐπιτάγματος· ἐπειδὴ πρὸ τετρακοσίων σχεδὸν χρόνων, ἐπὶ Ῥοβοάμ υἱοῦ Σολομῶντος βασιλείῳ Ἰούδα, καὶ Ἱεροβοάμ βασιλείῳ Ἰσραὴλ, εἶχε προφητευθῆ ἡ τοιαύτη τοῦ Ἰωσίου ἐκδίκησις, « Καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἐξ Ἰούδα . . . καὶ ἐπεκάλεσε « πρὸς τὸ θυσιαστήριον (τὸ ἐν Βαιθήλ τὸ παράνομον, ἐφ' ὃ « ὁ Ἱεροβοάμ ἐφειστήκει ἐπιθῦσαι·) ἐν λόγῳ Κυρίου, καὶ « εἶπε· Θυσιαστήριον, θυσιαστήριον, τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ « υἱὸς τίκτεται τῷ οἴκῳ Δαυὶδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ· καὶ

α θύσει ἐπὶ σέ τοὺς Ἱερεῖς τῶν θυσιῶν τῶν ἐπιθυόντων ἐπὶ
 « σέ, καὶ ὅσῳ ἀνθρώπων καύσει ἐπὶ σέ. κτ. (Γ'. Βασιλ.
 Κεφ. Π').) Ἐπειτα ὁ Ἰωσίας οὕτως ἐπαίδευσεν τοὺς ἀρχη-
 γοὺς καὶ προστάτας τῆς ἀσεβείας μόνους, τοὺς φθορεῖς καὶ
 λυμεῶνας τοῦ λαοῦ· καὶ τοῦτο πάλιν ὁ αὐτὸς Συγγραφεὺς
 τὸ ὁμολογεῖ (Αὐτ. Προτ. Γ.) λέγων ἐπὶ λέξει α ὁ Ἰωσίας
 « τόσον μόνον ἤρξισθη, τὸ θυσιαστήριον ἐκαῖνο κατέσπασε
 α τὸ ἐν Βαιθῆλ τὸ ὑψηλόν, ὃ ἐποίησεν Ἱεροβοάμ υἱὸς
 α Ναβὺτ . . . . καὶ γε πάντας τοὺς οἴκους τῶν ὑψηλῶν
 α τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι Σαμαρείας. Καὶ ἐν πόλεσι Μαρασ-
 α σῆ, καὶ Ἐφραῖμ, καὶ Συμεὼν, καὶ Νεφθαλί, (Δ'. Βασιλ.
 Κεφ. ΚΓ'. 15. 19. καὶ Β'. Παρ. κλ. Κεφ. ΛΔ'. 6.). α Ἄλλ'
 α ὅμως ἐσπλαγγνίσθη τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ δὲν ἐμετα-
 α χειρίσθη κατ' αὐτῶν τὴν βίαν, ἀλλ' ἐφρόντισεν νὰ τοὺς
 α ἐπιστρέψῃ μετὰ πραότητος καὶ ἐπιεικειᾶς, πρὸς τὸν Θεὸν
 α τῶν Πατέρων αὐτῶν, ἐπιταξίας ἰκετικᾶς εὐχᾶς καὶ δεή-
 α σεις, ὑπὲρ τοῦ καταλειφθέντος ἐν Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα.
 (Β'. Παρ. κλ. Κεφ. ΛΔ. 21.)

Ἄπο τὰ τοιαῦτα παραδείγματα τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς,
 εἰς τὰ ὁποῖα ἐνίοτε ἐνήργησε τὸ ζῆφος (καὶ τότε μάλιστα ἐκ
 θεοῦ νεύματος, καὶ κατὰ θεῖον ἐπίταγμα) μετὰ ὀργῆς
 πρὸς καταστροφὴν τῶν ἀσεβησάντων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον
 δὲ ἐδούλευσε τὸ βιβλίον τοῦ νόμου, καὶ ἡ διδασκαλία, καὶ
 τὸ κήρυγμα, καὶ ἡ προτροπή, καὶ ἡ παράκλησις μετὰ
 ἐπιεικειᾶς καὶ χρηστότητος πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν πλανω-
 μένων, οἱ Βασιλεῖς οἱ χριστιανοὶ ποῖον τρόπον πρέπει νὰ
 ἀκολουθοῦν ὡς θεοφιλέστερον ; τὸν τρόπον τῆς αὐστηρίας,
 ἢ τῆς ἡμερότητος ; Ὁ Συγγραφεὺς πρὸς ὃν ἀποτεινόμεθα,
 φαίνεται νὰ συμβουλεύῃ καὶ τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλον, α λέ-

α γων ὅτι οἱ τῶν χριστιανῶν Βασιλεῖς ἐμιμήθησαν τὰ πα-
 « ραδείγματα τῶν ἐξ Ἰούδα Βασιλέων, συγκιρνῶντες, κατὰ
 « τὴν χρεῖαν, τὴν αὐστηρότητα μὲ τὴν συγκατάθεσιν.
 « (Αὐτ. Προτ. Γ.) Ἐπειδὴ εἶναι τινὲς ψευδοθηρακεῖαι
 « (προσθέτει) τὰς ὁποίας πρέπον ἐνόμισαν νὰ ἐξορίσουν ἀπὸ
 « τὰς Ἐπικρατείας αὐτῶν μὲ ποινὴν θανάτου.

Ἄλλὰ διατί τινὲς, καὶ ὄχι ὅλοι αἱ ψευδοθηρακεῖαι δὲν
 ἐκρίθησαν οὕτως ἔνοχοι; ἔπειτα καὶ τίνες; αἱ ἀνέκαθεν
 στερεωμένοι, καὶ κατὰ τὰ πολιτικά δικαιώματα ἀποδεχθεῖ-
 σαι, ἢ αἱ πρόσφατοι καὶ νεοκρῖ καὶ ἀρτίως ἀναφύμενοι;
 καὶ αἱ εἰρηνικαὶ καὶ ἡσυχαι, ἢ αἱ ταραχώδεις καὶ στασιάζουσαι;
 Καὶ πάλιν τίνες καὶ οἱ Βασιλεῖς; Θεοφιλεῖς καὶ
 φιλοδίκαιοι καὶ ἡμεροὶ καὶ φιλόανθρωποι, ἢ θηριώδεις καὶ
 βίαιοι καὶ τυραννικοὶ, τῶν ὁποίων περισσότερον εἰς φυγὴν,
 παρὰ εἰς τύπον μιμήσεως ἐν ταῖς ἱστορίαις προβάλλονται
 τὰ ὀνόματα; ἐμβριθεῖς καὶ συνετοὶ καὶ συλλογιστικοὶ, ἢ
 ἀπλοῖκοι τινες καὶ εὐήθεις, καὶ ὑπὸ τῶν περὶ αὐτοὺς εὐκό-
 λως παρακρουόμενοι; « Καὶ τελευταῖον ἐκεῖνο ὅπου λέγει,
 α ὅτι οἱ ὁποιοὶδήποτε Βασιλεῖς ἐκεῖνοι πρέπον ἐνόμισαν νὰ
 « ἐξορίσουν τὰς τινὰς ψευδοθηρακεῖας μὲ ποινὴν θανάτου
 πῶς μὲ ποινὴν θανάτου; καταδικάσαντες ἐνίους, ἢ πολ-
 λούς; τοὺς ἀρχεκάκους, ἢ τὸ ὅλον πλῆθος, καὶ ἐκείνους,
 ἐπιμένοντας κατὰ τῶν Βασιλικῶν θεσπισμάτων εἰς τὸ νὰ
 ἀγωνίζωνται νὰ κηρύττουν καὶ νὰ διαδίδουν τὴν δυσσέβειαν,
 ἢ καὶ συστελλομένους καὶ ἡσυχάζοντας; Πάντα ταῦτα
 χρειάζονται βέβαια μίαν λεπτὴν καὶ ἀκριβολόγον διαστο-
 λὴν πρὸ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα ψήφου εἶναι ἀναγκαῖα μίαν
 μεγάλην διάσκεψιν; καὶ ὅταν ὁ λόγος εἶναι περὶ ζωῆς καὶ
 θανάτου, καὶ ἡ μεγαλύτερη σκέψις δὲν εἶναι ποτὲ περιττή.

Ἄλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων ἠθέλησε νὰ διαστείλῃ καὶ νὰ διασαφήσῃ (ὡς κατὰ τὴν πολυμάθειαν αὐτοῦ καλῶς ἠδύνατο.) ὁ σοφὸς Συγγραφεὺς. Ὁμοιάζει, δὲν ἤξεύρω πῶς, εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν νὰ στενοχωρῆται ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὔτε τί ἐγκρίνει διωρισμένως δὲν ἀποτολμᾷ νὰ εἰπῇ, οὔτε τί ἀποδοκιμάζει δὲν θαρρεῖ νὰ δηλοποιήσῃ. Ὅθεν οὔτε σιγᾷ, οὔτε λέγει· διατί; ἐγὼ ὑπολαμβάνω ὅτι ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ. Τῆς Ἰγκυζιτιῶνος τὸ Βῆμα τὸ ἱερόν καὶ φρικτὸν ἐπὶ πολὺ ἄναψε πανταχοῦ τὰς πυράς, καὶ ἐστήλωσε τὰς ἀγχόνας. Αἱ κοιλάδες τῶν Ἀλπεων ἐφάνησαν αἱ κοιλάδες τοῦ κλαυθμῶνος. Τὰ ἐσπερινὰ τοῦ Ἀγ. Βαρθολομαίου ἔφερον ἐν μέσῳ σκιάς θανάτου ὀλοκλήρους λαούς. Ἡ Γαλλία ἐκ πολλοῦ εἶχε περιλιμνασθῆ ἀπὸ ἀνθρώπινα αἷματα, καὶ μετὰ τόσους ἐμφυλίους πολέμους, ὁποίους εἶχεν ἀνάψῃ μὲ σφοδράς πνοάς ὁ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας δῆθεν ἀδιάκριτος ζῆλος, ὁ διωγμὸς ἐτι τῶν Οὐγονότων ἴσχυε καὶ ἐκραταιοῦτο καὶ κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἐν αἷς οὗτος συνέγραφεν (έ.) Αὐτὸς οὗτος ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καὶ Ἐπίσκοπος εἰς τὸν χαρακτῆρα, καὶ Γάλλος τὸ γένος, πῶς ἠδύνατο ἐλευθέρως νὰ κατακρίνῃ ἐκεῖνο ὅπου καὶ τῆς Ρώμης οἱ Πάπαι, καὶ τῆς Γαλλίας οἱ Βασιλεῖς ὡς εὐλογον ἐνομοθέτου, καὶ ὡς Θεοφιλῆς ἐπρατταν, διὰ νὰ μὴ εἰπῶ μὲ πᾶσαν ὀρμὴν, ἅς εἰπῶ μὲ ὅλην τὴν σπουδὴν καὶ προθυμίαν καὶ ἐπιμέλειαν; Μὰ πάλιν ὁ Ἐπίσκοπος καὶ ὁ Γάλλος, ὁ αὐτὸς καὶ φρόνιμος καὶ σοφός, καὶ τῶν Συνοδικῶν ὄρων καὶ κανόνων, καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διατυπώσεως ὄχι ἀπαίδευτος, πῶς ἐδύνατο ὅλως δι' ὅλου νὰ ἀναπαυθῆ εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἔβλεπε σαφῶς ἀντιπίπτον εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ εἰς τὸν γλυκύν καὶ ἡμερον νόμον τοῦ Εὐαγγελίου τῆς χάριτος; Διὰ ταῦτα θλιβόμενος καὶ στενοχωρούμενος καὶ ἀπὸ

τὰ δύο μέρη, ἀφ' οὗ συντόμως ἔβαψε τὸν κάλαμον εἰς τὸ αἶμα, τὸν βάπτει ἐφεξῆς εἰς τὸ ἔλαιον, καὶ ἐκεῖνος ὁποῦ ἐπρόβαλε τὴν αὐστηρότητα, συσταίνει ἀκολούθως τὴν συγκατάρθασιν. Ἐγὼ δὲν εὐρίσκω τρόπον ἀρμοδιώτερον νὰ δώσω τέλος εἰς τὸ παρόν μου περὶ τῆς *Ἀνεξιθρησκείας Σχεδίασμα*, παρὰ μὲ τὸ νὰ παραστήσω ἀρπάζοντα τὴν μάχαιραν ἀπὸ τῆς χειρὸς τῶν χριστιανῶν Βασιλέων, αὐτὸν ἐκεῖνον ὅστις κατὰ τῶν ἑτεροθρήσκων καὶ ἑτεροδόξων μὲ τὴν μάχαιραν πρὸ μικροῦ τοὺς ἐνώπιλιζεν. Ἄς τὸν ἀκούσωμεν.

« Καὶ λοιπὸν ἀφίνωντας ἐκείνους ὁποῦ πρέπον ἐνόμισαν
 « νὰ ἐξορίσουν τινὰς ψευδοθρησκείας ἀπὸ τὰς Ἐπικρατείας
 « αὐτῶν μὲ ποινὴν θανάτου, ἐγὼ (λέγει Αὐτ. Πρωτ. Γ.)
 « δὲν θέλω ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἀναφέρω, εἰμὴ τὸν τρόπον
 « ὁποῦ ἐμεταχειρίσθησαν (οἱ Βασιλεῖς τῶν χριστιανῶν) κατὰ
 « τῶν Σχισμάτων καὶ τῶν Αἱρέσεων. Αὐτοὶ ὡς ἐπὶ τὸ
 « πλεῖστον *ἐξωστράκισαν* τοὺς ἀρχηγοὺς γενομένους καὶ
 « πρωταίτιους, τοὺς δὲ ἐκείνων ὁπαδοὺς τε καὶ ἀκολούθους
 « θρηνο.λογοῦντες ὡς ἀρρώστους καὶ κακῶς πάσχοντας,
 « ἐμεταχειρίσθησαν πρὸ παντὸς ἄλλου τὰς πράξεις καὶ
 « εἰρηρικὰς προσκλήσεις, διὰ τὰ τοὺς *συλλαγωγῆσιν*.

Ἐδῶ πρὸ παντὸς ἄλλου ἠδύνατο νὰ φέρῃ τὸ παράδειγμα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅστις κατὰ τὴν Εὐσεβείου τοῦ Καισαρείας μαρτυρίαν (ἐν τῷ Α'. Βιβλ. τῶν εἰς αὐτὸν, Κεφ. ΛΗ'.) πολλάκις ἤλγει καὶ ἐλυπεῖτο φιλανθρωπευόμενος ἐπὶ τῶν κακοδόξων ὡς ἀνοήτων, κρίνων ὅτι τοὺς προκατεσχνημένους τῇ προλήψει τῆς αἱρέσεως τὸ νὰ θελήσῃ τινὰς νὰ τοὺς καθυποβάλλῃ σωματικαῖς ποιναῖς καὶ παιδείαις, τῆς ἐσχάτης ἀπαιδευσίας ἔργον ἤθελεν εἶναι καὶ

παρνοίας. Ἐπειδὴ πρέπει νὰ ἀγαπῶμεν καὶ νὰ οἰκτείρωμεν τοὺς ἀνθρώπους, τὰς δὲ τούτων ἀπάτας νὰ ἀποστρεφόμεθα. Μηδεὶς δὲ ὡς ἐναντίον τούτου προβάλλῃ, ὅτι ὁ Μίγκας οὗτος Αὐτοκράτωρ ἀπέκλεισε τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη, καὶ ἀπηγόρευσε τὰς θυσίας, ὡς φαίνεται διὰ τοῦ νόμου *Placuit*, "Εδοξε κτ. Κεφ. de Paganis, περὶ τῶν Παγάνων, ἦτοι τῶν ἐν ταῖς Κώμαις δικαιομένων Ἐθνικῶν καὶ, ὡς Ἰστορήσε καὶ Γεώργιος ὁ Κωδινός, γράφω" τῷ περὶ τῶν πατρῶν τῆς Κωνστ. ὅτι καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων ἅπαντα καθεῖλε θρησκείματα. Τοῦτο δὲν εἶναι ἐναντίον εἰς τὴν γνώμην μας. Ἐξῆρεν αὐτὸς ἐκ μέσου τὰ σκάνδαλα τῆς ἀσεβείας, ἐκόλασε τῆς ψευδοθρησκείας τὴν θρασύτητα, δὲν ἐστενοχώρησεν ὅμως μὲ σωματικὰς ποινὰς καὶ βασάνους, οὔτε ἐπαράδωκεν εἰς θάνατον τοὺς θρησκευτάς· εἶδειζε τὴν αὐστηρίαν ὄχι εἰς τοὺς πιστεύοντας, ἀλλ' εἰς τὰ μέσα τῆς πίστεως, τὸ ὅποιον ὅτι ἔργον εἶναι παντὸς ὀρθοδόξου καὶ εὐσεβοῦς "Ἀρχοντος ἅπαντες ὁμολογοῦσι; Quod Principi orthodoxo, Catholico, vere pio incumbere omnes fatentur, ὡς ἄριστα ἐσημείωσε Γεώργ. Ρέμος ἐν τοῖς εἰς τοὺς Θεμιστ. Βασιλ. Λόγ. Σημειώμασιν. Λογ. Γ' Ὑπακ). Ἄλλ' ας ἀκολουθήσωμεν τὸν Συγγραφέα.

«Κώνστας (λέγει) ὁ Αὐτοκράτωρ ὁ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου υἱός, ἐπρόσταξε νὰ διαμοιράσουν εἰς τοὺς Δυναστὰς ἀφθόνους τε καὶ δαψιλεῖς ἐλεημοσύνας, ἐπιπροσθεὶς ἁ μόνον μίαν προτροπὴν πρὸς αὐτοὺς καὶ παραινέσιν διὰ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν ἐνότητα, ἀφ' ἧς αὐτοὶ εἶχον χωρισθῆ με μίαν ἰσχυρογνωμοσύνην, καὶ μὲ μίαν προπέτειαν ἀνήκουστον. Ὅταν οἱ Αὐτοκράτορες εἶδον ὅτι αὐτοὶ οἱ ἰσχυρογνώμονες κατεχρῶντο τὴν αὐτῶν εὐμένειαν καὶ

« ἐπιείκειαν, καὶ κατεσλήρυνοντο εἰς τὴν ἀπάτην, τότε
 α διέταξαν καὶ νόμους τινὰς ποινίμους, οἱ ὁποῖοι ὑψίστατο
 α μάλιστα εἰς χρηματικὰς βαρείας ὑποτιμήσεις· καὶ ἔφθα-
 α σαν ἕως εἰς τὸ γὰ τοὺς ὑστερήσουν καὶ ἀπὸ τῆν διάταξιν
 α τῶν ἰδίων ἀγαθῶν καταστὰιροντες τοὺς ἀδιαθέτους.
 (Σημείωσαι, ὅτι ταῦτα νοοῦνται, ὄχι περὶ τῶν ἀνέκαθεν ἐτε-
 ροθρήσκων, οὔτε περὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι κατὰ πολιτικὸν
 συμβιβασμὸν καὶ συνθήκην ἔχουσιν ἐξ αὐτῶν τῶν νόμων
 ἀπαράτρωτα τὰ ἑαυτῶν δικαιώματα· ἄλλα περὶ τῶν Σχι-
 σματικῶν, καὶ διὰ τινὰ αἵρεσιν ἀπὸ τῆς ἐνότητος ἀπο-
 σκιρτησάντων.) « Ἡ Ἐκκλησία ὠμολόγει εἰς αὐτοὺς (τοὺς
 α Βασιλεῖς) χάριτας διὰ τοὺς τοιοῦτους νόμους· πλὴν
 α αὐτὴ πάντοτε ἐμειδίτευε, γὰ μὴ προχωρήσῃ ποτὲ ἢ
 α ἀυστηρότης ἕως τῆς ἐσχάτης τιμωρίας, εἰς τὴν ὁποίαν
 α οὐδέ οἱ Βασιλεῖς αὐτοὶ ποτὲ δὲν κατεδίκαζον, εἰ μὴ
 α ὁπόταν ἢ ἐπαράστασις καὶ ἱεροσυλία συνήπτοτο μὲ
 α τῆν αἵρεσιν.» (τούτέστιν ἠπόταν οἱ Αἱρετικοί, ἢ ἐκινούοντο
 νὰ καταβιβάσουν ἀπὸ τοῦ θρόνου τὸν Ἄρχοντα, ἢ λυσσῶν-
 τες καὶ μαινόμενοι διήρπαζον τοὺς θεοὺς Ναοὺς, καὶ ἔρ-
 ριπτον ὑπὸ τοὺς πόδας καταπατοῦντες τὰ ἱερὰ καὶ φρικτὰ
 ἀγιάσματα καὶ μυστήρια.) « Τοῦτο τὸ ἔθος (προσθέτει)
 α ἐκρῆται ἕως τοῦ τετάρτου αἰῶνος.» (Πρώτη ἀθέτησις
 τοῦ ἔθους τούτου φαίνεται νὰ ἠκολούθησε κατὰ τοῦ Αἵρε-
 σιάρχου Πρισκυλλιανοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ τυραννήσας Μαξιμος
 δι' ἀναφορὰς τινῶν Ἰσπανῶν Ἐπισκόπων, μετὰ τεσσάρων
 ἄλλων συναϊρεσιωτῶν ἐν πόλει Τρεβέρει Ἔτ. 385 ἀπεκε-
 φάλισεν, (Ὅρα Σημ. 1, Σελ. 73) (ς'). Πράγμα τὸ ὁποῖον
 τόσον ἐσύγχυσε τοὺς συνειτωτέρους καὶ θεοφιλεστέρους τῶν
 τότε Ἀρχιερέων, καὶ πρὸ πάντων τὸν ἐν ἀρετῇ καὶ θαύ-
 μάσι τότε περιώνυμον Μαρτῖνον τὸν Τουρωῶνος Ἐπίσκοπον,

ὅπου δὲν ἤθελε πλέον νὰ ἔχη κοινωνίαν καὶ συναναστροφὴν μετ' ἐκείνων τῶν Ἐπισκόπων τῶν βιαίων καὶ ψευδοζήλων, οἱ ὅποιοι ἐνήργησαν τὸν τῶν αἰρετικῶν θάνατον, μεθ' ὧν Ἐπισκόπων ἀπαξ ποτὲ συνελθῶν ἐξ ἀνάγκης, ὡμολόγει ἔπειτα ἐν συνοχῇ καρδίας μετὰ πικρῶν δακρῶν ὁ ἱερός Ἄνθρ, ὅτι ἐξ ἐκείνου ἐφεξῆς ἐξέπεσε καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆν πρώτην πρὸς τὸν Θεὸν παρρησίαν, ὡς κοινωνήσας μετὰ τῶν ἀκοινωνήτων, καὶ μεταλαβὼν τῆς προστροπῆς τοῦ μιάσμα-τος· τεκμαιρόμενος τὸ πρᾶγμα ἐκ τούτου, ὅτι δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ θεραπεύη τοὺς δαιμονῶντας μὲ τόσῃν εὐκολίαν, καθὼς καὶ πρότερον. ("Ὁρα Ρακ. Ἐπιτ. Ἐκκλ. ΙΓ'. Αἰῶν. Δ'. Ἄρθ. Ι. §. ΙΘ'.)

Τελευταῖον σφραγίζει τὸν λόγον ὁ Συγγραφεὺς, « συνά-
« πτων ὅτι οἱ Βασιλεῖς ἐμεταχειρίσθησαν εἰς ἄλλους καιροὺς
« (κατὰ τῶν Αἰρετικῶν) τιμωρίας ἀύστηροτέρας, ταύτας
« ὅμως κατ' ἐκείνας μάλιστα τῶν Αἰρέσεων τὰς ὁποίας
« ἓνα μῖσος φαρμακερὸν ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, μία
« ἰσχυρογνωμοσύνη πλήρης ἀσεβείας· (ἀλλὰ ταῦτα εἰς
τοὺς αἰρετικούς ἀπαντας εἶναι κοινά· τὰ ἐξῆς εἶναι βιαιό-
τερα) » *« εἶνα πνεῦμα ταραχῆς καὶ ἐπαραστάσεως ἐκίνουν
« εἰς τὴν μαρίαν, εἰς τὴν βίαν, καὶ εἰς τὴν ἱεροσυλίαν; »*
(τούτέστιν εἰς μίαν ἐμπρακτον σφοδρὰν ὀρμητικὴν καὶ ὄλως
μανιώδη καταδρομὴν τῶν εὐσεβῶν, καὶ τῶν τῆς Ἐκκλη-
σίας πραγμάτων περιτροπὴν διαρπαγὴν καὶ καταπόρθησιν.

Σημείωσαι τὰ τρία ταῦτα Α'. τὰς αἰρέσεις μάλιστα ἐξη-
ρημένως, τὰς μαρηνὰς καὶ βιαιὰς καὶ ταραχώδεις καὶ
ἐπαραστατικάς, περὶ ὧν οὐδεὶς ἀντιλέγει ὅτι οἱ τοιοῦτοι
πάτταλοι τοιοῦτοις παττάλοις ἐκκρούονται. Β'. τὰς τιμω-

ρίας τὰς ἀύστηροτέρας· ἔνθα τὸ λεγόμενον λέγεται μὲν ὑφειμένως ἂν νοηθῆ κατὰ τῶν ἐξαίρεθεισῶν αἰρέσεων· ἐπειδὴ τίς ἀρνεῖται ὅτι εἶναι δίκαιος κατ' ἐκείνων ὁ θάνατος; λέγεται δὲ μεθ' ὑπερβολῆς ἂν ἀπλωθῆ καὶ ἐπὶ τῶν ἡσύχων καὶ εἰρηνευουσῶν, ὡς δίδει νὰ ὑπονοήσωμεν τὸ προστεθὲν, *μάλιστα*· καὶ καθὼς ἐμπράκτως τὸ ἐβεβαίωσε μὲ τὴν δοκιμὴν καὶ ὁ χρόνος, δεῖξας πολλὰς μυριάδας ἀθλίων, ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων, ἀπαιδεύτων, ἀγρικών, ἐργατικῶν, γυναικῶν ἔτι, παιδιῶν τὸ ἔσχατον, καταδιωχθέντων ἀπηνῶς καὶ τυραννικῶς, καὶ καταβασανισθέντων ὄχι μόνον μὲ τιμωρίας ἀύστηροτέρας (ὡς λέγεται,) ἀλλὰ ἀύστηροτάτας καὶ δριμυτάτας, καὶ μὲ πολυωδύνους φρικτοὺς θανάτους.

Γ'. σημείωσαι τοὺς ἄλλους καιροὺς. Αὐτοὶ οἱ καιροὶ ποῖοι εἶναι; πᾶρεξ οἱ καιροὶ οἱ τραγικοὶ ἐκεῖνοι καὶ ἐλεεινοὶ καὶ ἀξιοδάκρυτοι, καθ' οὓς οἱ χριστιανοὶ Βασιλεῖς, ἀφίνοντες τὸ παράδειγμα τῶν παλαιῶν εὐσεβῶν Βασιλέων, καὶ μιμηθέντες τὴν θηριωδίαν τῶν ἀσεβῶν τυράννων καὶ διωκτῶν, ἀνέδειξαν περισσοτέρους τοῦ διαβόλου μάρτυρας, παρά ὅσοι ποτὲ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀθλήσαντες ἔχυσαν τὸ αἷμα διὰ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας καὶ πίστεως;

Οἱ καιροὶ αὐτοὶ ἐφάνησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀφ' οὗ ἡ Ρώμη ρίψασα τῷ ὄντι εἰς τὸν Τίβεριν ποταμὸν (τοῦτο δὲ συνέβη καὶ πολὺ πρότερον Ἰουλίου τοῦ Β'. περὶ οὗ ὄρα Σημ. 2 Σελ. 76.) (ζ') τὰς κλεῖδας τοῦ Πέτρου ὡς ἀχρήστους, καὶ μεταχειριζομένη τοῦ λοιποῦ τὴν ρομφαίαν τοῦ Παύλου, ἐδίδαξε τοὺς βασιλεῖς καὶ Ἡγεμόνας νὰ ἐκχέωσιν ἀσπλάγχχνως εἰς τὸν Θεὸν τῆς εὐσπλαγχνίας ὡς θυσίαν εὐπρόσδεκτον, καὶ ὡς αἷματα μόσχων ἢ δαμάλεων, τὰ αἰρετικὰ αἷματα. Καιροὶ θεοστυγεῖς, οἱ ὅποιοι μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ προβάλλων

ται εἰς τοὺς Θεοφιλεῖς καὶ φιλοχρίστους Βασιλεῖς ὡς μιμήσεως παραδείγματα, ἔπρεπε νὰ ἐξελειφθοῦν ἀπὸ τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων, καὶ νὰ μὴ ἐμφέρονται ὅλως εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ὑπομνήματα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ευγένειος ὁ Βούλγαρις ἐκτός τῶν πολλῶν αὐτοῦ πρωτοτύπων ἔργων καὶ μεταφράσεων ἐξέδωτο κατὰ τὸ ἔτος 1768 μεταφράσας ἐκ τῆς Γαλλικῆς καὶ τὸ « περὶ τῶν διχονοιῶν τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Πολωνίας Δοκίμιον ἱστορικὸν καὶ κριτικὸν μετὰ σημειωμάτων τινῶν ἱστορικῶν καὶ κριτικῶν ». Ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ λέγει ὅτι τοῦ « Δοκίμιου τούτου » συγγραφεὺς εἶναι ὁ περίφημος Βολτάίρος, κρυπτόμενος ὑπὸ τῷ ψευδώνυμον Ἰωσήφ Βουρδιλλονίου. Καὶ τὸ μὲν βιβλιαριον τοῦτο, ὅπερ ἀλλαχοῦ (ἴδε Σχεδιάγραμμα σελίδα 48) ὀνομάζει « περὶ διαφωνιῶν Δοκίμιον » κτλ. εἶναι βραχυτάτον, ἐν ᾧ αἱ σημειώσεις αὐτοῦ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ευγενείου προστεθεῖσαι, καὶ ἀσημειώματά τινα» ἀπλῶς καὶ μετρισοφρόνως ὀνομαζόμεναι, ἀποτελοῦσι πλέον τῶν 4/5 τοῦ ὅλου (ἐκ 15 περίπου τυπογραφικῶν φύλλων συνιστάμενον). οὕτω δὲ τὸ ἔργον δύναται νὰ θεωρηθῆ μάλλον συγγραφή τοῦ Βουλγάρεως πρωτότυπος.

Ὁ σκοπὸς τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ καταφαίνεται ἐκ τοῦ προλόγου, ἐνθα σὺν τοῖς ἄλλοις λέγονται καὶ τάδε: « Εἰς τὰ σημειώματα δὲν ἦτο τρόπος νὰ μὴ ἐκτεθῶσι συντόμως ἐκεῖνοι οἱ Ποντίφικες καὶ ἐκεῖνα τῆς Ρωμάνιας Ἐκκλησίας τὰ ἄθλα, τὰ ὁποῖα ὁ μὲν συγγραφεὺς ὡς ἤδη φανερά τοῖς πᾶσι καὶ δῆλα παροδικῶς ἀνέφερεν, ὁ δὲ Σημειωτὴς καὶ εἰς τοὺς ἀναγνώστας Γραικοὺς (τοὺς περισσότερους) ἄδηλα, χρεὸς εἶχε νὰ διασαφήσῃ. Μὰ, καὶ τί

θαῦμα ἂν ἕνα; Γραικός τολμᾷ καὶ σηκώνει ὀλίγον ἕνα ἄκρον τοῦ καλύμματος ἐκείνου, ὁποῦ σκεπάζει καὶ στολίζει τὸν Παπισμόν, ὅταν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι Παποσέπται, καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι οἱ πλέον θερμοὶ καὶ διάπυροι, δὲν ἐσυστάλησαν χιλιάκις καὶ μυριάκις ἐν τοῖς αὐτῶν συγγράμμασι νὰ ἀνακαλύψουν τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν καὶ νὰ θριαμβεύσουν τὴν αὐτοῦ ἀσχυροσύνην; » Μετὰ ταῦτα ἀναφέρει τῶν θερμῶν παπιστῶν συγγραφέων τὰ ὀνόματα Βαρονίου τοῦ Καρδιναλίου, Ρακίνα, Φεβρονίου μεθ' οὓς ἐξᾠκαλουθεῖ οὕτω· «οἱ δίκαιοι μεταξὺ τῶν Λατίνων δὲν θέλει μεμφοῦν ἕνα Γραικόν, ἂν ἀναγκασθῇ ν' ἀναφέρῃ πρὸς σαφινισμόν τοῦ παρόντος συγγράμματος (τοῦ Δοκιμίου περὶ τῶν διχονοιῶν κτλ.) ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα οἱ πλέον πιστοὶ ζηλευταί, καὶ οἱ πλέον εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ τῆς Παπικῆς Μεγαλειότητος καὶ ἐκπαλαὶ πολλακις καὶ ἕως εἰς τὰς ἰδικὰς μας ἡμέρας δὲν ἔλειψαν καὶ δὲν λείπουσιν ἀνυποστόλως νὰ δημοσιεύσουν. »

« Εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου προσετέθη τὸ «Σχεδιάσμα περὶ ἀνεξιθρησκείας». Ἐφάνη δὲ εὐλογον καὶ ἀγαθαῖον νὰ προστεθῇ ὡς ὑπόθεσις, περὶ ἧς συχνὴ γίνεται μνεῖα (ἐν τῷ Δοκιμίῳ), καὶ πρὸς ἣν ἀπ' εὐθείας ἀποβλέπει ὅλον τὸ ἐκδιδόμενον πονημάτιον. »

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κατανοεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἀφορμὴν εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς λαμπρᾶς πραγματείας περὶ ἀνεξιθρησκείας, ἧτις καὶ πάλιν μετριοφρόνως ὀναμάζεται « Σχεδιάσμα » παρέσχεν εἰς τὸν Εὐγένειον τὸ « κριτικὸν Δοκίμιον ». Ἐπειδὴ δῆλον ὅτι ἐν τῷ « Δοκιμίῳ » προὔκειτο περὶ πραγμάτων θρησκευτικῶν, ἅτινα ἐν πολλοῖς προσέβαλλον τὸν Ἑλληνισμόν καὶ τὴν Θρησκείαν ἡμῶν, ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἔθνους ἐθεώρησε καλὸν ἰδίᾳ χάριν τῶν Ἑλλήνων νὰ

δημοσιεύση τὸ ἔργον ἐν μεταφράσει μετὰ λίαν ἐκτενῶν σημειώσεων, ἐν αἷς κυρίως καταπολεμεῖ τὴν ἀντιχριστιανικὴν διαγωγὴν τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδιαίτατα τὸν φανατισμὸν αὐτῆς. Καὶ πρὸς ἐξάντλησιν, οὕτως εἰπεῖν τοῦ συζητουμένου θέματος προσέθηκε « τὸ Σχεδιάσμα περὶ ἀνεξιθρησκείας » τῶν Χριστιανῶν συμφώνως πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον, πρὸς τοὺς γραπτοὺς καὶ ἀγράφους νόμους, πρὸς τὰς ἱερὰς Γραφάς, τὴν τε Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐτι τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν. Οὕτω δὲ τὸ ἀνά χειρας βιβλίариον καθίσταται λογικωτάτη ἅμα καὶ δεινοτάτη ρητορικὴ καὶ ὑπὸ πραγματικὴν ἐποψιν ἀληθεστάτη ἀπολογία ὑπὲρ τῆς ἀληθινῆς τῶν Γραικῶν Χριστιανῶν θρησκείας, ἐν ᾧ ἀνασκευάζει ἐν πολλοῖς πλείστας ὄσας ιδέας τοῦ τοσοῦτον παραγαγόντος θόρυβον « Δοκιμίου » τοῦ Βολταίρου.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀρετῶν τούτων τοῦ Σχεδιάσματος ἀπεφασίσκαμεν νὰ ἐκδώσωμεν ἐκ νέου αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: πρῶτον διότι τὸ ἔργον ἂν καὶ τοσαύτης ἀξίας κατέστη σπανιώτατον: δεύτερον διότι καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα ἡμῶν τοῦτον ἀναμέσον τοσοῦτων κακοθρήσκων καὶ φανατικῶν ζῶντες θεωροῦμεν αὐτὸ ὡς ἀνάγνωσμα ὠφελιμώτατον: ἀφ' οὗ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοῦ ἀξία εἶναι ἀναμφισβήτητος, καὶ ἡ μετὰ τοσαύτης λογικότητος συναρμολόγησις τῶν ἀποδείξεων ὄντως θαυμασία, ἰδιώματα ταῦτα ἐν τε τῇ θύραθεν καὶ τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν φιλολογίᾳ σπανιώτατα ἀπαντῶντα.

Ἐπειδὴ δὲ πολλαχοῦ τοῦ « Σχεδιάσματος » εὐρηναὶ παραπομπαὶ καταδεικνύουσιν τὴν ἐσωτερικὴν συνάφειαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ « Δοκιμίου », ἠναγκάσθημεν χάριν τῶν ἀναγνωστῶν παραλαβόντες ἐντεῦθεν τινὰς τῶν σημειώσεων

ἡ ἀναδημοσιεύσωμεν αὐτὰς ἐνταῦθα, ἀναγκαίως θεωρήσαντες πρὸς ἀκριβῆ κατανόησιν μερῶν τινῶν τοῦ «Σχεδιάσματος».

Ἐν τέλει σημειούσθω ὅτι ἡ ἀνατύπωσις ἐγένετο ἐκ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ 1768 πιστοτάτη μέχρι κεραίας.

Οὕτω λοιπὸν πράττοντες νομίζομεν ὅτι προσφέρομεν ὠφελιμώτατον ἀνάγνωσμα ἐν γένει μὲν εἰς πάντα Χριστιανόν, μερικώτερον δὲ εἰς ἅπαν τὸ Ἑλληνικόν.

† Ὁ Μητροπολίτης Πενταπόλεως ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ.

Υ. Γ. Ἰδοὺ αἱ ἐκ τοῦ Δοκιμίου παραληφθεῖσαι σημειώσεις αἱ ἀναγκαιόταται κριθεῖσαι πρὸς ἀκριβῆ κατανόησιν μερῶν τινῶν τοῦ Σχεδιάσματος.

α') Ἐνθα ἀναγινώσκομεν :

Τὸ *ἔξελθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμοὺς, καὶ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν* κτ. τὸ ρηθὲν παραβολικῶς εἰς τὸ Εὐαγγέλιον Λουκ. Κεφ. ΙΔ'. 23. δὲν ἔχει δύσκολον τὴν κατανόησιν. Ἐδῶ ἀνάγκη λέγεται ἡ ὑπερφυῆς δύναμις τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ἣτις καὶ τὸν νοῦν φωτίζουσα μὲ τὴν ἑλλαμψίν τῆς θείας διδασκαλίας, καὶ τὴν καρδίαν καταθέλλουσα μὲ τὴν ζέστην τῆς δραστηρίου χάριτος, καὶ πολλάκις μὲ τὴν ἐνέργειαν πολλῶν παραδόξων σημείων καὶ θαυμάτων ἀπαλύνουσα καὶ τὴν πλέον σκληροτράχηλον καρδίαν, εἰσάγει ἀπαραιτήτως τὴν ψυχὴν εἰς τὴν φαίδραν καὶ εὐφρόσυνον εὐωχίαν τῆς πίστεως, καὶ εἰς τὴν λαμπρότητα τοῦ νυμφῶνος τῆς Σωτηρίας. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, ἀφ' οὗ ἀποκτήσασα κοσμικὸν κράτος εἶδεν ὅτι χρειάζεται καὶ ποινὰς κοσμικὰς διὰ νὰ κρατῆ καὶ μὲ τὸν σωματικὸν φόβον εἰς ὑποταγὴν τὸ ὑπήκοον, ἄρχησε νὰ ἐξηγῆ καὶ τὸ Εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο ρητὸν κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς, καὶ νὰ ἐρμηνεύῃ τὸ ἀνάγκασον, ἀντὶ τοῦ βίασον, στεροχώρησον, καταδυ-

νάστευσον, θλίψον, εξόρισον, δήμευσον, δέσμευσον, σφάξον, καῦσον· καὶ τὴν ἑρμηνίαν ταύτην συγγὰ τὴν ἔφερε καὶ εἰς ἔργον. Ἡ ἱστορία πολλῶν πολέμων καὶ αἱματοχυσιῶν, ὅπου ἐκινήθησαν κατὰ ζῆλον δῆθεν εὐσεβείας, καὶ ὑπὲρ πίστεως· ἡ αὐστηρία τοῦ ἀπεινοῦς καὶ ἀπανθρώπου δικαστηρίου τῆς ἱεῖρας λεγομένης Ἰγκυϊζιτιῶνος, ἡ ὅποια καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐξω τῆς Εὐρώπης ἐτόλμησεν, ὅ,τι ποτε ἐδυνήθη νὰ ἐπινοήσῃ ἢ τυραννίς ἢ πλέον θηριώδης καὶ βίαιος, δὲν μᾶς ἀφίνουν νὰ ἀμφιβάλωμεν. Τὸ ἀνάγκασον (βλέπει καθ' ἑνας) ὅτι τοιουτοτρόπως ἑρμηνευόμενον, εἶναι ἓνας νόμος ὅπου ἤρμοξε περισσότερον εἰς τὸ στόμα τοῦ Φαλκρίδος, παρὰ εἰς τὸ στόμα ἐνὸς νομοθέτου πράου καὶ ταπεινοῦ τῆ καρδία, τοῦ ὁποίου καὶ ὁ ζυγὸς εἶναι χρηστός καὶ ἐλαφρόν τὸ φορτίον. Ἀλλὰ τὸ ἀνάγκασον ἐκεῖνο τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς τοὺς κεκλημένους εἰς τὸν γάμον, εἶναι φανερόν ὅτι σημαίνει τὸ παρακίνησον, καὶ τὸ πείσον· ἔχομεν δὲ καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς θείας Γραφῆς τὴν ἀπόδειξιν. Οὕτως εἰς τὸ ΙΔ'. τοῦ Ματθ. 22. καὶ εἰς τὸ ς'. τοῦ Μάρκου. 45. ἀναγινώσκομεν ὅτι ἠνάγκασεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς Μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον· μήπως μὲ τὸ ραβδί εἰς τὸ χέρι κτυπῶντας τους; Καὶ οἱ δύο ὁδοιπόροι ἐκεῖνοι εἰς Ἐμμαοὺς πορευόμενοι παρεβιάσαντο τὸν Ἰησοῦν λέγοντες· μείνον μεθ' ὑμῶν ὅτι πρὸς ἐσπέραν ἐστὶ κτ. Λουκ. ΚΔ'. 29. μήπως τὸν ἔσυραν ἄκοντα; Καὶ ὁ Παῦλος ὅτε κατὰ πρόσωπον ἀντίστη τῷ Πέτρῳ εἶπεν αὐτῷ; τί τὰ ἔθρη ἀναγκάζεις Ἰουδαίζειν, πρὸς Γαλ. Κεφ. Β'. 15. μήπως ὁ Πέτρος ἐστενοχῶρει τοὺς Ἐθνικούς εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν μὲ βασάνους καὶ κολαστήρια; πλὴν εἶναι περιττόν νὰ ἀπελέγχωμεν τὴν ἄτοπον ταύτην παρερμηνείαν μὲ περισσότερα. Ἡ πίστις εἶναι μία προαιρετικὴ καὶ ἐθελούσιος συγκατάθεσις τῆς

ψυχῆς καὶ ἡ προαίρεσις κινεῖται λογικῶς μὲ τὴν συμβουλήν καὶ παραινεσιν, ὄχι τυραννικῶς μὲ τὴν βίαν καὶ μὲ τὴν καταδυνάστευσιν. Τοῦτο τὸ γνωρίζουν ἀναμφιβόλως καὶ οἱ παπισταί· ἐπειδὴ ἀγκαλιὰ θέλουν νὰ βιάζων τοὺς ἄλλους εἰς τὰ τῆς θρησκείας καὶ πίστεως, δὲν στέργουν ὁμῶς (βέβαιος εἶμαι) παρ' οὐδενὸς αὐτοὶ νὰ βιάζωνται. Καί, ἐρώτα τους ἂν τὸ στέργουν.

β'.) Ἐνθα λέγονται τάδε :

Θέλει ἐρωτήσῃ τις ἴσως, καὶ ποία ἦτον ἄραγε ἡ θρησκεία ὁλῶν αὐτῶν τῶν Ἑθνῶν πρὶν χριστιανίσουν; Αὐτοὶ προσκυνοῦντες τὸν Θεὸν (1) ὑπὸ ἄλλοις ὀνόμασι, ἄλλοις συμβόλοις, ἄλλαις τελεταῖς, ὠνομάζοντο Ἑθνικοί(2).

(1) Τὴν προσκύνησιν τοῦ Θεοῦ ὑπὸ ἄλλοις ὀνόμασι καὶ συμβόλοις καὶ τελεταῖς παρὰ τοῖς Ἑθνικοῖς, μὲ τὴν ἀδιαφορίαν μᾶς τὴν παρασταίνει ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ Συγγραφεὺς, ὅπου ἤθελεν εἰπῆ τινὰς ὅτι σκοπὸν αὐτὸς ἔχει νὰ κάμῃ ἐκ πλυχίου ἐνταῦθα ὡσάν μίαν μικρὰν ἀπολογίαν τῆς δυσθέου πλάνης, καὶ νὰ στήσῃ ὄχι πολλὰ μακρὰν τῆς εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν εὐσεβείας, τὴν εἰδωλικὴν δυσειδαιμονίαν καὶ ἀσέβειαν. Ἄλλ' ἡμεῖς περὶ τῶν Ἑθνικῶν ἐδῶ ἀποκρινόμεθα μὲ τὸ στόμα τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ πρὸς Ῥωμ. Κεφ. Α'. 18. κτ. « Ὅτι ἀποκαλύπτεται ὀργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ αὐτὴν ἁσάν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἀδικίᾳ κατεχόντων. Διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερὸν αὐτῶν ἐστὶν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ Θεὸς αὐτοῖς ἐφάνέρωσε· τὰ γὰρ αὐτῶν ἀόρατα ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα αὐτῶν καθορᾶται, ἢτε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ αὐτῶν εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους. Διότι γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ αὐτῶν ὡς Θεὸν ἐδόξασαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογι-

α σμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνητος αὐτῶν καρδία.
 α Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν
 α δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκόνας φθαρτοῦ
 α ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν.
 α Διὸ καὶ παρέδωκεν αὐτούς ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν
 α καρδιῶν αὐτῶν, εἰς ἀκαθαρσίαν τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ
 α σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς· οἵτινες μετήλλαξαν τὴν ἀλή-
 αθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν, καὶ ἐλά-
 α τρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ὃς ἐστὶν εὐλογητὸς
 α εἰς τοὺς αἰῶνας Ἀμήν.

(2) *Ἑθρικοί.* Ὁ Συγγραφεὺς μεταχειρίζεται τὸ ὄνομα
 Pagens, ἐκ τοῦ Λατινικοῦ Paganī Παγάνοι, τὸ ὁποῖον σημαί-
 νει Κωμήτας, ἤτοι τοὺς ἐν ταῖς Κώμαις οἰκοῦντας· διατὶ
 μετὰ τὴν ἀπλωσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, οἱ ἐπιμείναντες
 εἰς τὴν πλάνην τῆς εἰδωλοθησκείας, οἷόν τινα λείψανα τῆς
 ἀθεότητος, ἐκατοίκουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς Κώμας καὶ
 τὰ χωρία. Ὅτι Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, καὶ ἐξῆς οἱ αὐτοῦ
 υἱοὶ καὶ διάδοχοι ἀπηγόρευον ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς εἰδω-
 λικῆς πλάνης τὴν ἄσκησιν· ὅθεν ἠναγκάζοντο οἱ δυσσε-
 βεῖς θρησκευτὰὶ νὰ ἐπιτελῶσι τὰς ἑαυτῶν τελετὰς ἐν ταῖς
 Κώμαις καὶ ἐν τοῖς χωρίοις παρὰ μέρος ὑποστελλόμενοι.
 γ.) Ἐνθα λέγεται :

*Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι μεγάλη: Σὺ μέλλεις νὰ κολάζεσαι
 αἰωρίως, ἐὰν σὺ δὲν φρονῆς εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βόλγα
 ποταμοῦ, ἢ τοῦ Γάγγου καθὼς ἐγὼ φρονῶ εἰς τὰς ὄχθας
 τοῦ Ἀρρίωτος. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπερβιδῶσῃ ἀρ-
 θρωπος τοὺς ἰδίους λογισμοὺς ὑψηλότερα καὶ μακρότερα.*

Τῷ ὄντι κατεπαίρει κατὰ τοῦ Θεοῦ τὸ τῶν λογισ-
 μῶν ὕψωμα, ἐκεῖνος ὅπου δὲν μένει εἰς τὰ ἐκπερασμένα ἐν

ταῖς θείαις Γραφαῖς, καὶ ταῖς ἀποφάσεσι τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ ζητεῖ λόγον διατὶ οὕτως ἢ οὕτως ἐδίκαιωσεν.

δ'.) Ἐνθα ἀναγινώσκομεν τάδε:

Τὰς τῶν δυσσεβούντων εὐχὰς, κατὰ τοῦτο ἤμποροῦμεν μόνον νὰ εἰποῦμεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀκούει ἀνεξικιάκως καὶ ἀοργήτως, καθ' ὅσον μακροθυμεῖ πρὸς αὐτούς, καὶ δὲν μεταχειρίζεται τὴν δικαίαν αὐτοῦ ὀργὴν ἐναντίον τους· δὲν εὐδοκεῖ ὁμως εἰς τοιαύτας δεήσεις, οὔτε προσέχει, οὔτε ἐνωτίζεται αὐτάς, οὔτε τὰς εἰσακούει. Ἄμαρτωλῶν ὁ Θεὸς οὐκ ἀκούει· πολλῶ μᾶλλον τῶν ἀσεβούντων καὶ κακοφρόνων καὶ βλασφημῶν. Δὲν εἶναι τοῦτο, ὅχι, ἓνα θυμιάμα κατευθυνόμενον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἄπαγε! ἀλλ' εἶναι μία βρομερὰ καὶ δυσώδης ἀποφορά, ἡ ἀπὸ στομάτων ἀνόμων, καὶ σπλάγχχνων μικρῶν καὶ ἀνοσίων ἐξερευγομένη· βδέλυγμα Κυρίου. Καὶ λοιπὸν εἶναι τόσον ἀηδὴς εἰς τὰ τοιαῦτα ὁ Συγγραφεὺς μας, ὅσον ἀδιάφορος εἰς τὰ τῆς θρησκείας ἐλέγχεται· καὶ αἱ διάστροφοι τοῦτου καὶ σχολικαὶ αὐταὶ διδασκαλίαι καὶ γνῶμαι, εἶναι τόσον δεκταὶ εἰς τὸν πιστὸν χριστιανὸν καὶ ὀρθόδοξον, ὅσον ἀποδεκταὶ εἶναι αἱ προσευχαὶ τῶν ἀπίστων ἢ τῶν κακοπίστων εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ θεμελιωτὴν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἀλλὰ τίς ἢ ἀλογία τὸ νὰ θέλη νὰ μᾶς παραστήσῃ τοὺς ἐξ οἰαςδήποτε θρησκείας καὶ πίστεως ὑμνολόγους ἐπίσης ἅπαντας τέκνα Θεοῦ; Εἶναι τέκνα οἱ πάντες ὡς ἔργα αὐτοῦ καὶ δημιουργήματα, διὸ καὶ ἀδιαφόρως εἰς ἅπαντας ἡ πατρικὴ αὐτοῦ πρόνοια προχέει τὰ φυσικὰ ἀγαθὰ, καὶ ἐπίσης ἀγατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς· ἀλλ' ὅχι τέκνα οἱ δυσσεβεῖς κατὰ λόγον τῆς ὑπερφουῶς καὶ θείας υἰοθεσίας, τῆς ὁποίας εἶναι ἄμοιροι. Ἐπειτα καὶ

τί συμβάλλει εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ζητῇ νὰ μᾶς κατα-
 πείσῃ, ὅτι εἰς πάντων τῶν ὅπως ἔτυχε θρησκευόντων τὰς
 ψαλμωδίας ἐπίσης ἀρέσκειται ὁ Θεός; Δὲν εἶναι ἡ τοῦ λόγου
 ὑπόθεσις νὰ μᾶς δείξῃ ὅτι δὲν εἶναι συγχωρημένον νὰ
 πολεμῶμεν καὶ νὰ καταδιώκωμεν ἀπανθρώπως τοὺς ἑτερο-
 θρήσκους; λοιπὸν τοῦτο συμπεραίνεται ὀφθαλμοφανῶς ἀπὸ
 μόνῃν τοῦ Θεοῦ τὴν μακροθυμίαν καὶ ἀνοχὴν. Ἴδου ὁ Θεός
 ἀνεξικακῆ καὶ δὲν ἐξολοθρεύει τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀπίστους
 καὶ μακροθυμῆ προσέτι καὶ εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ διώκτας
 τῆς ἀληθινῆς πίστεως· καθὼς καὶ εἰς τὸν οὕτω γράφοντα,
 καὶ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλοῦντα, δυνάμενος νὰ παρα-
 λύσῃ τὴν τολμηρὰν καὶ χεῖρα, καὶ γλῶσσαν, ὅμως μακρο-
 θυμῆ καὶ τὸν ὑποφέρει.

α".) Ὡς δύναται νὰ παρατηρήσῃ τοῦτο ἕκαστος καὶ ἐν
 σελ. 134 καὶ πολλοῦ ἀλλαχοῦ τοῦ Δοκιμίου.

ε'.) Περί τῶν ἐσπερινῶν τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου, καὶ
 τοῦ διωγμοῦ τῶν Οὐγενότων ἴδε σελίδα 123 ἐνθα ἀναγι-
 νώσκωμεν τὰ ἐξῆς :

Αὕτῃ εἶναι μίᾳ ἀπὸ τὰς πλέον φρικτὰς τραγωδίας, ἀπὸ
 ὅσας ἐξ ἀδιακρίτου ζήλου συνέβησαν ποτὲ μεταξύ τῶν χρι-
 στιανῶν, καὶ πρέπει ἐδῶ νὰ τὴν σημειώσωμεν. Κατὰ τὸ
 μέσον τοῦ 15. αἰῶνος ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ
 Καλθινισμὸς, καὶ ἐπληθύνθη. Ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ θρόνου ἕως
 εἰς τὸ βάθος τῆς ἐσχάτης καταστάσεως ἐκυρίευσεν εἰς τὸ
 ἔθνος τὸ σχίσμα, καὶ ἦσαν ἐκ πάσης τάξεως, καὶ τύχης,
 καὶ ἡλικίας ἄλλοι λάτρεις τοῦ Πάπα, ἄλλοι ὀπαδοὶ τοῦ
 Καλθίνου. Ἀγκαλὰ ὑπερίσχυε πάντοτε ὁ Παπισμὸς, ὡς ἡ
 παλαιὰ τοῦ ἔθνους θρησκεία καὶ πρώτη καὶ βασιλεύουσα,
 ἦσαν ὅμως καὶ ἀπὸ τὸ ἐναντίον κόμμα τῶν Νεωτεριστῶν
 καὶ πλῆθος πολὺ διεσπαρμένον εἰς ὅλην τὴν ἐπικρατείαν, καὶ

γέννη ἐκ τῶν ἐγκρίτων καὶ τῇ βασιλείᾳ προσηκόντων, ὅπου τὸ ἰδεφένδευον. Ὅθεν στάσεις πολλαὶ, καὶ πόλεμοι ἐμφύλιοι ἐπὶ πολὺ, καὶ αἱματοχυσίαι συχναί, φανεραὶ τε καὶ ἀφανεῖς· αἱ μὲν ἐκ παρατάξεως, αἱ δὲ ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ ἐνέδρας. Κάρολος ὁ Θ'. ὁ τότε βασιλεύων, νεώτερος ὢν (ὅσον εἰκοσαέτης) καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς φρένας, ἤγετο ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρὸς Αἰκατερίνης τῆς ἐκ τῶν Μεδίκων, γυναικὸς ὑπερηφάνου καὶ φιλαρχικῆς, καὶ ὑπὸ τοῦ Δουκὸς τοῦ Γυίζου· ὅστις ἐπιτροπεύων τάχα καὶ διοικῶν τὰ τῆς βασιλείας, καὶ ὑπερασπιζόμενος τὰ τῆς καθολικῆς πίστεως, εἶχεν εἰς τὸ χεῖρ τοῦ κράτους τὰς δυνάμεις, καὶ ἐν σχήματι δούλου κατεκυρίευσεν τὸν Αὐθέντην του. Οὗτοι συνευδοκοῦντος αὐτοῖς καὶ συμπράττοντος καὶ τοῦ Δουκὸς τοῦ Ἀγγιου, ἀδελφοῦ ὄντος νεωτέρου τοῦ βασιλέως (ὄν καὶ μετ' ὀλίγον διεδέχθη καθὼς ἀλλαχοῦ ἐσημειώσαμεν) βουλὴν ἔστησαν νὰ ἐξολοθρεύσουν τὸ ἐναντίον σύστημα τῶν Καλβινοφρόνων (οὗς καὶ Οὐγονότους ἐκάλουν.) ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ σκευωρίας, μὴ δυνάμενοι ἐκ τοῦ προφανοῦς θεμιτὸν ἡγούμενοι τὸν δόλον, ὅταν δὲν θάνατι ἢ δύναιμι. Οἱ λογάδες τῶν Οὐγονότων καὶ πρῶτοι ὑπερασπισταὶ ἦσαν Ἐρρίκος ὁ βασιλεὺς τῆς Ναβάρρας, νέος ἔτι, καὶ ὑπὸ Ἰωάννα τῇ μητρὶ διοικούμενος, γυναικὶ γενναίᾳ καὶ ἀρρενόφρονι· ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κονδῆ, καὶ αὐτὸς νεώτερος τὴν ἡλικίαν, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἰς τὰς τότε στάσεις ἤδη πεσόντος· καὶ ὁ Γέρων Ἀμμιράς ὁ Κολιγνῆς. Τούτους οἱ βασιλικοὶ ἀπεφάσισαν νὰ βάλουν εἰς χεῖρας, καὶ νὰ ἐξαλείψουν ἀκολούθως τοὺς ἐπιλοίπους ὡς ὑστερημένους τῆς τούτων προστασίας τε καὶ δυνάμεως. Λοιπὸν ἐκδίδει ὁ Κάρολος ἐν ἔτει 1570. ἐδίκτον εἰρήνης· ἐπιτελεῖ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τοὺς ἰδίους γάμους, νυμφευθεὶς Ἐλισάβετ τῆς Αὐστρίας, θυγατέρα Μαξιμιλιανοῦ

Β'. τοῦ Αὐτοκράτορος· μετὰ τοὺς γάμους πλάττεται φιλίαν πρὸς τὸν γέροντα Ἀμμιράν, καὶ μὲ πρόσχημα ὑπερβαλλούσης τιμῆς καὶ ἐξαιρέτου εὐνοίας τὸν ἔλκει εἰς τὰ βασιλεια. Προσκαλεῖται ὁμοίως εἰς τὸ Παρίσιον ὁ τῆς Ναβάρρας Ἑρρίκος μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, (ἧτις μετ' ὀλίγον καὶ ἀπέθανεν) καὶ συμβιβάζονται καὶ οἱ τούτου γάμοι μετὰ Μαργαρίτας τῆς τοῦ βασιλέως Καρόλου ἀδελφῆς· ἐξ ἀφορμῆς δὲ τούτων ἔρχεται καὶ ὁ Πρίγκηψ τοῦ Κονδῆ, καὶ συρρέει καὶ πολὺ πλῆθος Ἀρχόντων καὶ εὐγενῶν Ἀνδρῶν ἐκ τοῦ κόμματος, ὅλοι θεμελιωμένοι εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς εἰρηνοποιήσεως, καὶ εἰς τὴν πίστιν τῶν συμφωνηθέντων γάμων. Ἐτελέσθησαν κατὰ τὸ 1572, Αὐγούστου 18. καὶ οἱ τοῦ Ἑρρίκου βασιλέως Ναβάρρας γάμοι. Αἱ τελεταὶ λαμπραὶ, αἱ συνθήκαι βεβαιωμέναι, ἡ εἰρήνη ἀνύποπτος· ἀλλὰ τὰ ὄψαρια εἰς τὴν σαγήνην. Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ὁ Ἀμμιράς μὲ πολλοὺς τῶν ἀκολούθων Ἀρχόντων ἀπερχόμενος εἰς τὴν αὐτοῦ κατοικίαν δέχεται ἐξαίφνης καθ' ὁδὸν ἀπὸ ἑνα παράθυρον μίαν βολίδα, καὶ πληγωμένος ὄχι εἰς θάνατον παραμερίζει. Ὁ βασιλεὺς Κάρολος τρέχει εὐθύς εἰς ἐπίσκεψίν του, δείχνει ταραχὴν ψυχῆς ἄκραν, γίνεταί περιοργῆς, προστάζει νὰ εὔρεθῇ ὁ φονεὺς, ἀπειλεῖ κατ' ἐκείνου καὶ τῶν συνεπιβούλων τὰ ἔσχατα· εἶναι χρεῖα νὰ τὸ εἰπῶ; διὰ πλάσμα. Ἰκανὸν σημεῖον ἦτον αὐτὸ εἰς τοὺς Προτεστάντας νὰ πιάσουν τὸν δρόμον· τὸ ἐστοχάσθησαν, μὴ δὲν τὸ ἔκαναν. Τῇ ἐπαύριον οἱ περὶ τὸν βασιλέα συγκροτοῦσι βουλήν, καὶ συναρτῶσιν τὴν τελείαν ἐπιβουλήν ἀνυπερθέτως. Τὴν ἐφεξῆς νύκτα ὁ Γαμβρός Ναβάρρας, μετὰ τοῦ Πρίγκιπος Κονδῆ περισφαλίζονται ὑπὸ πλῆθος στρατιωτῶν, μὲ ἀπόφασιν ὅμως ὅτι αὐτοὶ νὰ μὴ φονευθοῦν, ἀλλὰ νὰ φυλαχθοῦν ὡς νέοι, καὶ εὐκολοὶ νὰ στέρξουν ἐτοιμῶς εἰς τὰ γενόμενα

ὄντες ὑποχείριοι. Ἡ Καμπάνα δίδει τὸ σημεῖον πρὸς τὸ ξημέρωμα, καὶ τὸ Μακελλεῖον ἄρχησι νὰ δουλεύη. Ὁ γέρων Ἀμμιρᾶς κατάκοιτος πληγωμένος εἰς τὸ κρεβάτι του κατασφάζεται· οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ, οἱ θεράποντες, οἱ σύνοικοι εὐγενεῖς καὶ ἄρχοντες, οἱ περὶ αὐτὸν πάντες φονεῦνται· ὅλοι ὅσοι ἔνθεν κἀκείθεν εὐρίσκονται εἰς τὸ Παρίσιον καλθίνιζοντες οἰκτρῶς θανατώνονται, γέροντες, νέοι, παιδία, βρέφη, γυναικες καὶ κυοφοροῦσαι ἔτι, ὅλοι πίπτουσιν ἐν στόματι μαχαίρας. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῶν περὶ τὸν Ναβάρρας τὸ αἷμα ἐπεριλίμνασε τὸ Παλάτιον, καὶ δὲν ἦτον ἄσυλος εἰς τοὺς πρόσφυγας οὔτε ἡ γυναικονίτις, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ εἰς τοὺς πόδας τῶν Βασιλισσῶν προσπίπτοντες ἀνιλεῶς ἀπεκτείνοντο. Ἡ φονοκτονία αὕτη μέσα εἰς τὸ Παρίσιον διήρκεσεν ἑπτὰ ἡμέρας. Ἀπὸ τὸ Παρίσιον ἐξῆλθε τὸ δόγμα χωρὶς ἀναβολὴν εἰς πάσας τὰς τῆς Γαλλίας Ἐπαρχίας καὶ χώρας, καὶ κατεσφάγησαν ἐν ὀνόματι Κυρίου ὡσεὶ ἐξήκοντα χιλιάδας ἀνθρώποι. Πλῆθος ἀναριθμητὸν ἄφηναν τὴν πατρίδα, καὶ κατέφυγον εἰς ξένα βασίλεια· πλῆθος ὑπεκρίθη πῶς ἐδέχθη τὸν Παπισμὸν διὰ νὰ ἐκφύγη τὸν θάνατον· ἔμειναν ὅμως πάλιν καὶ πολλοί, ὅπου συνέστησαν καὶ μετὰ ταῦτα τῶν Καλθινιστῶν τὸ κόμμα εἰς τὴν Γαλλίαν φοβερὸν ἐπὶ πολὺ καὶ δυσκαταγώνιστον· ὥστε ὅπου δὲν ἐκκτῶρθωσεν ἄλλο ἢ ἐπιβουλή αὕτη, παρὰ ὅπου ἔχουσε τόσον αἷμα, καὶ ὅπου ἐπαρώξυνε καὶ ἐξηγρίωσε τὰς ψυχὰς τῶν ὑπολειφθέντων, διὰ νὰ χυθῆ ἔπειτα μὲ τοὺς ἐξῆς ἐμφυλίους πολέμους καὶ περισσότερον. Αὕτη εἶναι συντόμως ἡ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου (τὴν ὁποίαν κατὰ πάροδον ἀναφέρει ὁ Συγγραφεύς) ἐλεεινὴ τραγωδία. Οἱ παπισταὶ τότε κατὰ πάσαν τὴν Εὐρώπην ἐώρτασαν χαρμῶσύνως τὰ τρόπαια τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ τότε Πάπας

Γρηγόριος ὁ Π'. ἐτέλεσε διὰ τὸ συμβάν λιτανίαν μεγάλην ἀποδιδούς τῷ Θεῷ τὰ χαριστήρια, καὶ ἔκοψε καὶ ἓνα νόμισμα διὰ νὰ διακωνίσῃ τῆς ἡμέρας τὴν μνήμην, χαράζας ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸν Ἄγγελον τὸν ἐξολοθρευτὴν κατέχοντα εἰς τὸ ἓνα χεῖρ τὸν σταυρὸν, εἰς τὸ ἄλλο τὴν ρομφαίαν. Ὡσάν νὰ εἶχε γένη ὁ ἐξολοθρευμὸς ἐκεῖνος κατὰ θεῖαν ἀποκάλυψιν. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν πάλιν, ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Β'. ἐκήρυξαν οἱ Ἱεροκέρυκες, καὶ κατευφήμησαν τὸ δῶμα ἀπὸ τοῦ Ἀμβωνος εἰς τὸν λαόν, ὡς ἓνα ἐξαιρετὸν τῆς εὐσεβείας κατόρθωμα, καὶ ὡς ἓνα μέγαν θρίαμβον τῆς Ἐκκλησίας τῆς στρατευομένης. Ἄλλ' ὁ ἐπίλοιπος ὄλος κόσμος ἐφριζεν, ὁ χριστιανισμὸς ἐδάκρυσεν, καὶ ἡ Γαλλία ἔχει μέχρι τῆς σήμερον τὸ ἔργον ἐκεῖνο στυγερὸν καὶ ἀποτρόπαιον, καὶ ἡγάπα ἂν ἦτον τρόπος νὰ ἐξαλειφετο ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν τοῦ αἰῶνος, κρᾶζουσα (καθὼς *ὁ Σοφὸς αὐτῆς Ὀπιτάλιος): *excidat illa dies!* Ἀπόλοιτο ἡ ἡμέρα ἐκείνη!

Περὶ δὲ τῆς Ἰγκυϊζιτιῶνος ἐν σελ. 109 ταδε :

Ἰγκυϊζιτωρ λατινιστὶ ὁ Ἐταστής, ἰδιαιτέρον δὲ ὁ ἔχων ἐξουσίαν τοῦ ἐτάζειν καὶ ἀνακρίνειν τὰ κατὰ τῆς πίστεως ἐγκλήματα. Ὅθεν παρὰ τοῖς Ρωμάνοις *sacro sancta Inquisitio*, ἡ Ἱερὰ καὶ ἁγία ἐξέτασις, τὸ φρικτὸν αὐτὸ Δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἐξ ἀφορμῆς τῶν Αἰρετικῶν Βαλδενσιῶν κατὰ τὸν Π'. αἰῶνα συνέστη, καὶ ἀπλώθη κατὰ μικρὸν ὅπου ἡ Παπικὴ Δυναστεία κατίσχυσεν. Ἀπλώθη δὲ οὕτως.

Ἐν ἔτει 1198, ἀπέστειλεν ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ'. εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας τῶν Γαλλιῶν δύο φράκτορας, Ρανιέρην καὶ Γυῖδην, δούς αὐτοῖς κατὰ τῶν αἰρετικῶν

ἐξουσίαν ἀπόλυτον νὰ ἀνακρίνωσι καὶ νὰ κατακρίνωσι τοὺς ὑπευθύνους· ἐπιτάξας δι' ἰσχυρῶν γραμμῶν τοὺς ἡγεμόνας καὶ ἄρχοντας, νὰ ὑπακούωσιν ἀπαραιτήτως εἰς τὴν ψῆφον τῶν ἀπεσταλμένων φρατόρων, γυμνώνοντες τῶν ὑπαρχόντων, ἐξορίζοντες, δεσμεύοντες, παιδεύοντες, μὲ πολλοσιδεῖς βασάνους, καὶ ἂν τύχη μὲ θάνατον τοὺς ὑπ' ἐκείνων κατακριθέντας. Αὐτὰ εἶναι τῆς Ἰγκυϊζιτιῶνος τὰ πρῶτα θεμέλια.

Κατὰ τὸ 1234, οἱ ἐκ τοῦ πρὸ ὀλίγου συστάντος τάγματος τῶν Κηρύκων λεγομένων, τούτέστιν οἱ Δομινικάνοι, ἔλαβον τὴν ἐπιστάσιαν αὐτὴν, καὶ πεμφθέντες Ἰγκυϊζιτορες εἰς τὴν Τολόζαν ἔφερον εἰς τόσῃν ὑπερβολῇ τὴν ἀπανθρωπίαν καὶ τὴν ὀμότητα, ὥστε ὅπου ἤθελαν κινδυνεύσουν τὴν ζωὴν, ἂν δὲν ἔφρουγον ἐκεῖθεν κρυφίως, κινηθέντος τοῦ πλήθους κατ' αὐτῶν εἰς ἐπανάστασιν.

Κατὰ τὸ 1255, ὁ Πάπας Ἀλέξανδρος ὁ Σ'. (τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα ἀνωτέρω ἐσχεδιάσαμεν) ἐπεμελήθη νὰ ἀπλώσῃ εἰς τὸ ἐπίλοιπον ὅλον τῆς Γαλλίας βασιλείον, τὰ τῆς Ἰγκυϊζιτιῶνος Δικαστήρια· καὶ φαίνεται λοιπὸν ὅτι πρώτη ἡ Γαλλία ἔδοκίμασε τὴν τοιαύτην ἐπήρειαν, ἀγκαλιὰ δὲν ἄφησεν ἕως τέλους ἡ Γαλλικανὴ Ἐκκλησία τὸν ἀνυποφόρητον τοῦτον ζυγὸν εἰς τὰ τέκνα τῆς.

Κατὰ τὸ 1480, ἐστερεώθη τὸ φρικτὸν Ἐξεταστήριον ὑπὸ τοῦ Πάπα Σίξτου τοῦ Δ'. εἰς ὅλην τὴν Ἰσπανίαν, καὶ εἰς ὅσους ἄλλους τόπους ἡ μοναρχία τῆς Ἰσπανίας ἀπλώνετο· εἰς τὴν Σικελίαν, εἰς τὴν Σαρδινίαν, ἕως εἰς τὰς Ἰνδίας αὐτὰς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως· πλὴν ὅχι εἰς τὴν Νεάπολιν τότε. οὐδέ εἰς τὴν Φλανδρίαν ποτὲ καὶ τὰς ἐκεῖ χώρας, ὅπου εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ἰσπανίας Φιλίππου τοῦ Β' διακόσκιαι χιλιάδες ἀνθρώπων καὶ ἐπέκεινα ἐζωλοθρεύθησαν, προκρίνοντες νὰ ἀποθάνουν μὲ τὰ ἄρματα εἰς τὸ χέρι,

παρὰ νὰ ὑποταχθῶν εἰς τὸν ζυγὸν τῆς τυραννικῆς αὐτῆς ἐξετάσεως.

Κατὰ τὸ 1534, ἀφ' οὗ ὁ Παῦλος ὁ Γ'. ὑψώθη εἰς τὸν παπικὸν θρόνον, μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλητέρας του φροντίδας ἔλαβε καὶ ταύτην, νὰ συστήσῃ τὴν Ἰγκυϊζιτιῶνα καὶ εἰς τὴν Νεαπολιν.

Κατὰ τὸ 1557, ἐπέρασεν ἡ μάστιξ αὐτὴ ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἰς τὴν Πορτογαλίαν ἐπὶ τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ Δ'. ὁ ὁποῖος τήσον ζηλωτῆς Ἰγκυϊζιτιῶν ἐφάνη, ὥστε ὁποῦ ἔλεγεν « ὅτι διὰ τῆς ἐν Τρεδέντω Συνόδου ἡ αἵρεσις μάλιστα ἠῤῥξῃσε, καὶ ὅτι ἡ προσφουεστέρα θεραπεία αἰ διόρθωσις τῶν αἰρετικῶν ἦτον νὰ τοὺς θανατώσῃ αἰ τινὰς ἀπὸ μιᾶς ὄλους. Ὅθεν καὶ ὅταν ἔτει 1559. ἀπέθανεν, ὁ λαὸς ὄλος τῆς Ρώμης ἐδραμον μὲ μεγάλην ὄρμην, καὶ συντρίψαντες τὴν νέαν φυλακὴν τῆς Ἰγκυϊζιτιῶνος τὴν ὁποῖαν αὐτὸς ἐν Ρώμῃ εἶχεν οἰκοδομήσῃ καὶ γεμίσει, ἠλευθήρωσαν ἅπαντας τοὺς ἐκεῖ δεσμίους, καὶ τὴν φυλακὴν κατενέπρησαν. Εἶτα ἐκεῖθεν ὤρμησαν, καὶ ἂν δὲν τοὺς ἐμπόδιζαν τινὲς τῶν ἐγκρίτων, ἔτοιμοι ἦσαν νὰ κατακαύσουν καὶ τὸ μοναστήριον τῶν Δομινικάνων, ἐπειδὴ οἱ ἐκεῖ φράτορες εἶχον τὴν ἀπάνθρωπον αὐτὴν ἐπιστασίαν. Κατετέφρωσαν δὲ καὶ τὴν οἰκίαν τοῦ τῆς Ἰγκυϊζιτιῶνος Κομισσαρίου, ἦτοι τοῦ Ἐπιτροπεύοντος. Καὶ τελευταῖον ἀναθάντες εἰς τὸ Καπιτώλιον ὅπου ἦτο στηλωμένον τὸ ἄγαλμα τοῦ αὐτοῦ Πάπα μαρμαρίνον τὸ κατεσύντριψαν, καὶ λαβόντες τὴν κεφαλὴν, τρεῖς ἡμέρας εἰς τὰ ὁδοὺς τῆς Ρώμης αὐτὴν λακτίζοντες περιεκύλιον, καὶ τέλος τὴν ἔρριψαν εἰς τὸν ποταμὸν τὸν Τίβεριν.

Κατὰ τὸ 1569. Πίος ὁ Ε'. ἐξέδωκε Βουλλαν ὑπὲρ συστάσεως τῆς Ἰγκυϊζιτιῶνος, καὶ ζηλωτῆς ὧν ὑπὲρ αὐτῆς

καὶ πρὸ τοῦ παπίση, καὶ ἀφοῦ ἐπάπισε θερμότετος, μυρίους παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἀόνιον τινὰ Παλεῶριν ἄνδρα σοφόν, ὅστις συνήθειαν εἶχε νὰ λέγη, ὅτι ἡ Ἰγκυϊζιτιῶν εἶναι ἡ μάχαιρα τῶν πεπαιδευμένων. Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Πάπα τούτου 1572, ὁ λαὸς φαιδρὸς ἐπανηγύρησεν, ὡς λυτρωθεὶς ἀπὸ τὴν τυραννίδα τῆς φρικτῆς ἐξετάσεως.

Καὶ Γρηγόριος δὲ ὁ Π'. ὁ τὸν Ε'. Πῖον διαδεξάμενος ἐσύστησε θερμότετα τὴν στερέωσιν τοῦ Ἐξεταστικοῦ Δικαστηρίου εἰς τοὺς Καρδινάλιους, παραγγείλας αὐτοῖς νὰ τὴν ἐνεργοῦν μὲ ὅλην τὴν ἀυστηρότητα· καὶ ἐφεξῆς οἱ ἀκόλουθοι Πάπαι πάντες ἐστοχάσθησαν τὴν Ἰγκυϊζιτιῶνα ὡς ἓνα προπύργιον ἰσχυρότατον τῆς Παπικῆς αὐτῶν ἐξουσίας καὶ μεγαλειότητος.

Ἄλλὰ θέλεις ἐρωτήσεις ἴσως, ὁποῖον ἄραγε εἶναι, καὶ μὲ ποῖον τρόπον ἐνεργεῖ τὰς πράξεις τοῦ τὸ ἱερόν τοῦτο Κριτήριον; Ἐδῶ ἔπρεπε νὰ λάβῃς εἰς χεῖρας τὴν διεξοδικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἰγκυϊζιτιῶνος αὐτῆς διὰ νὰ μάθῃς τὸ πρᾶγμα πρὸς ἀκρίβειαν. Πλὴν διὰ νὰ ἔχῃς εἰδησίην τινὰ ἄκουσον.

Ἄπὸ τὸν εὐτελέστερον δούλον τοῦ Δικαστηρίου τούτου ἤκουσας: -*Ἐκ μέρους τῆς ἀγίας Ἰγκυϊζιτιῶνος*· εὐθύς πρέπει νὰ παραδοθῆς, καὶ χωρὶς ν' ἀνοιξῇς στόμα, πρέπει ν' ἀκολουθήσῃς ὅπου σὲ πᾶρωσι. Φίλος ἢ γνώριμος, οἰκειὸς ἢ συγγενής, δὲν ἀποτολμᾷ ὑπὲρ σοῦ νὰ γρύξῃ· ἐδῶ ὁ πατήρ παραδίδει τὸν υἱόν, καὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ἰδίαν γυναῖκα. Ἄντεστάθης; χρέος ἔχει ὅστις παρὼν εὑρεθῇ νὰ σὲ κρατήσῃ· εἰ δὲ μὴ, γίνεται καὶ αὐτὸς μετὰ σοῦ ὑπόδικος. Σὲ δέχεται λοιπὸν ἀκολούθως ἓνα φοβερόν δεσμωτήριον· μένεις ὅλο- κλήρους μῆνας κατὰκλειστος χωρὶς νὰ ἐρωτηθῆς· ἀνάγκη εἶναι ὁ ἴδιος νὰ δηλοποιήσῃς τὴν αἰτίαν σου· μάρτυρες

δὲν προσκαλοῦνται πρὸς ἔλεγχόν σου, ἐπειδὴ μάρτυρες εἰς τὸ Κριτήριον τοῦτο δὲν ἔχουν τόπον. Οἱ συγγενεῖς σου εὐθὺς μακροφοροῦσι τὰ πένθημα, καὶ σὲ νομίζουσι, καὶ σὲ ἀναφέρουσιν ὡς ἀποθαμμένον. Νὰ ἰκετεύσουν ὑπὲρ σοῦ, καὶ νὰ μείψουσιν, ἢ νὰ ἐρωτήσουν νὰ μάθουν, ἢ ὅπως νὰ πλησιάσουν εἰς τὰ μέρη ὅπου εὐρίσκεισαι φυλακωμένος; ἀλλοίμονον! γίνονται καὶ αὐτοὶ ὑποπτοι, καὶ χωρὶς νὰ σὲ ὠφελήσουν, πίπτουσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν αὐτὴν συμφορὰν. Πολλάκις παραμερίζουν ἀπὸ τὴν ἰδίαν πατρίδα καὶ ξενιτεύονται διὰ νὰ μὴ πιασθοῦν ὡς συνυπεύθυνοι. Ἄλλὰ εἶσαι ἀθῶος παντάπασι, καὶ οἱ Κριταὶ σου δὲν εὐρίσκουν κανένα θεμέλιον ἐναντίον σου; καλὸν μετὰ μίαν εἰρκτὴν πολυχρόνιον σὲ ἀπολύουσι, γυμνὸν ὅμως καὶ τετραχηλισμένον, διατὶ πρέπει νὰ πωλήσης ὅ,τι καὶ ἔχεις διὰ νὰ πληρώσης τῆς Ἰγκυϊζιτιῶνος τὰ ἐξοδα. Μὰ εἶσαι τρόπον τινὰ ἔνοχος; μέλλεις νὰ ἀποφασισθῆς ἀπαραιτήτως; μόνον τὸ πότε δὲν ἤξεύρεις, ἐπειδὴ γινομένης τῆς πράξεως μυστικῶς καὶ ἀπορρήτως οὐδεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν καθ' ἣν θέλει ἐκδοθῆι ἢ ἀπόφασις.

Ἡ ἀπόφασις ὀνομάζεται *Auto da fé*, τούτέστι πράξις πίστεως· ἐκδοθεῖσα δὲ δημοσιεύεται καὶ κηρύττεται πανταχοῦ. Εἰς ἓνα ἀνοικτὸν τόπον, ὅπου συντρέχει μυριάριθμον πλῆθος ἀνθρώπων ἐκ πάσης ἡλικίας καὶ τάξεως, μέλλει νὰ λάβῃ τέλος ἡ τραγωδία σου, καὶ ἐκεῖ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος κάθηνται οἱ Ἰγκυϊζίτορες οἱ Κριταὶ σου. Σὲ ἐξάγουσιν ἀπὸ τὴν φυλακὴν, καὶ μετὰ σοῦ καὶ ἄλλους διαφόρους καταδίκους (ἐπειδὴ ποτὲ δὲν καταδικάζουσιν ἓνα, ἀλλ' ἅμα πολλούς, διὰ νὰ γένῃ μεγαλοπρεπεστέρα ἡ πανήγυρις) καὶ ἀπὸ τὸ ἔνδυμα τὸ ὁποῖον σὲ ἐνδύουσιν ἠμπορεῖς νὰ συμπεράνης τὸ τέλος σου. Σὲ ἀφίνουν μὲ τὰ ἰδιά σου

ἐνδύματα; καλὸν σημεῖον φαίνεται πῶς σ' ἐγνώρισαν ἀθῶον, καὶ χρεωστεῖς μόνον νὰ πληρώσης τῆς κρίσεώς σου τὰ ἐξοδα. Σὲ ἐνδύουσι τὸ λεγόμενον πορτογαλλιστὶ san-benito (ὅπου εἶναι ἓνα φόρεμα χωρὶς μανίκια, κίτρινον, μὲ ἓνα σταυρὸν κόκκινον ἐμπροσθεν εἰς τὸ στῆθος, καὶ ἄλλον ἓνα ὀπισθεν εἰς τὴν ράχιν; οὐδὲ τότε ἡ ποινή σου δὲν εἶναι εἰς θάνατον· σὲ γυμνώνουν μόνον ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά σου, καὶ σὲ ἀφίνουν πάμπτωχον. Μὰ εἶναι εἰς τὸ ρηθὲν φόρεμά σου ζωγραφημένη ἡ εἰκόνα σου, καὶ φλόγες περὶ αὐτήν, καὶ στίφος δαιμόνων κύκλω παρισταμένων; ὀλέθριον. Πρέπει νὰ λάβῃς ὑπομονὴν νὰ σὲ καύσουν πανηγυρικῶς, μετὰ λαμπρότητος καὶ μετὰ παρρησίας.

Ὁ τόπος δὲν συγχωρεῖ νὰ παραστήσωμεν ἐδῶ ἐπὶ λεπτοῦ δράμα τῆς ἐλευσινῆς αὐτῆς τραγωδίας· ὅποιος ζητεῖ περισσότερα, ἄς ἀναγνώσῃ τὴν Ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῆς Ἰγκυϊζιτιῶνος· Καὶ Δελλονίου τὴν Διήγησιν τῆς Ἰγκυϊζ. τῆς ἐν Γόα, τὴν ὁποίαν οἱ Ἰησουίται ἐν ἔτ. 1557, φρικοτάτην ἐκεῖ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀθλίους Ἰνδοὺς ἐσύστησαν· ἢ καὶ τὴν Ἐκκλ. Ἱστορ. Ρακ. Τόμ. ζ'. Ἄρθρω ΙΔ'. Ἀριθμ. κ'. Τόμ. Ζ'. Ἄρθρον θ'. Ἀριθμ. κζ. ἢ καὶ Πέτρου Κλερκ. τὸ περὶ τῆς αὐτῆς Ἱστορ. ὑπόμνημα.

Τόσον μόνον συνάπτομεν, ὅτι τόσα αἵματα ἀνθρώπινα ἔχυσε τὸ Κριτήριον αὐτὸ ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, καὶ τόσα σώματα κατέκαυσε αὐτὸ τὸ ἱερόν πῦρ, ὅσα οὐδέποτε ὅλοι οἱ διωγμοὶ τῶν τυράννων ὅπου ἐπολέμησαν τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς ἓνα μόνον χρόνον εἰς τὴν Βαλέντζαν πόλιν τῆς Ἰσπανίας, καὶ τὰ πέριξ, ἔκαυσαν οἱ Ἰγκυϊζίτορες ἐπέκεινα τῶν δύο χιλιάδων ἀνθρώπων. Μόνος ὁ Δομινικάνος Τορκουεμάδας μέγας ὢν Ἰγκυϊζίτωρ ἐπὶ τῆς Βασιλείας τῆς Ἰσαβέλλας, εἰς διάστημα χρόνων δεκατεσσάρων κατέκρινεν εἰς ποινὰς

διαφόρους ὀγδοήκοντα χιλιάδας ψυχῶν, καὶ ἐπαράδωκεν εἰς τὰς φλόγας χιλιάδας ἐξ σωματίων.

ς.) Ἐνθα λέγεται τάδε :

Πρισκυλλιανὸς Ἀβίλων Ἐπίσκοπος ἐν Ἰσπανίᾳ, πεσὼν εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν ἀρχαίων Γνωστικῶν, (τὴν ὁποίαν κατ' ἀρχὰς τοῦ Δ'. Λιῶνος, Μάρκος τις ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Μέμφεως εἰς τὴν Ἰσπανίαν διαβὰς διέσπειρε) πρῶτον δι' ἀναφορὰς τινῶν Ἰσπανῶν Ἐπισκόπων, δόγματι Γρατιανοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος μετὰ τῶν συναϊρεσιωτῶν ἐξώσθη· εἶτα ἀποκατασταθεὶς, ὑπὸ Μαξίμου τοῦ κατὰ Γρατιανοῦ στρατεύσαντος καὶ τυραννήσαντος διὰ δευτέρως τῶν εἰρημένων Ἐπισκόπων ἀναφορὰς, ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν αὐτὸς τε, καὶ τέσσαρες τῶν ὁμοφρονούντων αὐτῷ, ἐν Ἔτ. 385, ἐν τῇ πόλει Τρεβέρει. Οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γαλλίας, καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἰερὸς Μαρτίνος ὁ Τουρῶνος, ἐσκανδαλίσθησαν εἰς τὸ κίνημα τῶν Ἰσπανῶν, ἀνόσιον κρίνοντες καὶ οὐκ εὐσεβείς, ἄνθρωποι ἐκκλησιαστικοί, νὰ καταδιώκουν τοὺς ἐν πλάνῃ τινὸς αἵρέσεως πίπτοντας, εἰς θάνατον. Καὶ τῷ ὄντι δὲν εἶχε πρὸ τούτου λάβῃ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ τοιοῦτον παράδειγμα. Ἐκ τοῦ Πρισκυλλιανοῦ τούτου ἡ τῶν οὕτω καλουμένων Πρισκυλλιανιστῶν αἵρεσις, ἣτις ἐξῶ ἀπὸ τὰς μωρολογίας τῶν Γνωστικῶν, περιεῖχε καὶ τὰς ἀτοπίας τῶν Μανιχαίων, καὶ τοῦ Σαβελλιανισμοῦ τὴν δυσσέβειαν. Ἀπλώθη δὲ ἡ τῶν Προσκυλλιανιστῶν αἵρεσις, καὶ μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ Αἵρεσιάρχου διὰ πάσης τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Γαλλίας, καὶ ἕως τοῦ ς'. αἰῶνος ἐτι περιεφέρετο.

ζ.) Ἐνθα λέγεται :

Γουλιμος ὁ Β'. πρὸ τοῦ προβιβασμοῦ αὐτοῦ, ὃς συνέβη ἐν Ἔτ. 1503. ὤμοσεν ἐνόρκως εἰς τοὺς Καρδινάλιους τάδε.

Α'. νά μὴ κινήσῃ πόλεμον κατὰ τῶν βασιλείων οὐδὲ νά ἐνωθῇ εἰς συμμαχίαν μετὰ τινος. Β'. νά μὴ ἐπιχειρῆται τὰς μεγάλας τοῦ θρόνου ὑποθέσεις χωρὶς τὴν μετὰ τῶν Καρδιναλίων συμβουλήν καὶ συγκατάνευσιν. Γ'. νά συγκροτήσῃ Σύνοδον Γενικὴν μετὰ δύο ἐνιαυτοὺς ἀπὸ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ πρὸς διόρθωσιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Δ' νά προτρέψῃ τοὺς χριστιανοὺς βασιλεῖς εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ ὡμοσε μὲν ὁ Ἰούλιος ταῦτα, καὶ ἀσυγχώρητον ἑαυτὸν καὶ παρ' ἑαυτοῦ, καὶ παρὰ παντὸς ἄλλου ἐκήρηξεν ἂν τὰ παρέβῃ. Ἄλλ' ὡσάν νά ἐφιλοτιμήθῃ ἔπειτα νά μὴ φυλάξῃ κανένα ἀπὸ ὅσα ὡμοσεν. Ἐπειδὴ μόλις ἐκάθισεν εἰς τὸν θρόνον, εὐθύς ἄρχησε νά φουσᾷ κατὰ τῶν βασιλείων, καὶ νά ἀνάπτῃ τὴν τοῦ πολέμου πυρκαϊάν. Βοηθούμενος πρῶτον ἀπὸ τὰ ἄρματα Λουδοβίκου τοῦ ΙΒ'. ἐγύμνωσε τὸν δυνάστην τῆς Βοηονίας ἀπὸ τὰς χώρας αὐτοῦ. Ἐπειτα συμμαχίαν αὐστήσας μετὰ τοῦ εἰρημένου βασιλέως τῆς Γαλλίας, μετὰ τοῦ τῆς Ἰσπανίας, καὶ μετὰ Μαξιμιλιανοῦ τοῦ Καίσαρος, καὶ μετὰ πάσης σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, κατέδραμεν ἰσχυρῶς τοὺς Βενετούς, Ἔτ. 1508, καὶ ὅσον δὲν ἔφερε τὴν Ἀριστοκρατίαν εἰς τὴν ἐσχάτην καταστροφὴν καὶ ἐξώλειαν. Ἀκολούθως ἀντέστρεψε τὸν ἀγῶνα· καὶ συνάψας συμμαχίαν μὲ τοὺς Βενετούς τοὺς ὁποίους πρότερον ἐπολέμει, ἄρχησε νά πολεμῇ τοὺς βασιλεῖς ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους πρὸ ὀλίγου ἦτο σύμμαχος. Κατὰ τοῦ Γάλλου Λουδοβίκου ἀνοιξε τὸν πόλεμον ἀδιάλλακτον ἐπὶ προφάσει, ὅτι ἐκεῖνος δὲν ἐπρόσφερε τὴν χρεωστούμενην τῷ Ἀποστόλῳ Πέτρῳ εἰτησίαν δασμοφοράν· ὅταν (λέγουσιν) ὅτι ρίψας ὁ Πάπας μετὰ θυμοῦ εἰς τὸν Τίβεριν ποταμὸν τὰς κλεῖδας τοῦ Πέτρου, ὡς ἀνωφελεῖς καὶ ἀχρήστους, συμφέρον ἔκρινε νά ζωσθῇ τὴν ρομφαίαν τοῦ Παύλου. Καὶ

τῆ ἀληθείᾳ τὸ ἀπ' ἐκείνου προσωπικῶς ὁ ἴδιος ἐξῆγε τὰ στρατεύματα ὁ Θεῖος Πατήρ. Ἐφόρεσε τὴν περικεφαλαίαν ἀντὶ τῆς τιᾶρας, τὸν θώρακα ἀντὶ τοῦ ὠμοφορίου, καὶ ἀρπάζοντας εἰς τὴν ἀριστερὰν ἀντὶ τοῦ Εὐαγγελίου τὸν θυρεόν, μὲ τὴν δεξιὰν ἀντὶ τῆς ποιμαντικῆς βακτηρίας ἀμπεπαλῶν προίει δολιχόσκιον ἐγγος. Ὅθεν πολιορκήσας τὴν Μιράνδολαν πόλιν, α' Ἰανουαρίου 10. Ἔτ. 1511 « παρέστη αὐτοπροσώπως εἰς τὴν πολιορκίαν ἔχων εἰς τὴν « συνοδίαν αὐτοῦ τρεῖς Καρδινάλιους. Εἶχε δὲ τὸ κατάλυ- « μα εἰς τὴν Καλύβαν ἐνὸς χωρίτου, εἰς μέρος ὅπου ἦτον « ὑποκείμενος εἰς ὅλας τὰς Βομβάρδας τῆς πόλεως. Δὲν ἐσυλλογίζετο οὐδόλως οὔτε τὴν ἡλικίαν του, οὔτε τὴν ἀξίαν του, οὔτε τὴν εὐλογον πρόφασιν τὴν ὑποίαν ἐδίδεν εἰς τὴν ἀθροισομένην Σύνοδον πρὸς κατάκρισίν του. « Διέ- « τρεχε τὴν παρεμβολὴν νυκτὸς καὶ ἡμέρας καθβαλάρης « εἰς τοὺς πλέον ἐπισφαλεῖς καὶ ἐπικινδύνους τόπους, ὅπου « ἦσαν στημένα τὰ πυροβόλα ὄργανα, βιάζων τῶν πολι- « ορκούντων τὰς ἐπιπόνους ἐργασίας, στηρίζων εἰς τοὺς « προσφευγῆς τόπους τὰ Κανόνια, διεγειρων καὶ προθυμοποιῶν « τοὺς στρατιώτας πότε μὲ τὰς ὑποσχέσεις καὶ πότε μὲ « τὰς ἀπειλάς, καὶ μηδεμίαν ἐπιθυμίαν ἄλλην ἐπιδεικνύ- « μενος, παρὰ τὸ νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς πολιορκουμένους. « Τοιαῦτα ἦσαν τοῦ κοινοῦ τούτου πατρὸς τῶν πιστῶν « τὰ πατρικὰ σπλάγγνα, λέγει ὁ Ρακίνας Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. Η'. Ἄρθ. Α'. Ἀριθμ. κ'. Τέλος πάντων καὶ ἐξεπολι- ὄρκησε τὴν πόλιν κατὰ τὸν πόθον του· ἐπειδὴ προσβαλὼν γενναίως καὶ καταστρέψας τὰ τείχη, εἰσέδραμεν ἰσχυρὰν ποιήσας τὴν ἐφοδὸν διὰ τοῦ χαλάσματος, θριαμβευτῆς ἀναβάς καὶ τροπαιοφόρος, καίτοι ἐσχατόγηρος ὢν, ὡς ἦδη τὴν ἡλικίαν ἐβδομηκοντούτης. Τὸ ἀνήκουστον ἄλλοτε

καὶ μόλις πιστόν, πλὴν βέβαιον, καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ιστο-
ρικοῖς θρυλλούμενον, ὅτι εἰς συμμαχίαν ἔλαβε τότε μὲ τοὺς
Βενετούς καὶ ἰκανὸν στράτευμα μισθοφόρων Τούρκων· Τίς
αὐτὸς ὁποῦ εἰς τὴν χειροτονίαν του ὡς εἴρηται, ὑπεσχέθη
ἐνόρκως νὰ κινήσῃ τοὺς Χριστιανούς βασιλεῖς εἰς τὸν κατὰ
τῶν Τούρκων ἱερὸν πόλεμον· Ἦτον αὐτὸς ὁ Πάπας ἐκτόπως
φίλαρχος καὶ δοξομανής, ἀβέβαιος εἰς τὰς ὑποσχέσεις του
καὶ ἀσύνθετος, θορυβώδης καὶ πολυτάραχος, ὀρμητικὸς καὶ
Ἀρειμάνιος. Ἀλλ' εἰς αὐτὸν ὁ θρόνος τῆς Ρώμης χρεωστῆ
ἀρκετὸν μέρος τοῦ κοσμικοῦ μεγαλείου εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασε.
Ἐν ἔτει δὲ 1513. ἔπαυσε καὶ νὰ ζῆ, καὶ νὰ στρατεύῃ.

